

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

PROSTŘEDKY MANIPULACE A PERSVAZE
V PROJEVECH ČESKÝCH
A ČESKOSLOVENSKÝCH PREZIDENTŮ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Markéta Khodlová

Učitelství pro střední školy, obor Český jazyk - Psychologie

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslava Nováková, Ph.D.

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, duben 2014

.....

OBSAH

OBSAH	4
ÚVOD	6
1 HISTORIE RÉTORIKY	8
1.1 RÉTORIKA ANTICKÉHO ŘECKA	8
1.2 RÉTORIKA ANTICKÉHO ŘÍMA.....	10
1.3 STŘEDOVĚKÁ RÉTORIKA.....	12
1.4 RÉTORIKA RENESANCE A HUMANISMU.....	14
1.5 RÉTORIKA V ČECHÁCH V DOBĚ NÁRODNÍHO OBROZENÍ	15
1.6 RÉTORIKA 20. STOLETÍ	16
2 VYMEZENÍ POJMŮ PERSVAZE A MANIPULACE	18
2.1 PERSVAZE	18
2.2 MANIPULACE	19
3 ŘEČNICKÝ STYL	21
3.1 CHARAKTERISTIKA ŘEČNICKÉHO STYLU	21
3.2 CHARAKTERISTIKA POLITICKÉ ŘEČI	22
3.3 STRUČNÁ HISTORIE PREZIDENTSKÝCH NOVOROČNÍCH (VÁNOČNÍCH) PROJEVŮ 23	
4 PROJEVY KLEMENTA GOTTWALDA	26
4.1 STRUČNÝ ŽIVOTOPIS KLEMENTA GOTTWALDA.....	26
4.2 NOVOROČNÍ PROJEV 1950.....	26
4.2.1 <i>Stručný obsah novoročního projevu 1950</i>	26
4.2.2 <i>Analýza novoročního projevu 1950</i>	27
4.3 NOVOROČNÍ PROJEV 1951.....	34
4.3.1 <i>Stručný obsah novoročního projevu 1951</i>	34
4.3.2 <i>Analýza novoročního projevu 1951</i>	34
4.4 NOVOROČNÍ PROJEV 1952.....	41
4.4.1 <i>Stručný obsah novoročního projevu 1952</i>	41
4.4.2 <i>Analýza novoročního projevu 1952</i>	41
5 PROJEVY VÁCLAVA HAVLA	47
5.1 STRUČNÝ ŽIVOTOPIS VÁCLAVA HAVLA	47

5.2	NOVOROČNÍ PROJEV 1990.....	47
5.2.1	<i>Stručný obsah novoročního projevu 1990</i>	47
5.2.2	<i>Analýza novoročního projevu 1990</i>	48
5.3	NOVOROČNÍ PROJEV 1991.....	73
5.3.1	<i>Stručný obsah novoročního projevu 1991</i>	73
5.3.2	<i>Analýza novoročního projevu 1991</i>	73
5.4	NOVOROČNÍ PROJEV 1994.....	81
5.4.1	<i>Stručný obsah novoročního projevu 1994</i>	81
5.4.2	<i>Analýza novoročního projevu 1994</i>	81
6	VÝSLEDKY VÝZKUMU	88
6.1	VYHODNOCENÍ VÝSLEDKU VÝZKUMU Z HLEDISKA VÝSKYTU PERSVAZIVNÍCH PROSTŘEDKŮ V ROVINĚ MORFOLOGICKÉ	88
6.2	VYHODNOCENÍ VÝSLEDKU VÝZKUMU Z HLEDISKA VÝSKYTU PERSVAZIVNÍCH PROSTŘEDKŮ V ROVINĚ LEXIKÁLNÍ	89
6.3	VYHODNOCENÍ VÝSLEDKU VÝZKUMU Z HLEDISKA VÝSKYTU PERSVAZIVNÍCH PROSTŘEDKŮ V ROVINĚ SYNTAXE	90
	ZÁVĚR	92
	ANOTACE	94
	ABSTRACT.....	95
	BIBLIOGRAFIE.....	96
	ODBORNÁ LITERATURA	96
	PERIODIKA A SBORNÍKY	98
	INTERNETOVÉ ZDROJE	99
	PŘÍLOHY.....	101
1.	PŘÍLOHA NOVOROČNÍ PROJEV KLEMENTA GOTTWALDA 1. 1. 1950	101
1.	PŘÍLOHA NOVOROČNÍ PROJEV KLEMENTA GOTTWALDA 1. 1. 1951	107
2.	PŘÍLOHA NOVOROČNÍ PROJEV KLEMENTA GOTTWALDA 1. 1. 1952	113
3.	PŘÍLOHA NOVOROČNÍ PROJEV VÁCLAVA HAVLA 1. 1. 1990.....	118
5.	PŘÍLOHA NOVOROČNÍ PROJEV VÁCLAVA HAVLA 1. 1. 1991	124
6.	PŘÍLOHA NOVOROČNÍ PROJEV VÁCLAVA HAVLA 1. 1. 1994.....	132

ÚVOD

Pro zpracování kvalifikační práce jsme si zvolili námět s názvem - Prostředky manipulace a persvaze v projevech českých a československých prezidentů. Aktuálnost uvedeného tématu spatřujeme především v celkové oblíbenosti tohoto tradičního novoročního (vánočního) poselství, které již brzy bude slavit 80. výročí. Ačkoliv na jejich počátku, a potom především během druhé světové války, byly mezi národem oceňované a očekávané, s příchodem nového sociálního a politického zřízení Československa ztrácely na popularitě i obsahu. Nový impuls se v projevech objevil s příchodem Václava Havla a následně i Václava Klause, kdy sledovanost těchto poselství opět narostla. Jelikož byly společností hojně diskutovány, byl to důkaz jejich aktuálnosti. V poslední době, především s nástupem Miloše Zemana do prezidentského úřadu se jeho zásahem poselství změnila jak obsahem, tak dobou vysílání.

Dle zadání této diplomové práce se budeme zabývat rozborem novoročních prezidentských projevů z hlediska četnosti užívání persvazivních a manipulativních výrazových prostředků, které autoři při těchto příležitostech používali.

V naší práci jsme se rozhodli zpracovat tři novoroční projevy Klementa Gottwalda, prvního komunistického prezidenta Československa, a to z let 1950-1952. Pro větší kontrast jsme vybrali tři novoroční projevy Václava Havla, jako prvního poválečného nekomunistického prezidenta Československa z let 1990-1991 a zároveň i prvního prezidenta České republiky z roku 1994. Výběr těchto dvou nejvyšších představitelů našeho státu byl záměrný. Domníváme se, že tyto zvolené proslovy se budou mezi sebou diametrálně lišit, a to z toho důvodu, že každý byl pronesen ve zcela jiné historické době a také za zcela jiných podmínek.

Naším cílem je analyzovat a porovnat výše zmiňovaných šest projevů z hlediska výskytu některých vybraných persvazivních a manipulativních prostředků, které vyhledáme v jazykové rovině morfologické, lexikální a syntaktické. Předpokládáme, že v projevech Klementa Gottwalda bude míra zastoupení prostředků přesvědčování vyšší nežli v projevech Václava Havla.

Domníváme se, že nejvhodnější metodou pro dosažení námi vytyčeného cíle je metoda kvantitativní, kterou také pro účely tohoto výzkumu použijeme.

Pro získání nezbytných dat je zapotřebí v každém projevu označit a vypsát manipulativní a persvazivní prostředky zvlášť v rovině morfologické, lexikální a syntaktické. Označené prostředky následně vypíšeme a jejich součet zaznamenejeme do

připravené tabulky. Z těchto dat v každé rovině získáme tři hodnoty, z nichž vypočítáme aritmetický průměr. Tímto průměrem získáme u každého prezidenta v každé rovině jednu hodnotu, kterou v závěru této práce porovnáme a okomentujeme.

První kapitola nazvaná Historie rétoriky, tedy nauky o řečnictví, zabývající se studiem jazykových projevů, která je rozdělena do šesti podkapitol, popisuje jednotlivá vývojová období od zrodu uvedené nejstarší vědní disciplíny v 5. století před naším letopočtem ve starém Řecku, až po její podobu ve 20., resp. 21. století.

Druhá kapitola – Vymezení pojmů persvaze a manipulace – pojednává, definuje a rozebírá dva ze základních pojmů řečnického stylu.

Třetí kapitola, nazvaná Řečnický styl, se zabývá jeho charakteristikou, normami a stylem veřejného projevu, jazykovými prostředky slohového útvaru a řečnickými žánry. Vzhledem k tomu, že celá práce sleduje výrazové prostředky užívané v novoročních projevech prezidentů, podrobněji je zpracována charakteristika politické řeči. Na závěr kapitoly přikládáme i stručnou historii a vývoj novoročních prezidentských projevů.

Ve čtvrté a páté kapitole přinášíme stručnou charakteristiku obou prezidentů a jejich projevů a předkládáme podrobnou analýzu s výčtem použitých persvazivních a manipulativních prostředků vybraných z jazykové roviny morfologické, lexikální a syntaktické.

Data získaná v této kapitole slouží jako podklad pro analýzu výše uvedených manipulativních prostředků, které v následující, šesté kapitole, vyhodnocujeme.

V naší kvalifikační práci jsme se opírali o literaturu, jejíž kompletní seznam je uveden v závěru. Zvlášť velmi přínosné a podnětné nám byly publikace: *Jazyk současné politiky* (J. Bartošek), *Jazyk, média, politika* (S. Čmejrková), *Kapitoly ze současné rétoriky* (E. Lotko). Během psaní této práce jsme taktéž využili internetového časopisu Ústavu jazyka českého - *Naše řeč*.

1 HISTORIE RÉTORIKY

1.1 Rétorika antického Řecka

Rétorika jako jedna z nejstarších společenskovedních disciplín (řec. *rhetoriké*, *rhexis* = řeč)¹ se zrodila ve starověkém Řecku v 5. století před naším letopočtem. V tomto období zaznamenala značný rozmach, a to především díky příchodu nového společenského řádu – demokracie, jehož zřízení funguje na principu vlády lidu. Řečtí svobodní občané rozhodovali o všech případech ve věcech politických, soudních či ekonomických vždy kolektivně. S nastolením demokracie mohli také všichni lidé svobodně volit nebo hlasovat, dokonce i samotný sbor soudců byl složen převážně z řad laiků. V průběhu každého soudního procesu zaznívalo mnoho veřejných proslovů a ten, kterého se konkrétní kauza týkala, musel svou řeč přednést sám, obhájit své stanovisko a obratnou argumentací přesvědčit auditorium o své nevině. A tak kdo měl výborné znalosti z oblasti rétoriky, měl nepochybně nad soupeřem jistou výhodu. O řečnictví jako takové se postupně začala zajímat i široká veřejnost, protože kvalitně a srozumitelně se vyjadřovat bylo jakousi celospolečenskou nutností. Z toho důvodu se poptávka po kvalitních rétorech - učitelích – neustále zvyšovala. Ti pak za odučené hodiny dostávali velmi vysoké honoráře.²

Za první takové učitele jsou označováni Korax a Teisias, kteří pocházeli ze Sicílie. Korax byl autorem vůbec nejstarší učebnice rétoriky, zatímco Teisias jako první vytvořil a rozdělil stavbu textu na úvod, stať a závěr. Toto členění se prakticky využívá dodnes.³

Velkým přínosem pro rétorické učení byli bezesporu dva významní antičtí filozofové Platón a Aristoteles. Platón (427 - 347 př. n. l.), který byl Sokratovým žákem, zastával takový názor, že řečník je přímo odpovědný za svůj přednášený text a velký důraz kladl také na jeho morálku. Rétoriku považoval za velice důležitou společenskou aktivitu

¹ LOTKO, Edvard. Kapitoly ze současné rétoriky: vážnost mluveného slova. 2., aktualiz. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1999, s. 9.

² ALLHOFF, Dieter-W. a ALLHOFF, Waltraud. Rétorika a komunikace. Vyd. 14. Praha : Grada, 2008, s. 183.

³ KRAUS, Jiří. Rétorika v evropské kultuře i ve světě. 2., přeprac. vyd. Praha : Karolinum, 2011, str. 28.

a jako první ji zařadil na roveň vědění. V opozici vůči této teorii stál jeho žák Aristoteles ze Stageiry (384 - 322 př. n. l.), který rétoriku, více než za vědu, považoval za umění. Řeči jako takové přisuzoval důležitou komunikační funkci, která má napomáhat řešení sporů a hledání cesty k pravdě. Významným dochovaným antickým pramenem je Aristotelova teoreticko-filozofická práce *Rétorika*, kde strukturuje řečnický projev do několika následujících bodů, které jsou prakticky platné dodnes:

- **invence** – shromáždění všech relevantních podkladů,
- **organizace** – analýza shromážděných dokumentů a rozdělení na úvod, stať a závěr,
- **styl** – zvolení správného stylu podle skladby posluchačů, kterým je určen,
- **zapamatování** – naučit se text z paměti,
- **přednes** – správně zvolit sílu hlasu, artikulovat, charizmaticky promlouvat.⁴

Z Aristotelova díla nazvaného *Rétorika* lze dále vyčíst, že dělil řeči do tří druhů na:

- řeči **soudní**,
- řeči **poradní**,
- řeči **oslavné**.⁵

Starořecké soudní řeči se vlastně v zásadě nijak neliší od těch současných. Na jedné straně stála obžaloba, na té druhé obhajoba. Podstata soudních řečí spočívala ve schopnosti získat soudce na svou stranu, přesvědčit svým projevem, svými výrazovými prostředky a předložit pádné argumenty. V této době již také vznikaly první učebnice rétoriky, jež se staly užitečnými pomocníky při nácvičku veřejného vystupování.

Řeči poradní byly uplatňovány na tak zvaných sněmeh, kde svobodní občané vedli debaty o záležitostech týkajících se života v obci. Náplní těchto diskuzních sněmů bylo řešení jednotlivých problémů, a to znamenalo přesvědčit všechny shromážděné o prospěšnosti předkládaných argumentů. Nesouhlasil-li někdo z přítomných s návrhem protistrany, přistoupil k taktice, která protivníka naprosto kompromitovala – i tímto způsobem se snažil řečník prosadit svůj zájem. Hlavní strategií stále zůstávalo přednést takový projev, kterým by rétor získal posluchače na svou stranu. Tento řečnický žánr bychom mohli přirovnat k dnešním politickým debatám.

⁴ BUCHTOVÁ, Božena. *Rétorika*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2010, 2 s. 28.

⁵ ŽANTOVSKÁ, Irena. *Jazyková komunikace v dějinách lidstva*. Vyd. 2. Praha : Univerzita Jana Amose Komenského, 2008, str. 11.

Na okraji zájmu v tehdejší době stály řeči oslavné a hanlivé (*epideixe*), které měly zcela odlišný význam, nežli tomu bylo u řečí soudních a poradních. Cílem těchto projevů nebylo publikum aktivně zapojit, ve smyslu přiklonit se k nějakému názorovému táboru, vyjádřit sympatie nebo antipatie s řečníkem, nýbrž posluchače ohromit jazykovou obratností, jakým způsobem dokázali slovy vystihnout a zpracovat přednášené téma. Základní funkcí řeči oslavných byla funkce estetická; proslov obsahoval řadu básnických figur, ale také rýmů.⁶

Dalším významným učencem tohoto období byl slavný lékař antického Řecka Hippokrates (asi 460 - 370 př. n. l.), který vytvořil typologii temperamentu, jež je založena na funkci a poměru jednotlivých šťáv v lidském těle. Dělí tak lidi na sangviniky, u nichž má převahu krev (*sanguis*), choleryky, u nich dominuje žluč (*chloé*), u melancholiků převládá černá žluč (*melancholé*) a čtvrtou vnitřní šťávou, jež je u flegmatiků nejproduktivnější, je sliz (*flegma*). Důležité dle Hippokrata je, že se temperament odráží v řečnickově projevu. Na příklad choleryka popisuje jako řečníka, který svým plamenným, emotivním projevem dokáže vyburcovat a získat na svou stranu celé masu lidí. Jeho slabinou je prezentace konkrétních a racionálních argumentů. Jelikož je choleryk osobou nevyrovnanou, emočně nestabilní a náladovou, není možné, aby jeho projev byl ve všech směrech dokonale vyvážený a perfektní.⁷ Vedle toho slabý, nevyrovnaný, přecitlivělý melancholik, jak uvádí J. Kohout v publikaci *Rétorika, Umění mluvit a jednat s lidmi*, neumí sdělit vlastní názor, používá při projevu citace, fráze a výroky jiných.⁸

1.2 Rétorika antického Říma

Římská rétorika navazuje na řečnickou tradici antického Řecka. V oblastech starého Říma působila řada řeckých učitelů, kteří postupně od řeckého modelu rétoriky upouštěli. Římští vzdělanci si vytvářeli vlastní řečnické styly a vnesli do rétoriky nové

⁶ KRAUS, Jiří. *Rétorika v evropské kultuře i ve světě*. 2., přeprac. vyd. Praha : Karolinum, 2011, str. 25.

⁷ ŽANTOVSKÁ, Irena. *Jazyková komunikace v dějinách lidstva*. Vyd. 2. Praha : Univerzita Jana Amose Komenského, 2008, str. 11 – 13.

⁸ KOHOUT, Jaroslav. *Rétorika: Umění mluvit a jednat s lidmi*. Vyd. 3. Praha: Management Press, 1999, str. 18.

postupy. Hlavním a oficiálním jazykem se pomalu stávala latina, řečtina ustupovala do pozadí.

V římské rétorice můžeme spatřovat dvě různorodé cesty, jimiž se její vývoj ubíral. Vyprofilovaly se dva typy rétorů: řečník, jež k publiku promlouval výstižně, umírněně a stroze, kdy takovým byl například Gaius Julius Caesar (100 - 44 př. n. l.), římský vojevůdce a císař. Na druhé straně byl řečník, jehož řeč byla velkolepá, elegantní a květnatá, mohli bychom říci až manýristická, touto cestou se vydal Marcus Tullius Cicero (106 - 43 př. n. l.), římský spisovatel, filosof, politik, výkonný řečník a učitel řečnictví.

Pravděpodobně nenajdeme jiného římského řečníka takových kvalit, jakými nepochybně oplýval Marcus Tullius Cicero. Ciceronovi se dostalo velmi dobrého vzdělání. Studoval u řeckých učitelů, z čehož pramenil jeho pozdější obdiv k řecké kultuře. Angažoval se nejen jako řečník, ale také jako politik. Za politickým úspěchem stála vždy dobře odvedená práce v podobě mistrovsky předneseného projevu. Aby byl politik schopen prosadit své zájmy, musel si osvojit zásady řečnického umění a neustále se v této oblasti zdokonalovat a vzdělávat. Vytříbený jazyk, stylisticky dokonalý a přesvědčivý projev byly mocnou zbraní, prostřednictvím které státník mohl dosáhnout svého.

Ciceronova řečnická virtuoza spočívala v mistrovsky propracovaném projevu, což dokládají jeho četné práce. Náklonnost auditoria si získával schopností argumentace, jíž útočil na lidské emoce, ale i rozum.

Důraz kladl taktéž na vyváženost a soulad obsahu a formy, protože oběma složkám by měl správně každý řečník věnovat náležitou pozornost.

Ciceronův výjimečný řečnický styl se stal vzorem pro celou řadu jeho přívrženců a následovníků.⁹

Dokonale ovládat rétoriku znamenalo ovládat lid. V této době, v prvním století před naším letopočtem, bylo zcela běžné, že významní řečníci zastávali důležitý politický post a v mnohých případech zároveň stáli v čele vojenských legií, tudíž znalosti v oblasti řečnictví byly pro ně nezbytné.

Nejzásadnějším teoretickým dílem v oboru rétoriky je spis *Rétorika pro Herénia*, který se stává základním a výchozím pramenem pro další vznikající práce, dokonce až do období středověku. Autor této významné publikace je neznámý. Z rozboru textu spisu vyplývá, že podstatu tvoří řecké poznatky o rétorice, avšak terminologie

⁹ KRAUS, Jiří. *Rétorika v evropské kultuře i ve světě*. 2., přeprac. vyd. Praha : Karolinum, 2011, str. 58 – 62.

a příklady jsou římské. Tento čtyřdílný dokument obsahuje i výklad o specifických řečnických výrazových prostředcích (figurách a tropech).¹⁰

1.3 Středověká rétorika

Další vývojovou epochou je středověk. Mezníkem, který uzavírá období starověku a zároveň otevírá období nové - středověk, je zánik Západořímské říše, jež se datuje rokem 476 našeho letopočtu. Pád Konstantinopole v roce 1453, případně doplutí mořeplavce a objevitele Kryštofa Kolumba do Ameriky v roce 1492 je tradičně považováno za konec středověku, i když přesný začátek a konec této éry je nemožné určit.

Zásadní vliv na život ve středověku mělo křesťanství, které přijal římský císař Konstantin již v roce 313 našeho letopočtu, o 68 let později se stalo státním náboženstvím. Tento filosoficko-křesťanský směr začal brzy pronikat do všech částí Evropy.¹¹

Do konce 15. století se tomuto monoteistickému náboženství podařilo vytlačit ostatní pohanské náboženské směry a stalo se tak nedílnou součástí tehdejšího života.

Již od raného středověku se utvářela představa o trojím lidu: *tu ora* (ty se modli – imperativ určený duchovenstvu), *tu protege* (ty ochraňuj – imperativ náleží moci světské, kam řadíme krále a šlechtu) a *tu labora* (tento rozkaz přísluší poddaným). Takový koncept byl platný po celou tuto epochu.

V roce 1054 nastal rozklad křesťanského náboženství na západní a východní. V průběhu 11. a 12. století došlo potom k tak zvanému boji o investituru, kdy se jednalo o spor císaře a papeže o právo dosazovat církevní hodnostáře do úřadu. Tato roztržka nakonec skončila v roce 1122 konkordátem wormským vítězstvím papeže.

Na konci středověku se začala utvářet různá reformátorská učení, která získala na počátku novověku v Evropě velký ohlas (John Wycliffe, Jan Hus, Martin Luther a Jean Calvin).

Středověká rétorika zprvu navazovala na tradici řeckého a římského učení, postupně se však od antického schématu upouštělo, nevyhovovalo totiž nově nastoleným

¹⁰ ŽANTOVSKÁ, Irena. Jazyková komunikace v dějinách lidstva. Vyd. 2. Praha : Univerzita Jana Amose Komenského, 2008, str. 29 - 30.

¹¹ ŽANTOVSKÁ, Irena. Jazyková komunikace v dějinách lidstva. Vyd. 2. Praha : Univerzita Jana Amose Komenského, 2008, str. 49.

společenským podmínkám, tedy uznávaným křesťanským hodnotám. Zachovány byly staré, osvědčené starověké postupy, došlo však ke změně stylu. Bylo potlačeno autorství a předností kvalitních řečníků se stala schopnost pojmout velké množství textů, následně obsah textů pochopit, interpretovat je a předávat srozumitelnou formou. Interpretovány byly nejčastěji Starý a Nový zákon, ale i jiné texty posvátného charakteru. Nároky kladené na středověkého řečníka byly zcela odlišné, než tomu bylo v době antické, kdy se u rétora předpokládala vytříbená stylizace projevu a právě stylizace byla nedílnou součástí přesvědčovací strategie.

Rétorika v tomto období upínala svou pozornost na veškerou verbální produkci, která zahrnovala jak texty povahy ústní, tak i písemné, neboť byly realizované veřejnou četbou nahlas.

Řečtina začala postupně ustupovat a nahrazovala ji téměř vymřelá latina. Latinský jazyk zůstal zachovávan v kruhu duchovenstva a vzdělanců.

Středověká doba je spjata také s rozvojem nového řečnického žánru, kterým je homiletika neboli kazatelství. Teoretické poznatky kazatelské rétoriky shrnul ve své rozsáhlé práci Křesťanská vzdělanost sv. Augustin (354 - 430).¹² Tento největší křesťanský myslitel a učitel nauky o řečnictví se stal, i díky této práci, jednou z nejvýznamnějších osobností v oblasti vývoje rétoriky.

Tehdejší vzdělávací program sedmera tak zvaných svobodných umění byl rozdělen do dvou základních úrovní. První byla nazývána trivium, kde žáci získali poznatky z oblasti gramatiky, rétoriky a dialektiky. Na druhém stupni – quadriviu – se žáci zabývali aritmetikou, geometrií, astronomií a hudbou.¹³ Edukace probíhala v klášterních školách, později se výuka přesunula do větších měst pod záštitu katedrálních škol. V městském prostředí docházelo k postupnému zesvětšování vzdělávacího procesu, které nakonec vyústilo v zakládání univerzit. Nejstarší univerzita byla založena v Bologni roku 1158 císařem Fridrichem I. Barbarossou. Protože se tento typ vzdělávání osvědčil, během několika století se rozšířil po celé říši. Univerzita Karlova v Praze, založená v roce 1348, se stala první univerzitou ve střední Evropě a můžeme se právem domnívat, že vzniklé univerzity byly jedním z přínosů středověké kultury.

¹² KRAUS, Jiří. Rétorika v evropské kultuře i ve světě. 2., přeprac. vyd. Praha : Karolinum, 2011, str. 97.

¹³ ŽANTOVSKÁ, Irena. Jazyková komunikace v dějinách lidstva. Vyd. 2. Praha : Univerzita Jana Amose Komenského, 2008, str. 52.

Studenti získávali úplné univerzální vzdělání, učili se správné interpretaci a citaci významných textů, zásadám vedení odborné diskuze a logické argumentaci.¹⁴

1.4 Rétorika renesance a humanismu

Éra humanismu a renesance je popisovaná jako znovuzrození, tedy návrat k antickým ideálům a vzorům a odklon od středověkých tradic. Dosavadní theocentrismus – názor, že vše pochází od Boha, on řídí celý svět, vše zlé i dobré pochází od něj – je nahrazen antropocentrismem – pozornost je soustředěna na člověka.

V návaznosti na proměnlivou situaci řečnického stylu dochází k rozvoji nového rétorického žánru, kterým je dopis. Tuto formu verbální komunikace psané praktikují humanističtí vzdělanci. Dopis je syntézou rétoriky antické, nese znaky starověké veřejné řeči a rétoriky renesanční, jež má rysy osobního charakteru. Do popředí se dostává člověk a jeho subjektivní pocity. Ty spolu s odbornými poznatky předkládá čtenáři, již ne jako sebejistý rétor, ale spíše z pozice rádce nebo učitele. Mezi významné autory tohoto žánru patří bezesporu Francesco Petrarca (1301 - 1374), italský humanistický učenec a básník, jež si korespondenci například vyměňoval i s císařem Svaté říše římské Karlem IV. Proslulým všestranným humanistickým vzdělavcem, který docenil rétoriku i v psané podobě a sepsal příručku O způsobu psaní dopisů, byl Erasmus Rotterdamský (1467 - 1536).¹⁵

V období humanismu se do popředí dostává autorova osobitost, individualita, snaha o originalitu na úkor úzkostného dodržování formy.

V 15. století s příchodem nového převratného vynálezu – knihtisku – se zásadním způsobem usnadnilo šíření knih mezi čtenáři, které se již nemusely zdlouhavě opisovat. Celý proces tisku navíc knihy výrazně zlevnil, a tak se mohl rozšířit i okruh čtenářů.

V oblasti rétoriky mluvené převažoval dialog nad monologem.

Z českého prostředí bychom neměli opomenout zmínit protestantského biskupa, spisovatele a reformátora Jana Amose Komenského (1592 – 1670), který se v řadě svých

¹⁴ ŽANTOVSKÁ, Irena. Jazyková komunikace v dějinách lidstva. Vyd. 2. Praha : Univerzita Jana Amose Komenského, 2008, str. 49 – 51.

¹⁵ KOHOUT, Jaroslav. Rétorika: Umění mluvit a jednat s lidmi. Vyd. 3. Praha: Management Press, 1999, str. 28.

děl zabýval kazatelstvím, didaktikou a pedagogikou. Komenského komentáře vztahující se k teorii rétoriky jsou poplatné i dnešní době. Tvrdí, že by projev měl zahrnovat srozumitelnou argumentaci, text by měl být aktuální, výběr slov rozmanitý a v neposlední řadě by se měl řečník perfektně orientovat v tématu. Jan Amos Komenský se držel zásadně stylu církevní reformace a příklady, které uváděl pro lepší názornost, byly jen biblické.¹⁶

V 17. a 18. století se ke slovu dostal klasicismus. Latinský jazyk byl na ústupu, a tak vznikl prostor pro užívání a rozvoj jazyků národních. Vlivem tohoto procesu se do popředí zájmu dostalo překladatelství a s ním související aktualizace textů, jež mnohokrát měla za následek řadu nepřesností.

Klasicismus byl obdobím, kterému vládl řád a rozum. Stejně tak tomu bylo i v rétorice; vyzdvihován byl vytříbený styl, srozumitelnost a jasnost. Vše, co se nepatrným způsobem od této normy odchylovalo, bylo považováno za nežádoucí.¹⁷

1.5 Rétorika v Čechách v době národního obrození

I přes neustálé výhrady vůči rétorice a nejednotu, jakým způsobem ji vykládat, si udržovala stále status významného a věhlasného oboru, jehož studium bylo určeno pouze pro vrstvy privilegovaných potomků. Řečnický um tak vedl ke správnému užívání jazyka, ale také ke stylu, jež v sobě snoubil eleganci a kultivovanost podle Ciceronových zásad.¹⁸

Proces národního obrození byl vyvolán řadou politických, hospodářských a sociálních změn v soudobé české zemi. Zejména se stalo bojem za záchranu českého jazyka, a co je ještě důležitější, za jeho zrovnoprávnění. Situace byla alarmující; česky se hovořilo už jen na venkově, oficiálním jazykem se stala němčina a v té době se česká inteligence z řad jazykovědců rozhodla tento stav změnit. Obroda národa započala v 80. letech 18. století, ukončena byla revolučním rokem 1848 a je rozdělena do čtyř fází.

První etapa je nazývána jako obranná, neboť obrozenci usilovali o navrácení prestiže českého jazyka. V rámci výuky rétoriky byly uplatněny výklady o gramatice

¹⁶ KRAUS, Jiří. Rétorika v evropské kultuře i ve světě. 2., přeprac. vyd. Praha : Karolinum, 2011, s. 153.

¹⁷ KRAUS, Jiří. Rétorika v evropské kultuře i ve světě. 2., přeprac. vyd. Praha : Karolinum, 2011, s. 167.

¹⁸ KRAUS, Jiří. Rétorika v evropské kultuře i ve světě. 2., přeprac. vyd. Praha : Karolinum, 2011, s. 182 – 183.

a stylistice, pozornost byla věnována taktéž četbě a porozumění čtenému textu. Nejvýraznější osobností této etapy je nepochybně Josef Dobrovský (1753 – 1829), jež je kromě jiného autorem Zevrubné mluvnice české, ve které kodifikoval český jazykový systém.¹⁹

Druhá fáze národního obrození je spojována s činností Josefa Jungmanna (1773 – 1847). Právě Jungmann sepsal excelentní příručku, která nese název Slovesnost aneb sbírka příkladů s krátkým pojednáním o slohu. Obsahuje řadu literárních ukázek českých i přeložených. K vytvoření této práce ho vedlo přání, aby se Češi naučili aktivně používat svůj národní jazyk i v oborech vědy, kultury, ale také politiky. Některé kapitoly Jungmann věnoval klasifikaci jednotlivých rétorických žánrů. Roztřídil je na duchovní (tento žánr je ještě vnitřně dělen na útvary, jež jsou členěny podle látky na: dogmatické, etické, smíšené a podle formy na: kázání, homiletické výklady a slavnostní projevy) a světské (sem řadí útvary: politické, vojenské, soudní, akademické, pohřební a oslavné).²⁰

Ve třetí etapě národního obrození se čeština dostala až do kruhů vrcholné politiky. V souvislosti s bouřlivými revolučními časy, ve kterých se rozvíjí politická rétorika, konkrétně agitační žánr, se musíme zmínit o významném historikovi, vědci a politikovi Františku Palackém (1798 - 1876), který patřil mezi hlavní zastávce věcné a racionální argumentace.

Čtvrtá fáze období národního obrození uzavírá a čeština jako národní jazyk proniká do všech sfér života českého lidu. Vývoj v oblasti rétoriky byl totožný – rozvíjí se napříč všemi žánry.²¹

1.6 Rétorika 20. století

Počátkem 20. století dochází k upozadřování rétoriky. Její původní disciplíny byly přebírány a vyučovány v jiných předmětech (mateřský jazyk, estetika, poetika) a tak nastal

¹⁹ ŽANTOVSKÁ, Irena. Jazyková komunikace v dějinách lidstva. Vyd. 2. Praha : Univerzita Jana Amose Komenského, 2008, s. 113 – 114.

²⁰ KRAUS, Jiří. Rétorika v evropské kultuře i ve světě. 2., přeprac. vyd. Praha : Karolinum, 2011, s. 191 - 193.

²¹ ŽANTOVSKÁ, Irena. Jazyková komunikace v dějinách lidstva. Vyd. 2. Praha : Univerzita Jana Amose Komenského, 2008, s. 113 – 114.

odklon při její výuce. Původní oblast zájmu, tedy získávání si auditoria a přesvědčování, zaujímají nově vzniklé obory, jako teorie komunikace, masová komunikace, lingvistika textu, teorie propagandy, reklama, marketing atp. Rétorika však nezapadá úplně. Během 20. století můžeme nacházet mnohé praktické příklady jejího, bohužel většinou negativního, využití (A. Hitler, F. Castro, H. Chávez). Na druhou stranu vznikají i teoretické ústavy vydávající časopisy věnované rétorice (USA, Švýcarsko, Kanada aj.), které se věnují jak klasické, tak novodobé rétorice.²²

Ačkoliv rétorika prošla ve 20. a na počátku 21. století četnými změnami, v zásadě se obsah rétorických pouček, terminologie ani struktura tvorby textu nezměnila. S rozvojem masových médií je navíc možné počítat s jejím daleko rozsáhlejším a komplexnějším využitím.

²² KRAUS, Jiří. Rétorika v evropské kultuře i ve světě. 2., přeprac. vyd. Praha : Karolinum, 2011, s. 195-204.

2 VYMEZENÍ POJMŮ PERSVAZE A MANIPULACE

S ohledem na skutečnosti, že se v této práci zabýváme analýzou persvazivních a manipulativních prostředků, považujeme proto vysvětlení uvedených pojmů za důvodné a potřebné.

2.1 Persvaze

Při vyhledání termínu „persvazivní“ v Českém etymologickém slovníku zjistíme, že toto slovo pochází z latinského *persuasio*, což znamená přesvědčení.²³ V odborných textech se můžeme rovněž setkat s výrazy *persuase* nebo přesvědčování.

Persvaze jakožto hlavní funkce mluveného aktu není novodobou záležitostí. S úmyslem ovlivnit posluchače začínali vystupovat před lid již řečníci v době starověku v antickém Řecku. A právě zde se přesvědčování stalo základním determinantem tohoto funkčního stylu.

Persvazi člení M. Čechová v publikaci *Současná česká stylistika* do tří kategorií: první je přesvědčování jako takové, kdy je prostřednictvím relevantních argumentů dosaženo ovlivnění aktivně myslícího adresáta. Uplatněním druhého typu persvaze, kterou je propagace, působí autor komunikátu na smýšlení a chování posluchače, jehož myšlenková angažovanost je velmi nízká. Posledním typem je agitace, která je orientovaná na okolnosti a situace vázané k určité době a času, a která přichází s konkrétním názorem, jež je předkládán jako jediná a správná pravda a vnímatel ho bez výhrad přijímá za svůj.²⁴

Z psychologického hlediska k persvazi jedince dochází prostřednictvím nejrůznějších komunikačních prostředků verbálních, ale i neverbálních. Člověk je v neustálé interakci s prostředím a lidmi, tudíž je vystaven permanentnímu ovlivňování.²⁵

²³ REJZEK, Jiří. Český etymologický slovník. Vyd. 1. Voznice : Leda, 2001, 752 s. 462.

²⁴ ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2003, s. 245 – 247.

²⁵ SCHNEIDEROVÁ, Anna a SCHNEIDER, Marek. *Komunikační dovednosti: učební text pro distanční studium*. Vyd. 2., upr. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2012, s. 45.

Persvaze se například od manipulace liší v možnosti mít na výběr, rozhodnout se svobodně bez skrytých a postranních úmyslů a především bez nátlaku.

2.2 Manipulace

Pojem manipulace vznikl spojením dvou latinských slov: *manus*, ve významu ruka a *plere*, což znamená plnit, naplnit.²⁶

A. Wróbel ve své knize uvádí, že „*Manipulace je skrytým, zákulisním, podvodným, pletichářským jednáním, využitím něčí neznalosti nebo naivity, chytré intrikaření skryté za paravánem zdání, jehož záměrem je dosáhnout pro sebe maximálního prospěchu na úkor někoho jiného.*“²⁷

Můžeme tedy konstatovat, že manipulace je takový způsob působení na druhou osobu, že oslovený přebírá názory, postoje a chování manipulátora, aniž by si uvědomoval, že toto rozhodnutí nevyplývá z jeho vlastní vůle.

Manipulace eventualitu volby, na rozdíl od persvaze, zcela vylučuje. Ačkoliv má adresát pocit, že vše pramení z jeho vlastní vůle a ke konkrétnímu závěru došel na základě vlastního vyhodnocení situace, není tomu tak. Pocit svobodného rozhodování je pouze zdánlivý. V manipulativním procesu dochází k zamlčování podstatných faktů nebo úpravě obrazu reálného světa tak, aby to vyhovovalo straně, jež se o zmanipulování druhých snaží. Zásadním výsledkem manipulace je prospěch manipulátora na úkor adresáta.

Například v souvislosti s manipulací politickou byl v době nesvobody mezi léty 1948 – 1989 pojem propaganda vnímán komunistickou ideologií v negativním slova smyslu, zatímco výraz agitace byl termínem více než přípustným. To, že bylo slovo propaganda všeobecně odmítáno, způsobila doba nacistické nadvlády během druhé světové války.²⁸

Dalším distinktivním rysem, který značí pomyslnou hranici mezi manipulací a přesvědčováním, je morální hledisko. Výsledek manipulativní komunikace je implikován

²⁶ REJZEK, Jiří. Český etymologický slovník. Vyd. 1. Voznice : Leda, 2001, 752 s. 362.

²⁷ WRÓBEL, Alina. Výchova a manipulace: podstata manipulace, mechanismy a proces, vynucování a násilí, propaganda. Vyd. 1. Praha : Grada, 2008, s. 23.

²⁸ SRPOVÁ, Hana a kol. Od informace k reklamě. Vyd. 1. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2007, s. 32.

jen a pouze prospěchem mluvčího, který adresáta zneužil k dosažení svých cílů a záměrů, kdežto v komunikaci persvazivní by mělo dojít ke konsenzu mluvčího a posluchače.²⁹

Na závěr je možné konstatovat, že pojmy persvaze a manipulace se mnohdy překrývají, je tedy velmi složité přesně vymezit hranice, kde působení persvaze končí a kde manipulace začíná. Shodují se v záměru oslovit (v případě manipulativní techniky ošálit nebo podvést) posluchače, v jeho postojích ho utvrdit nebo naopak změnit jeho celkový pohled na konkrétní situaci a v obou případech jde o techniky, které jsou realizovány v průběhu výměny informací.³⁰

²⁹ BARTOŠEK, Jaroslav. Jazyk současné české politiky. Vyd. 1. Olomouc : Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1993, s. 29.

³⁰ SRPOVÁ, Hana a kol. Od informace k reklamě. Vyd. 1. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2007, s. 32.

3 ŘEČNICKÝ STYL

3.1 Charakteristika řečnického stylu

Řečnický styl má velmi dlouhou tradici, jeho kořeny sahají až do doby starověkého Řecka, které položilo základy tomuto nejstaršímu komunikačnímu umění a vytvořilo principy, které se v určité podobě dodržují dodnes. Jedná se o slohový útvar, jehož předmětem zájmu je veřejný projev v jakékoliv podobě (mluvené i psané). Jeho prostřednictvím dochází k předání informací.

Z hlediska členění funkčních stylů je styl rétorický v současnosti řazen ke stylům základním.

Jedním z nejdůležitějších objektivních slohotvorných činitelů je adresát, kterého se řečník snaží svým sdělením oslovit, zaujmout a následně ovlivnit. Zejména v komunikátech mluvených, které tento slohový útvar charakterizují, je přítomnost persvazivní funkce neoddiskutovatelná. Právě funkce přesvědčovací tvoří podstatu rétorického stylu. Snahou produktora je v první řadě na posluchače zapůsobit, jednak obsahem sdělení, dále vhodným výběrem jazykových prostředků (těmi nejazykovými jsou například paralingvistické charakteristiky řeči, vzhled, momentální psychické rozpoložení rétora a tak podobně), ale i věcnou argumentací jej přesvědčit o správnosti stanoviska či postoje, který zaujímá. Mezi paralingvistické charakteristiky řeči řadíme například tempo, barvu, výšku nebo sílu hlasu, intonaci.

Vzhledem k tomu, že řečník navazuje kontakt se širokými masami, objektivním slohotvorným faktorem je právě veřejnost. Ta je vystavena většinou přímému působení (není-li řečnické vystoupení uskutečněno prostřednictvím médií – televize, rozhlas atd.) projevu a s tím spojenou persvazí, jež má ovlivnit její rozhodování. Aby byl tvůrce komunikátu přesvědčivý a jeho řeč měla takový účinek, který se předpokládá – tedy publikum, které přednesené názory sdílí - musí si svůj proslov náležitě připravit a nic nepodcenit. S tím souvisí i řádná péče o hlas, jež je důležitým nástrojem řečnickovým.

Veřejný projev předpokládá dodržování určitých norem. Proslov určený širšímu publiku nelze brát na lehkou váhu, už jen proto, že je zde možnost prosazení konkrétních

zájmů. Mluvčí by měl volit výhradně jazykové prostředky spisovné. Ovšem, spisovnost se vždy nemusí dodržovat důsledně, nýbrž s ohledem na to, při jaké příležitosti bude řeč přednesena a komu bude určena. To znamená, že užití různých variet spisovného jazyka (knižnost, hovorovost) je vhodné, jsou-li aplikovány náležitě. V tom také můžeme spatřovat snahu mluvčího přiblížit se posluchači.

Ačkoliv má komunikát povahu monologu, ve skutečnosti jde o dialog. O dialog v tom smyslu, že má rétor před sebou nesnadný úkol – koncipovat svůj projev tak, aby bylo jeho sdělení kolektivním vnímatelem dekodováno správně. Z toho vyplývá, že nepostradatelnými atributy proslovu jsou srozumitelnost, jasnost a jednoznačnost. Nezbytná je proto uvážlivá a pečlivá stylizace textu. Řečník by měl mít na paměti, že adresát vnímá sdělení pouze poslechem, nemá k dispozici psanou podobu textu, tudíž se nemůže vrátit k pasážím, kterým nerozuměl, a proto, obsahuje-li projev komplikovanější úseky, jsou zpravidla zařazovány opakovací figury, shrnutí nebo přirovnání.

Text, který si klade za cíl přesvědčit a získat posluchače, by měl být kompaktní - zahrnovat jak složku rozumovou, tak estetickou.

Řečnické žánry byly již v antickém Řecku děleny, jak jsme již dříve uváděli, na řeči soudní, poradní a oslavné. Soubor těchto žánrů prošel v průběhu staletí značným vývojem, rozšiřoval se, zdokonaloval a v současné době užíváme a rozlišujeme tyto řečnické útvary: příležitostné projevy, odborné řečnictví, duchovní řeč, soudní řeč a řeč politickou. Politické řeči se budeme v následující podkapitole věnovat podrobněji. Ostatní formace rétorického stylu opomeneme, protože nejsou v této práci předmětem našeho zkoumání.

3.2 Charakteristika politické řeči

Tento typ projevu se vyprofiloval z antických řečí poradních. Hlavní důraz je kladen zejména na jazykovou výstavbu textu a logickou argumentaci. V době starověku si svobodní lidé pro své projevy vybírali nejrůznější témata vycházející ze všech oblastí lidského života. Snaha tehdejšího tvůrce projevu směřovala k naplnění podstaty veřejného vystoupení, a to k přesvědčení auditoria prostřednictvím náležitě zpracovaných argumentů.

Kvalitní argumentace má nesporně velký podíl na pozitivních výsledcích vyřčeného sdělení.³¹ Pro úplnost ještě dodáváme, že v Rejzkově Českém etymologickém slovníku nalezneme pod heslem argument český ekvivalent důkaz, důvod.³² Během projevu mluvčí svá tvrzení dokládá pádnými argumenty, kterými odůvodňuje jednotlivá stanoviska a zároveň nabízí podpůrné důkazy, jež posilují pravdivost jeho výpovědi.

Hlavním záměrem politické řeči je přesvědčit posluchače o správnosti obhajovaných názorů, ale také oslovit přívržence opozice a zvrátit jejich pohled na věc. O uplatňování přesvědčovacích strategií všemi možnými dostupnými prostředky není v politickém diskurzu pochyb.³³

3.3 Stručná historie prezidentských novoročních (vánočních) projevů

Základy pro vánoční poselství či novoroční projevy, jak se souhrnně nazývají bilanční proslovy českých a československých prezidentů, položil již první československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk (1918 - 1935)³⁴. Byl to právě on, kdo začal pravidelně na Nový rok poskytovat tisku své interview.³⁵ Během jeho prezidentských období se však ještě ale nedá mluvit o skutečném ať vánočním, nebo novoročním pravidelném poselství. Jeho první, a zároveň i poslední, vánoční poselství bylo natočeno na filmový pás v roce 1933 americkou společností Fox Film Corporation, a tak se s ním mohli seznámit návštěvníci biografů v rámci filmového žurnálu.³⁶ Skutečně prvním vánočním poselstvím, které založilo tradici těchto prezidentských projevů, se stala promluva Edvarda Beneše (1935 - 1948) těsně po svém zvolení do úřadu prezidenta ČSR v prosinci 1935. Od této doby se ani jeden prezident na přelomu roku neodmlčel (kromě roku 1993, kdy místo prezidentského úřadu bylo uvolněno). Během nacistické perzekuce se dokonce v rozhlase, kde se začaly tyto projevy vysílat, ozývaly kolem vánočních svátků projevy dva.

³¹ ČMEJRKOVÁ, Světlá a HOFFMANNOVÁ, Jana. Jazyk, média, politika. Vyd. 1. Praha : Academia, 2003, s. 25 – 26.

³² REJZEK, Jiří. Český etymologický slovník. Vyd. 1. Voznice : Leda, 2001, 752 s. 58.

³³ DANEŠ, František a kol. Český jazyk na přelomu tisíciletí. Vyd. 1. Praha : Academia, 1997, s. 28.

³⁴ V závorkách uvádíme dobu trvání prezidentského mandátu.

³⁵ <http://www.rozhlas.cz/zpravy/historie/_zprava/zakladatelem-novorocnich-projevu-je-prezident-masaryk-prvni-ale-prednesl-az-v-roce-1933--1296451>

³⁶ <<http://data.idnes.cz/mfdnes/kavarna/pdf/2010/kavarna-20101218.pdf>>

Jak od státního prezidenta Emila Háchy (1938 - 1945), tak od exilového prezidenta Edvarda Beneše. Populárnějšími se samozřejmě staly projevy E. Beneše z londýnského exilu, ve kterých podával pravdivé informace o dění v Evropě i z Protektorátu a ve kterých dodával domácí resistenci odvalu a smysl pro jejich boj. Oproti tomu kolaborantské projevy Emila Háchy byly národem zcela odmítány.³⁷

Po skončení druhé světové války se mnohé změnilo. Po abdikaci Edvarda Beneše v roce 1948 nastoupil na jeho místo Klement Gottwald (1948 - 1953), který změnil dobu vysílání svých prezidentských promluv a posunul je z času vánočního na čas novoroční. Založil tedy tradici novou, kdy projevy byly vysílány právě na Nový rok v pravé poledne. V následujících přibližně čtyřiceti letech totalitní komunistické diktatury se ve vystoupeních objevovaly stále stejné fráze a mystifikace, které tyto projevy permanentně dehonestovaly. Žádný z prezidentů, ať to byl již Antonín Zápotocký (1953 - 1957), Antonín Novotný (1957 - 1968), nebo Gustáv Husák (1975 - 1989) nezanechali v posluchačích výraznější stopu. Snad jediným projevem, který v posluchačích déle rezonoval, byl první novoroční projev Ludvíka Svobody (1968 - 1975), který přednesl v atmosféře potlačení obrodného procesu Pražského jara vojsky Varšavské smlouvy a který se dalších dvacet let stal posledním svobodnějším politickým vystoupením.³⁸

Změna nastala až zvolením prezidenta Václava Havla (1989 - 2003), který již ve svém prvním novoročním projevu jasně deklaroval, že nehodlá navazovat na bezobsažné projevy svých komunistických předchůdců a začal problémy československého státu nazývat pravými jmény. Národ probuzený z letargie tak opět začal projevovat zájem o tyto proslovy. Václav Havel také výrazně přispěl k původní myšlence projevů jako vlastního sdělení prezidenta, kdy od této doby je nepsaným zvykem si projevy psát osobně.

Nástupce Václava Havla Václav Klaus (2003 - 2013), taktéž výrazná osobnost, přinesl do novoročních projevů autentičnost, kdy opět po mnoha letech promluvil k národu živě.³⁹ Jeho často nekompromisní projevy ve společnosti mnohokrát vzbudily zájem i veřejnou diskusi. Asi nepřekvapivějším projevem se stal všeobecně nejznámější projev

³⁷ blíže Beneš, E. Šest let exilu a druhé světové války : Řeči, projevy a dokumenty z r. 1938-45. 4. vydání. Praha : Družstevní práce, 1946.s. 100-104, 146-154, 184-191, 245-250.

³⁸ <http://neviditelnypes.lidovky.cz/historie-tradice-prezidentskych-novorocnich-projevu-pfy-/p_politika.aspx?c=A110105_114254_p_politika_wag>

³⁹ <<http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/novorocni-projev-prezidenta-cr-vaclava-klause>>

z roku 2013, na jehož závěru oznámil svoje rozhodnutí vyhlásit kontroverzní prezidentskou amnestii.⁴⁰

Jeho nástupce, Miloš Zeman (2013 - dosud), přišel také se změnou, odůvodňovanou přihlášením se k tradici masarykovské První republiky, a novoroční projev opět časově přesunul. Dalo by se s nadsázkou říci, že zvolil kompromis, tedy kdy původní vánoční poselství zaznívala 23. prosince, ta novoroční 1. ledna. Miloš Zeman si pro svoje vánoční poselství vybral Druhý svátek vánoční, tedy 26. prosinec.⁴¹ Nabízí se tedy otázka, jaká další změna se může v budoucnu objevit.

⁴⁰ <http://zpravy.idnes.cz/novorocni-projevy-prezidenta-vaclava-klause-fnb-domaci.aspx?c=A130101_111633_domaci_kop>

⁴¹ <http://zpravy.idnes.cz/vanocni-projev-milose-zemana-dih-domaci.aspx?c=A131226_135359_domaci_hro>

4 PROJEVY KLEMENTA GOTTWALDA

4.1 Stručný životopis Klementa Gottwalda

Klement Gottwald se narodil 23. listopadu 1896 a vyučil se truhlářem, řemeslo však vykonával jen do roku 1921, kdy se stal profesionálním funkcionářem KSČ. Po několika letech práce na Slovensku, kde se věnoval novinářské činnosti pro komunistický tisk, byl v roce 1925 zvolen do vedení KSČ. Z vnitrostranického boje vzešel v roce 1929 jako vítěz, a tím ovládl a radikalizoval celou KSČ. Během prezidentských voleb v roce 1935 kandidoval proti Edvardu Benešovi, ale neuspěl. V této době byl také zvolen do předsednictva Kominterny. V průběhu druhé světové války odešel do exilu v Moskvě. Na konci války v roce 1945 zde jednal o nově vytvořené vládě, kde byl jmenován náměstkem předsedy vlády Národní fronty a zvolen předsedou Národní fronty. O rok později se stal předsedou vlády. Po abdikaci Edvarda Beneše v roce 1948 byl zvolen třetím prezidentem, tzv. dělnickým. Za jeho vlády v ČSR probíhaly ty nejhorší politické procesy (M. Horáková, H. Píka, R. Slánský, atp.). Zemřel 14. března 1953 krátce po návratu z pohřbu J. V. Stalina.⁴²

4.2 Novoroční projev 1950

4.2.1 Stručný obsah novoročního projevu 1950

Po tradičním pozdravení na úvod Klement Gottwald uvedl výčet úspěchů první pětiletky. Toto doložil statistickými čísly, na kterých předvedl, jak se zvyšuje životní úroveň a koupěschopnost obyvatelstva, oproti klesajícím cenám potravin a jiného spotřebního zboží. Tento povzbudivý fakt byl spojován hlavně se snahou o vybudování socialismu. V další části přiblížil úspěchy, kterých se docílilo v oblasti těžkého průmyslu, strojírenství a bytové výstavby, což připisoval především dobré práci dělníků a úderníků.

⁴² <<http://www.ustrcr.cz/cs/klement-gottwald>>

V následující části přidal ještě úspěchy v zemědělské výrobě, zahraničním obchodu a státních financích. Dále vyzdvihl jednotu českého a slovenského lidu pod vládou KSČ. Neopomněl také zdůraznit, jakým způsobem se komunisté „vypořádali“ s katolickou církví i s další protistátní reakcí, kterou chtěli západní imperialisté využít ke státnímu převratu. Před rozloučením a přáním všeho dobrého stručně zhodnotil zahraniční události, které se během roku 1949 udály, přičemž vyzdvihl úlohu mírového úsilí SSSR.

4.2.2 Analýza novoročního projevu 1950

Persvazivní prostředky morfologické

Částice

Částice modální

Doklady modálních částic v textu:

- *A je věru k čemu blahopřát.*
- *Rozdíl je tu proti roku 1948 opravdu veliký.*
- *Může být opravdu naší pýchou, že roku 1949 jsme vydali - přepočítáno na předválečné koruny - na sociální péči dvakrát více než před válkou roku 1937...*
- *Myslím, že fakta, která jsem uvedl, jsou vskutku úctyhodná...*
- *... naše průmyslová výroba v posledních třech měsících byla asi o 10 procent vyšší...*
- *Významnou manifestací bratrství českého a slovenského národa v budování společného lidově demokratického státu byly pak vskutku mohutné oslavy...*
- *Zbytky rozdrčené domácí reakce, podněcované a živené z nepřátelské ciziny, pokoušely se - pochoptelně – o štěstí i jinými prostředky.*

Částice intenzifikační

Doklady intenzifikačních částic v textu:

- *Hlavně zásluhou socialistického soutěžení vzrostly mzdy...*

- *Zástupci dělnické třídy a pracujícího lidu celého světa tlumočili vůli ještě odhodlaněji...*
- *... můžeme být plně přesvědčeni, že tento rok bude ještě úspěšnější...*

Kontaktní slova

Doklady kontaktních slov v textu:

- *Nejdříve dovolte, abych vám všem přál šťastný a veselý Nový rok...*
- *Dovolte však také, abych vám všem blahopřál k výsledkům uplynulého roku 1949...*

Persvazivní prostředky lexikální

Hodnotící přídavná jména

Doklady hodnotících přídavných jmen v textu:

- *... můžeme říci, že bilance uplynulého roku je dobrá.*
- *Rozdíl je tu proti roku 1948 opravdu veliký.*
- *Myslím, že fakta, která jsem uvedl, jsou vskutku úctyhodná a že jsou také největší pohromou pro všechny ty šuškalý...*
- *Ne, žádná potopa nepřijde, ale stále mohutnější je a bude proud potravin...*
- *... průmyslová výroba v posledních třech měsících byla asi o 10 procent vyšší než v stejném období předešlého roku.*
- *Potěšitelného rozmachu dosáhlo tentokrát i naše stavebnictví...*
- *Největším jeho úspěchem je, že vedle vybudování mnoha bytových jednotek, byly dokončeny významné průmyslové stavby...*
- *Také naše znárodněná železniční a silniční doprava již daleko předstihla nejvyšší výkony kapitalistické éry.*
- *Také výkup zemědělských výrobků byl vyšší než před rokem, ...*
- *Státní pokladna vykáže tedy pro nový rok velmi značný...*
- *A neméně významným faktem je...*
- *Každý hospodář jistě uzná, že nemůže být lepšího ukazatele dobrého hospodaření.*
- *Touto pružinou byla dobrá práce našeho lidu, ...*

- *Není pochybnosti, že tyto první dobré zkušenosti našich zemědělců přinesou mnohem hojnější a bohatší výsledky...*
- *Krajské zřízení a zlidovění soudnictví, které jsme zavedli v minulém roce a které znamenají významné prohloubení demokracie...*
- *Prohlásili jsme v ústavě, že rodina a výchova mládeže jsou pod zvláštní ochranou zákona a státu.*
- *Významnou manifestací bratrství českého a slovenského národa...*
- *Po prvé v dějinách církvi postarali jsme se o sociální zabezpečení duchovních, a to především těch, kteří toho nejvíce potřebovali.*
- *Naším rozvážným, ale i pevným postupem...*
- *... byli usvědčeni z nekalých úmyslů.*
- *... vytvořili podmínky pro pokojnou spolupráci všech lidí...*
- *Zbytky rozdrčené domácí reakce, podněcované a živené z nepřátelské ciziny...*
- *Jedním z jejich nejoblíbenějších prostředků byla i v uplynulém roce rozvratná šeptanda,...*
- *Je vidět, že táhnou za kratší konec, když jsou nuceni sahat po tak krátkodechých a dvousečných výmyslech.*
- *... radostné mateřství...*
- *Sebevědomí našeho lidu, s nímž plnil úkoly prvního roku a s nímž vstupuje do druhého roku pětiletky, je odůvodněno nejen potěšitelnými výsledky...*
- *Stačí uvést tato dvě fakta, aby bylo zřejmo, jak síly míru, demokracie a socialismu rostou a stávají se nepřemožitelnými.*
- *... trvalý mír...*
- *... vnitropolitická a mezinárodní skýtají nám - jak vidno - dobré výhledy do nastávajícího roku.*
- *... tento rok bude ještě úspěšnější než byl rok minulý,...*
- *... nový rok 1950 přiblíží nás o další velký krok k zářivé metě socialismu.*
- *Proto s chutí do další budovatelské práce, která nám všem bude přinášet ovoce stále bohatší a sladší!*

Hodnotící příslovce

Doklady hodnotících příslovcí v textu:

- *Začali jsme s ním skromně v lednu...*
- *Během roku jsme však podstatně rozšířili jak počet druhů prodávaného zboží,...*
- *Zlepšili jsme velmi vážně i naši sociální, školskou a zdravotnickou péči.*
- *... vykoupili jsme zejména více těch výrobků, kde jsme ještě před rokem silně pokulhávali,...*
- *Státní pokladna vykáže tedy pro nový rok velmi značný - a řeknu přímo - mnohamiliardový přebytek.*
- *Náš lid, naši dělníci, pracovali roku 1949 opět lépe než roku 1948.*
- *Ruku v ruce s našimi úspěchy na poli hospodářské výstavby zdárně pokračovala...*
- *... prohloubení demokracie ve směru důsledného uplatnění vlády pracujícího lidu na všech úsecích státní správy, se již vžily a plně osvědčily.*
- *... chtěl bych se zmínit alespoň o jedné, která vzbudila značnou pozornost...*
- *... ovoce stále bohatší a sladší!*

Obrazná pojmenování

Metafora

Doklady metafor v textu:

-... vzrostly mzdy a platy...

Metonymie

Doklady metonymie v textu:

- *V roce 1949 sklidil náš lid již první plody únorového vítězství...*
- *... kde jsme ještě před rokem silně pokulhávali...*
- *Uplynulý rok přinesl...*

Synekdocha

Doklady synekdochy v textu:

- *Pracující lid těchto zemí strhuje masku s tváře svých zakuklených nepřátel, ...*
- *A opravdovou přehlídkou síly tábora míru se stala Moskva...*

Frazémy

Doklady frazémů v textu:

- Novým zákonem naplňujeme tuto ústavní zásadu životem.
- Zbytky naší domácí reakce a její zahraniční protektoři viděli v ní zbraň, která by jim umožnila zasadit naší lidové demokracii ránu do zad.
- Je vidět, že táhnou za kratší konec...

Hyperbola

Doklady hyperboly v textu:

- Zbytky rozdrčené domácí reakce...

Persvazivní prostředky syntaktické

Řečnická otázka

Doklady řečnické otázky v textu:

- *A čím, draží přátelé, byla umožněna tato opatření ve prospěch našeho lidu?*
- *A co bylo, draží přátelé, hlavní pružinou tohoto rozmachu, co bylo hlavní pružinou úspěchů našeho socialistického budování?*

Řečnická odpověď

Je odpovědí na řečnickou otázku.⁴³

Doklady řečnické odpovědi v textu:

- *Tím, že, jak jsem řekl, jsme vstoupili na cestu budování socialismu, tím, že z práce lidu netyjí kapitalisté, tím, že jsme se naučili i lépe hospodařit než kapitalisté.*
- *Touto pružinou byla dobrá práce našeho lidu, byly nové pracovní způsoby a rozvoj soutěžení, bylo soustavné zvyšování produktivity práce.*

Parenteze

Doklady parenteze v textu:

- *Aniž upadáme v neskromnost, můžeme říci, že bilance uplynulého roku je dobrá.*
- *Stojí, myslím, za to, pozastaviti se u několika cifer...*
- *Pokud jde o textil, třeba poznamenat, že spotřeba textilu, konfekce a bot - ne podle cen, ale podle množství – vzrostla proti roku 1948 o 35 procent.*
- *A nyní, jak včera oznámil ministr Krajčír, přichází s novým rokem další zlevnění.*
- *Může být opravdu naší pýchou, že roku 1949 jsme vydali - přepočítáno na předválečné koruny - na sociální péči dvakrát více než před válkou roku 1937...*
- *To neznamena nic víc a nic míň, než že ve čtvrtém roce po válce objem výroby na hlavu, nepočítaje v to průmysl výživy, je téměř o 40 procent větší než před válkou roku 1937.*
- *Také výkup zemědělských výrobků byl vyšší než před rokem, i když s ním nemůžeme býti spokojeni, zejména co se týče ječmene...*
- *Státní pokladna vykáže tedy pro nový rok velmi značný - a řeknu přímo - mnohamiliardový přebytek.*
- *Zbytky rozdrčené domácí reakce, podněcované a živené z nepřátelské ciziny, pokoušely se - pochopitelně – o štěstí i jinými prostředky.*
- *Neboť - jak bylo již nejednou řečeno na jejich adresu – republiku a poctivou práci našich dělníků, našich rolníků, naší inteligence si rozvracet nedáme!*
- *... naše situace vnitropolitická a mezinárodní skýtají nám - jak vidno - dobré výhledy do nastávajícího roku.*

⁴³ LOTKO, Edvard. Kapitoly ze současné rétoriky: vážnost mluveného slova. 2., akt. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1999, s. 98.

Vytýkáci opis

Doklady vytýkáciho opisu v textu:

- *Stojí, myslím, za to, pozastaviti se u několika cifer, které jasně ukazují, jak se v uplynulém roce pozvedla životní úroveň našeho lidu.*
- *Myslím, že fakta, která jsem uvedl, jsou vskutku úctyhodná...*
- *Tak místo rozvratu, o který našim nepřátelům šlo, zjednali jsme i v této otázce jasno a vytvořili podmínky pro pokojnou spolupráci všech lidí bez ohledu na náboženské přesvědčení.*

Opakovací řečnické figury

Anafora

Doklady anafory v textu:

- Snižujeme znovu ceny masa a masných výrobků na volném trhu a opět rozšiřujeme síť prodejen. Snižujeme ceny volného textilu průměrně o 50 procent a uvolňujeme veškerou obuv kromě celokožené a pracovní, a to prakticky za ceny vázaného trhu.
- A čím, draží přátelé, byla umožněna tato opatření ve prospěch našeho lidu? Tím, že, jak jsem řekl, jsme vstoupili na cestu budování socialismu, tím, že z práce lidu netyjí kapitalisté, tím, že jsme se naučili i lépe hospodařit než kapitalisté.

Enumerace

Doklady enumerace v textu:

- *V roce 1949 se zvýšil stav praset o 35 procent, skotu o 10 procent, krav o 2,4 procenta.*
- *... olejnin o 61,8 procenta, vepřového masa o 47,8 procenta, mléka o 30 procent a vajec o 27,1 procenta více než před rokem*
- *svobodu vzdělání pro syny a dcery dělníků, rolníků a inteligence, zajištěné stáří, radostné mateřství, osvobozené od starostí o budoucnost dětí.*
- *...a v cizích službách poškozují sabotáží, špionáží a jinými škůdcovskými akty...*

4.3 Novoroční projev 1951

4.3.1 Stručný obsah novoročního projevu 1951

Projev začal stejně jako v roce 1950 a věnoval se stejným úspěchům na poli hospodářském, průmyslovém a zdůraznil pokroky při budování JZD. Pokračoval opět výčtem a čísly například z oblasti produkce potravin, průmyslového a textilního zboží a zároveň vyzdvihl nárůst mezd a objemu zahraničního obchodu. Všechny tyto úspěchy pak přisoudil právě socialistickému vedení a způsobu vlády. Plynule pak přešel na zhodnocení vnitropolitické situace, kde zdůraznil přijetí nového občanského zákoníku a připomněl několik politických procesů se zrádci režimu. Na závěr opět zhodnotil mezinárodní situaci a události roku 1950 a s posluchači se rozloučil.

4.3.2 Analýza novoročního projevu 1951

Persvazivní prostředky morfologické

Částice

Částice modální

Doklady modálních částic v textu:

- *Stavební činnost soukromých podnikatelů činila již pouze asi půl procenta celkové stavební výroby.*
- *To jsou, ovšem, jen některá fakta.*

Částice intenzifikační

Doklady intenzifikačních částic v textu:

- *Zásluhou tohoto rozmachu těžkého průmyslu se zvedla podstatně průmyslová úroveň naší země vůbec.*

- *Ano, tohle může dokázat jen stát...*
- *K 15. prosinci bylo již téměř v každé druhé obci ustaveno jednotné zemědělské družstvo...*
- *Sít socialistického maloobchodu se v jednom roce zdvojnásobila hlavně tím, že se rozšířila o menší prodejny jak na venkově, tak ve městech.*
- *Kromě toho se i ve městech velmi plýtvá chlebem a moukou.*
- *S touto nehospodárností třeba velmi rozhodně a rychle skoncovat...*
- *Ještě na jednoho ukazatele zvýšení všeobecné úrovně našeho lidu bych chtěl upozornit.*
- *...tohle je velmi přesvědčivý doklad stoupající hmotné i kulturní úrovně...*
- *Chtěl bych však zdůraznit, že právě na tomto poli musíme být velmi ostražití...*
- *Zvláště třeba vyzvednout neustálý růst socialistického soutěžení a údernického hnutí.*
- *Těmto socialistickým metodám budování děkujeme především za naše úspěchy...*
- *Předně jsme ještě ani zdaleka nevyčerpali ony ohromné rezervy...*
- *... s novým socialistickým elánem zejména v našem průmyslu...*
- *...vzrostou naše dodávky, hlavně z oboru kovovýroby...*
- *Procesy ukázaly dále, že hlavním podněcovatelem a organisátorem rozvratné činnosti u nás jsou především zahraniční síly...*

Částice vytýkací

Doklady vytýkacích částic v textu:

- *Ano, tohle může dokázat jen stát, v němž vládne pracující lid, tohle je možné jen za socialistického budování.*

Kontaktní slova

Doklady kontaktních slov v textu:

- *Přijměte nejdříve mé upřímné pozdrav v a blahopřání k novému roku 1951 a přijměte i neméně upřímný dík za svou poctivou práci...*
- *Dovolte mně dále...*

Persvazivní prostředky lexikální

Hodnotící přídavná jména

Doklady hodnotících přídavných jmen v textu:

- ...přijměte i neméně upřímný dík za svou poctivou práci, ...
- A zvláště potěšitelný je vzrůst našeho těžkého strojírenství, ...
- To jsou skutečně úctyhodné číslice.
- Zvláště obdivuhodnou rychlostí se mění v průmyslovou zemi naše Slovensko.
- A je samozřejmé, ...
- Neméně významné jsou úspěchy...
- Jak vidno, drazí spoluobčané...
- A co je hlavní — ...
- Všichni tito prorokové se však opětne ukázali falešnými proroky.
- A těmto vyšším příjmům odpovídalo také na trhu podstatně větší množství spotřebního zboží všeho druhu.
- Značné procento z něho připadá na venkov.
- Neodpovědné, ba přímo hříšné vykrmování dobytka obilím a chlebem a lehkomyslné plýtvání chlebem...
- Průměrný náklad knih je dnes u nás nejméně šestkrát větší než za kapitalistických dob.
- A nejde tu již o všemožný rodokapsový brak, nýbrž opravdu o hodnotnou literaturu...
- Ano, jedině novými, socialistickými způsoby práce je možno dosáhnout tak pronikavého pokroku.
- A tyto úspěchy mohou být a budou v příštích letech ještě mnohem větší hlavně ze dvou důvodů.
- Předně jsme ještě ani zdaleka nevyčerpali ony ohromné rezervy...
- A za druhé bude naše výstavba v dalších letech ještě úspěšnější, protože rok 1950 přinesl našemu hospodářství velikou pomoc — uzavření hospodářské dohody s naším nejlepším přítelem, Sovětským svazem...
- A jako jsme se stali, drazí spoluobčané, v minulém roce lepšími hospodáři...

- *Od poloviny roku platí nové trestní právo, které je účinnou zbraní lidu proti škůdcům naší vlasti.*
- *Ukázaly jasně, že zrádcům a škůdcům není v jejich snaze o rozvrat našeho pokojného života a práce žádná ničemnost dost ničemná, žádný zločin dost sprostý a surový.*
- *Ale i ta říkají dosti jasně, že také v nastávajícím roce bude gigantický zápas mezi mírem a válkou...*
- *Ano, pod vedením největší světové síly — Sovětského svazu, pod vedením nejmoudřejšího člověka dneška...*
- *... lze ubránit světový mír a pokojný rozkvět naší vlasti, lze zkrušit válečné štváče.*
- *Toho je zapotřebí, drazí spoluobčané.*

Hodnotící příslovce

Doklady hodnotících příslovcí v textu:

- *To jsou skutečně úctyhodné číslice.*
- *Jak vidno, drází spoluobčané, byl rok 1950 skutečně rokem urychlené výstavby socialismu v naší vlasti.*
- *A těmto vyšším příjmům odpovídalo také na trhu podstatně větší množství spotřebního zboží všeho druhu.*
- *S touto nehospodárností třeba velmi rozhodně a rychle skoncovat na venkově i ve městech.*
- *Naše státní příjmy překročily v uplynulém roce rozpočet tak podstatně,...*
- *Názornou školou, že náš lid je na stráži a že naše lidové soudy budou tvrdě a neúprosně trestat každého...*
- *A to pro nás znamená: poctivě, obětavě a s důvtipem pracovat a dobře obezřele hospodařit v závodech i na polích.*

Obrazná pojmenování

Metafora

Doklady metafor v textu:

- *...v zemi, rozvrácené hitlerovským loupežením,...*
- *... výstavby socialismu...*
- *...kdo vztáhne svoji zločinnou ruku na naši výstavbu, na náš pořádek.*
- *...gigantický zápas mezi mírem a válkou...*
- *být neustále na stráži proti všem úkladům nepřítele.*

Synekdocha

Doklady synekdochy v textu:

- *Světoví imperialisté usilují o jeho znovuvyzbrojení, aby si tak vytvořili žoldáckou armádu, ozbrojenou pěst pro své válečné záměry v Evropě.*

Frazémy

Doklady frazémů v textu:

- *... v našem zápase za mír...*

Personifikace

Jedná se o takové obrazné pojmenování, kdy se neživým věcem připisují vlastnosti a schopnosti živých tvorů.⁴⁴

Doklady personifikace v textu:

- *...vítězství socialistických principů hospodaření v našem zemědělství.*

⁴⁴ <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7689>>

Persvazivní prostředky syntaktické

Parenteze

Doklady parenteze v textu:

- *Vyplývá z nich, že za 5 let jsme dokázali v zemi, rozvrácené hitlerovským loupežením, nejen dohnat, ale i daleko předejhnat průmyslovou úroveň předmnichovské kapitalistické republiky.*
- *A co je hlavní — úspěšné plnění našich výrobních plánů nám umožňuje nadále zvyšovat životní úroveň lidu.*
- *Předně se zvýšily i v minulem roce, a to více než dříve, příjmy našich pracujících*

Anafora

Doklady anafory v textu:

- *Přijměte nejdříve mé upřímné pozdrav v a blahopřání k novému roku 1951 a přijměte i neméně upřímný dík za svou poctivou práci, které především vděčíme za další pokrok v rozvoji naší republiky v minulém roce.*
- *Dále jsme upevnili náš lidově demokratický řád, upevnili jsme Národní frontu dělníků...*
- *A názornou školou byly procesy i pro zbytky reakce u nás. Názornou školou, že náš lid je na stráží a že naše lidové soudy budou tvrdě a neúprosně trestat každého, kdo vztáhne svoji zločinnou ruku na naši výstavbu, na náš pořádek.*
- *Sílu této fronty prokázaly stamiliony podpisů, shromážděné na stockholmské mírové výzvě a varšavský mírový kongres. Sílu této fronty prokázali Čínští dobrovolníci, kteří přispěchali na pomoc korejským bratřím a zasadili těžké rány americkým vojskům, americké válečné politice i americké prestiži.*
- *To znamená dále upevňovat náš stát, bratrství Čechů a Slováků a Národní frontu našeho lidu. To znamená usilovně pečovat o naši armádu a Sbor národní bezpečnosti, to znamená být neustále na stráží proti všem úkladům nepřitele.*
- *Ano, tohle může dokázat jen stát, v němž vládne pracující lid, tohle je možné jen za socialistického budování.*

Enumerace

Doklady enumerace v textu:

- ... chleba o 46%, mouky o 30%, masa o 32%, sádla o 56%, margarínu o 39 procent, vajec o 14%, textilu o 21%, konfekce o 48%, obuvi o 40%, vysavačů o 40%, elektrických sporáků o 24%.
- Desítky nových druhů potravin byly dány na volný trh a přitom byly během roku 1950 sníženy ceny masa průměrně o 43%, sádla o 51%, cukru o 12%, másla o 9%, drůbeže o 36%, marmelád, jamů, kompotů o 39%.
- Dále jsme upevnili náš lidově demokratický řád, upevnili jsme Národní frontu dělníků, rolníků a inteligence...
- Tak bylo zděděné právo, které již nevyhovovalo novým poměrům, nahrazeno společnou prací právníků, dělníků i rolníků právem novým, právem lidově demokratickým.
- Špionáž, sabotáž, vraždy a posléze válka — to jsou jejich prostředky i cíle, ke kterým se doznávali zbankrotovaní pohlaváři bývalých politických stran stejně jako příslušníci vysoké církevní hierarchie.
- Sílu této fronty prokázali Čínští dobrovolníci, kteří přispěchali na pomoc korejským bratrům a zasadili těžké rány americkým vojskům, americké válečné politice i americké prestiži.

4.4 Novoroční projev 1952

4.4.1 Stručný obsah novoročního projevu 1952

Po tradičním pozdravu následovala netradiční mezinárodně-politická exkurze do údajně nových válečných snah imperialistických Spojených států amerických o světovládu ne nepodobnou hitlerovskému Německu. Tento úvod tvořil téměř polovinu celého projevu. Pak následovaly tolik oblíbené výčty úspěchů a hospodářského růstu. Objevila se i malá krátká kritika skutečnosti, že se vyrobilo méně zboží denní spotřeby, než bylo třeba pro uspokojení všech. K závěru opět vyzdvihl přátelství se SSSR. Projev zakončil přáním všeho nejlepšího všemu československému lidu.

4.4.2 Analýza novoročního projevu 1952

Persvazivní prostředky morfologické

Částice modální

Doklady modálních částic v textu:

- *To je také hlavní příčina oněch obtíží, které jsme v uplynulém roce měli zejména na širokém spotřebním trhu a které jistě přinášely mnohé trampoty zvláště našim hospodyňkám.*
- *Průmyslová výroba Československa byla v roce 1951 asi o dvě třetiny vyšší než v roce 1937.*
- *...v roce 1951 činil dovoz potravin už asi 29 % celkového našeho dovozu.*
- *A to se může stát jen a jen na základě zemědělské socialistické velkovýroby, na základě socialisace vesnice.*

Částice vytýkací

Doklady vytýkacích částic v textu:

- *To je také hlavní příčina oněch obtíží, které jsme v uplynulém roce měli zejména na širokém spotřebním trhu a které jistě přinášely mnohé trampoty zvláště našim hospodyňkám.*

Kontaktní slova

Doklady kontaktních slov v textu:

- *Dovolte, abych i já vám a vašimi blízkým srdečně popřál všeho nejlepšího v nastávajícím novém roce...*
- *Přejme si všichni vespolek, abychom i v tomto roce se všemi ostatními lidmi ve světě ubránili mír a možnost mírového budování. Přejme si, aby naše lidově demokratická republika v pevném spolku se Sovětským svazem a ostatními lidově demokratickými zeměmi mohutněla a vzkvétala. Přejme si, aby naše hospodářství se upevňovalo, výroba průmyslová i zemědělská se rychleji zvyšovala a přiložme proto všichni pevněji ruce k dílu. Přejme si a pracujme usilovně k tomu, aby život našich rodin, našich dětí, našich žen a matek byl v tomto roce radostnější a veselejší.*

Persvazivní prostředky lexikální

Hodnotící přídavná jména

Doklady hodnotících přídavných jmen v textu:

- *...v nastávajícím roce bude gigantický zápas mezi mírem...*
- *Zpátečnické, válečné síly světa, vedené americkým imperialismem, dělaly a dělají všechno, aby připravily novou světovou válku.*
- *Národní hospodářství všech kapitalistických vasalů Spojených států severoamerických praská pod tíhou nároků nenasytných podněcovatelů...*
- *... šilené světovládné plány...*
- *Nyní musí američtí žraloci vidět, že chňapli po soustu, které je i pro ně příliš velké...*

- Zásluhu na tom, že přes zuřivé úsilí amerických pohlavárů byly jejich válečné plány v uplynulém roce haceny, má především velké světové mírové hnutí, vedené mocným Sovětským svazem.
- Stále širší a širší, vpravdě sta a stamilionové vrstvy poctivých lidí v celém světě jsou tímto hnutím uchvacovány.
- Vážná a přitom povzbudivá slova velikého Stalina, že národy Sovětského svazu jsou pohotovy přivítat válečného útočníka v plné zbroji – a že na příklad znají i zbraně atomové – a dále pak jeho závažné zjištění, že světový mír může být zachován, vezmou-li národy obranu míru do svých rukou a povedou ji až do konce – tato slova vítězného vojevůdce nad fašismem jsou mocnou posilou a mocným podnětem pro mírové hnutí v celém světě...
- ... budujeme novou, socialistickou společnost a především její hospodářské základy.
- Investice dosáhly v roce 1951 úctyhodné sumy 105 miliard Kčs.
- ... nové investice...
- Přes všechny obtíže a nedostatky můžeme vidět, jak za účinné pomoci Sovětského svazu...
- Rostou nové a nové průmyslové velkozávody, vyrábíme stále více nových a složitějších strojů a mechanismů.
- Kladnou stránkou tohoto nátlaku však je, že nás činí odolnějšími...
- ...nemůžeme vždy spoléhat na nezištnou pomoc sovětských přátel...

Hodnotící příslovce

Doklady hodnotících příslovcí v textu:

- Nyní musí američtí žraloci vidět, že chňapli po soustu, které je i pro ně příliš velké...
- Přejme si, aby naše hospodářství se upevňovalo, výroba průmyslová i zemědělská se rychleji zvyšovala...

Obrazná pojmenování

Metafora

Doklady metafor v textu:

- *Vrhají na to stále více a více prostředků, vyždímaných z porobených jimi národů...*
- *Národní hospodářství všech kapitalistických vasalů Spojených států severoamerických praská pod tíhou nároků nenasytných podněcovatelů...*
- *Nyní musí američtí žraloci vidět, že chňapli po soustu, které je i pro ně příliš velké a na kterém se mohou za určitých okolností i zadávit.*
- *Hrdinství korejského lidu a čínských dobrovolců dokázalo už, že ani vojenské stromy amerických imperialistů nerostou do nebe.*
- *Proto američtí imperialisté zesilují honbu za novou potravou pro děla.*
- *Válečný podněcovatel, válečný agresor, strůjce nové světové války je v očích sta a stamilionů odhalen, pranýřován a znám v podobě pažravého, za světovládou se pachtícího amerického imperialismu.*
- *Přejme si, aby naše lidově demokratická republika v pevném spolku se Sovětským svazem a ostatními lidově demokratickými zeměmi mohutněla a vzkvétala.*

Metonymie

Doklady metonymie v textu:

- *... gigantický zápas mezi mírem a válkou...*

Synekdocha

Doklady synekdochy v textu:

- *Dovolte, abych i já vám a vašimi blízkým srdečně popřál všeho nejlepšího v nastávajícím novém roce, a abych stejně srdečně poděkoval všem těm pracovnícím a pracovníkům, kteří poctivě splnili úkoly, které před nimi stavěla republika v uplynulém roce 1951.*

Personifikace

Doklady personifikace v textu:

- *Jen a jen tak může naše zemědělství dohonit náš průmysl a býti mu rovnocenným partnerem.*

Frazémy

Doklady frazémů v textu:

- *Národní hospodářství všech kapitalistických vasalů Spojených států severoamerických praská pod tíhou nároků nenasytných podněcovatelů války z Wall-Streetu a Washingtonu, zatím co i těmto se začíná – ekonomicky vzato – otřásat půda pod nohama.*
- *I vojenské prestiži amerického imperialismu byla zasazena těžká rána.*
- *A je stále méně těch, kdož by si pro Američany chtěli pálit prsty a tahat pro ně horké kaštiny z ohně.*

Persvazivní prostředky syntaktické

Parenteze

Doklady parenteze v textu:

- *S neomaleností, právě jen nacistům rovnou, derou se do posic svých tak zvaných spojenců, včetně Velké Britannie, a rozšiřují vůči sobě více méně skrytý odpor a opovržení.*

Anafora

Doklady anafory v textu:

- *Přejme si všichni vespolek, abychom i v tomto roce se všemi ostatními lidmi ve světě ubránili mír a možnost mírového budování. Přejme si, aby naše lidově demokratická*

republika v pevném spolku se Sovětským svazem a ostatními lidově demokratickými zeměmi mohutněla a vzkvétala. Přejme si, aby naše hospodářství se upevňovalo, výroba průmyslová i zemědělská se rychleji zvyšovala a přiložme proto všichni pevněji ruce k dílu. Přejme si a pracujme usilovně k tomu, aby život našich rodin, našich dětí, našich žen a matek byl v tomto roce radostnější a veselejší.

Enumerace

Doklady enumerace v textu:

- *Válečný podněcovatel, válečný agresor, strůjce nové světové války je v očích sta a stamilionů odhalen, pranýřován a znám...*
- *...upevňujeme svoji lidově demokratickou republiku a její politickou a hospodářskou sílu a odolnost...*
- *Na Slovensku za tutéž dobu stoupla výroba průmyslu těžkého o 36,4 procenta, lehkého o 12,8 % a u potravinářského o 7 %.*
- *Výše uvedený vzrůst průmyslové výroby, které jsme dosáhli v uplynulém roce, však nestačil k ukojení stoupající spotřeby, která se projevuje ve stoupající poptávce po předmětech osobní spotřeby obyvatelstva, ve zvýšených vydáních na sociální, zdravotní a kulturní služby obyvatelstvu...*
- *Náš průmysl musí se své strany daleko rychlejším tempem si osvojovati sovětské socialistické metody práce, organizace, hospodárnosti a výchovy kádří.*
- *Některá dílčí opatření, která byla v posledních měsících učiněna v oblasti těžby uhlí, hutnictví, energetiky, chemie a bavlnářského průmyslu, začínají přinášet blahodárné ovoce.*
- *A učit se od přítele – to naprosto neznamena ztrácet sebedůvěru, sebeúctu a sebevědomí...*
- *Jim patří dík, čest i sláva.*
- *Přejme si a pracujme usilovně k tomu, aby život našich rodin, našich dětí, našich žen a matek byl v tomto roce radostnější a veselejší.*

5 PROJEVY VÁCLAVA HAVLA

5.1 Stručný životopis Václava Havla

Václav Havel se narodil 5. října 1936 do známé pražské zámožné rodiny. Tato skutečnost měla za následek, že nemohl za vlády komunistického režimu studovat. Až v šedesátých letech vystudoval dálkově dramaturgii. Profesně se celý život věnoval psaní divadelních her, známějším se stal však pro svoji disidentskou práci. V otevřené opozici proti komunistickému režimu začal vystupovat po roce 1968, za což byl několikrát i uvězněn. V roce 1977 spoluzaložil Chartu 77, která kritizovala režim za nedodržování lidských práv a svobod. Se svou kritikou nepřestal ani v osmdesátých letech. Po 17. listopadu 1989 byl vedoucím představitelem Občanského fóra, které jej následně navrhlo na prezidenta ČSSR. Tím se také 29. prosince 1989 stal. Svůj mandát následně několikrát obhájil a z úřadu odešel až v roce 2003. Po svém odchodu z veřejného života se věnoval především otázce dodržování lidských práv ve světě a jiným humanitárním aktivitám. Zemřel před Vánocemi 18. prosince 2011.⁴⁵

5.2 Novoroční projev 1990

5.2.1 Stručný obsah novoročního projevu 1990

Ve svém úvodu „šokoval“ posluchače svým prohlášením a slibem, že jim nebude lhát. Následovalo střízlivé hodnocení ekonomiky, sociálních poměrů či životního prostředí, kde konstatoval zkázu a rozvrat v těchto oblastech, přiznání si špatnosti minulého režimu s poukazem na skutečnost, že je třeba tento fakt přijmout, zaujmout jasné stanovisko a pokusit se vybudovat společnost jinou a lepší. Poprvé veřejně také mohli posluchači slyšet o komunistických justičních vraždách, násilných vyhnanstvích a dalších utrpeních. Následně se pokusil národu dodat odvalu, mravnost a sebevědomí, které během minulých

⁴⁵ <<http://www.vaclavhavel.cz/Index.php?sec=1&id=1>>

čtyřiceti let ztratil. Neopomněl se ani zmínit o přípravě na první svobodné volby po mnoha letech. V závěrečné části projevu představil svoje cíle a plány. Mezi nejdůležitější zařadil - dovést národ k svobodným volbám, zaručit rovnoprávnost Slováků a poskytnout ochranu sociálně znevýhodněným skupinám obyvatel. Důležitým bodem bylo i vyhlášení široké amnestie. Na závěr projevil touhu před volbami pozvat papeže Jana Pavla II. a tibetského dalajlámu. V závěru se rozloučil optimistickým citátem od J. A. Komenského: „Tvá vláda, lide, se k tobě navrátila!“

5.2.2 Analýza novoročního projevu 1990

Persvazivní prostředky fonetické

Ačkoliv se tyto prostředky vyskytují převážně v uměleckém stylu, můžeme je nalézt také ve veřejných projevech, v našem případě v projevu politickém. Snahou autora je přednesení zajímavého a na poslech libozvučného projevu. K navozování eufonie slouží právě prostředky fonetické.

Aliterace

Jedná se o básnickou a rétorickou figuru založenou na opakování téže hlásky nebo skupiny hlásek na začátku sousedních nebo blízko stojících slov. Hlavní funkcí aliterace je především zdůraznění. Plní ovšem i jiné funkce, a to funkci eufonickou (slova znějí libozvučně) a sémantickou (navozuje významový vztah mezi slovy, která spíná). Taktéž bývá aliterace nazývána jako náslovný rým.^{46,47}

Doklady aliterace v textu:

V novoročním projevu Václava Havla z 1. ledna 1990 jsme našli následující případy aliterace:

- *Naše zastaralé hospodářství plýtvá energií, které máme málo.*

⁴⁶ Encyklopedický slovník češtiny. Praha: NLN, 2002, s. 35.

⁴⁷ JAKLOVÁ, Alena. Persvaze a její prostředky v současných žurnalistických textech. Naše řeč, 2002, roč. 85, č. 4, s. 172.

- Země, která mohla kdysi být hrdá na vzdělanost svého lidu, vydává na vzdělání tak málo...
- ...zvláštní farmy, které pro ně pěstují ekologicky čisté a kvalitní potraviny by měly své produkty posílat do škol...
- Zaútočil tím na samu jejich podstatu i na jejich vzájemný vztah.
- Bylo by velmi nerozumné chápat smutné dědictví posledních čtyřiceti let jako cosi cizího...
- Myslím, že tato nadějeplná tvář naší dnešní situace má dvě hlavní příčiny: člověk především nikdy není jen produktem vnějšího světa...
- ...za druhé to je tím, že humanistické a demokratické tradice, o nichž se tak často planě hovořilo, přeci jen kdesi v nevědomí našich národů a národních menšin dřímaly...
- ...ti, kteří dokázali prostě být sami sebou a myslet svobodně.
- Jedině člověk nebo národ v tom nejlepší slova smyslu sebevědomý je schopen naslouchat hlasu druhých, přijímat je jako sobě rovné, odpouštět svým nepřítelům a litovat vlastních vin.
- Musíme sice od jiných mnoho brát a mnohému se učit, ale musíme po dlouhé době dělat...
- ...udělat lepšími sebe i svět.
- Domácí mafie těch, kteří se nedívají z oken svých letadel a jedí speciálně vykrmená prasata sice ještě žije a občas kalí vody, ale není už naším hlavním nepřítelem. Tím méně je jím mafie mezinárodní.
- Naším největším nepřítelem jsou dnes naše vlastní špatné vlastnosti.
- Zabraňme tomu, abychom sympatie světa, které jsme tak rychle získali...
- ...touha posloužit každý sám sobě.
- Jako Čech v prezidentském úřadu, který složil slib...
- Za svůj třetí úkol považuji podporu všeho, co povede k lepšímu postavení dětí...
- Jako vrchní velitel branných sil, chci být zárukou, že obranyschopnost našeho státu nebude nikomu už záminkou k tomu, aby mařil odvážné mírové iniciativy...
- Veřejnost pak žádám, aby se propuštěných vězňů nebála, neztrpčovala jim život a pomáhala jim v křesťanském duchu po jejich návratu mezi nás nalézat v sobě to, co v nich nedokázaly nalézt vězňice...
- Rád bych, aby si nás jiné státy vážily za to, že prokážeme porozumění...
- Byl bych šťasten, kdyby se posílily naše přátelské vztahy se všemi národy.

- *K míru chci přispět i svou zítřejší krátkou návštěvou našich dvou navzájem spřízněných susedů...*
- *...chci být prezidentem, který bude méně mluvit...*
- *Prezidentem, který se bude nejen dobře dívat z oken svého letadla...*
- *Možná se ptáte, o jaké republice sním. Odpovím vám: o republice hospodářsky prosperující a zároveň sociálně spravedlivé...*
- *O republice všestranně vzdělaných lidí...*
- *Dovolte, abych já svůj první projev ukončil vlastní parafrází téhož výroku...*

Paronomázie

Pro paronomázií je příznačné hromadění slov odvozených od stejného kořene, se stejnou hláskovou skupinou, zvláště na počátku slov. Zahrnuje spojení slov stejně nebo podobně znějících, etymologicky příbuzných i nepříbuzných, mnohdy má takové spojení účinek slovní hříčky.^{48,49}

Doklady paronomázie v textu:

Ve srovnání s aliterací jsme v textu odhalili velmi málo případů paronomázie.

- *Jen málokterí z nás dokázali nahlas zvolat, že mocní by neměli být všemocní...*
- *Svoboda demokracie znamená přece spoluúčast a tudíž spoluodpovědnost všech.*
- *Naším největším nepřítelem jsou dnes naše vlastní špatné vlastnosti.*

Figura etymologica

Figura etymologica je syntaktická konstrukce, která se dá vyjádřit vzorcem „sloveso – jméno v akuzativu.“, v níž je akuzativním předmětem dějové jméno utvořené od slovesa, na němž předmět závisí. Takový předmět nepřináší žádnou novou informaci, a proto bývá nová informace vyjádřena přívlastkem. Vzorec však může mít i jiné podoby; syntaktická konstrukce „sloveso – jméno“ nemusí být pouze v akuzativu. Za figuru etymologickou lze považovat taktéž konstrukci, ve které bude jméno v jiném

⁴⁸ Encyklopedický slovník češtiny. Praha: NLN, 2002. s. 35, 310.

⁴⁹ JAKLOVÁ, Alena. Persvaze a její prostředky v současných žurnalistických textech. Naše řeč, 2002, roč 85, č. 4, s. 172.

než akuzativním tvaru (*lakovat lakem, lyžovat na lyžích*). Alena Jaklová uvádí i takové příklady, kde syntaktickou konstrukci tvoří „jméno – jméno“: *lapení lapkové, starosti starostů* nebo *nezhrouitelný kolos se hroutí*.^{50,51}

Doklady figury etymologické v textu:

V analyzovaném textu se vyskytují dva případy figury etymologické.

Zkusme v nové době novým způsobem obnovit toto pojetí politiky.

Mým druhým úkolem je bdít nad tím, abychom k těmto volbám přistoupili jako dva skutečně svéprávné národy, které navzájem ctí své zájmy...

Persvazivní prostředky morfologické

Přestože morfologická stylová vrstva není v jazyce politiky tak výrazná jako vrstva lexikální, budeme jí v této práci věnovat pozornost.

Částice

Částice (latinsky partikule) se řadí mezi slovní druhy neohebné; to znamená, že je nelze skloňovat ani časovat. Jsou to slova, která nevstupují do syntaktických vztahů a neplní funkci větných členů. Částice jako slovní druh netvoří jeden homogenní oddíl, ale jde o souhrn několika samostatných skupin.⁵² Užití částic je zcela subjektivní a individuální záležitost. Je-li tento slovní druh v textu uplatněn, vyjadřuje tím autor svůj vztah ke sdělovanému tématu nebo samotnému adresátovi.⁵³ Jedná se tedy o výrazy expresivního charakteru, jimiž může být čtenář ovlivněn.⁵⁴

⁵⁰ Encyklopedický slovník češtiny. Praha: NLN, 2002. s. 134.

⁵¹ JAKLOVÁ, Alena. Persvaze a její prostředky v současných žurnalistických textech. Naše řeč, 2002, roč 85, č. 4, s. 172.

⁵² Encyklopedický slovník češtiny. Praha: NLN, 2002. s. 62.

⁵³ ČMEJRKOVÁ, Světla. Čeština, jak ji znáte i neznáte. 1. vyd. Praha: Academia, 1996. s. 78.

⁵⁴ KROBOTOVÁ, Milena. Úvod do české stylistiky. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. s. 57.

Částice modální

Částice modální (jistotně modalitní) jsou slova, která vyjadřují stupeň pravděpodobnosti pravdivosti jisté výpovědi.⁵⁵ Význam přesvědčivosti, ujištění mají tyto částice: *asi, snad, jistě, určitě, rozhodně, věru atp.*⁵⁶

Doklady modálních částic v textu:

- *Za svou dnešní svobodu jsme ovšem museli i my zaplatit.*
- *Zapomenout ovšem nesmíme ani na to...*
- *Bez změn v Sovětském svazu, Polsku, Maďarsku a Německé demokratické republice by se asi u nás těžko stalo to, co se stalo, a pokud by se to stalo, rozhodně by to nemělo tak krásně pokojný charakter.*
- *Že jsme měli příznivé mezinárodní podmínky, neznamená ovšem, že nám v těchto týdnech někdo bezprostředně pomáhal.*
- *Za svůj třetí úkol považuji podporu všeho, co povede k lepšímu postavení dětí, starých lidí, žen, nemocných, těžce pracujících, příslušníků národních menšin a vůbec všech občanů, kteří...*

Částice intenzifikační

Jedná se o slova, která oslabují či naopak zintenzivňují vlastnost, která je v textu vyjádřena adjektivem nebo adverbem.

Doklady intenzifikačních částic v textu:

- *Ale to všechno není stále ještě to hlavní.*
- *Jak je vůbec možné, že tolik lidí okamžitě pochopilo...*
- *... že jiné národy zaplatily za svou dnešní svobodu ještě tvrději a že tím platily nepřímou i za nás.*

Částice modifikační

Částice modifikační primárně náleží k jiným slovním druhům. Například: To je *ale* výška! Ale je primárně spojkou, v tomto případě slovo ale určíme jako částici,

⁵⁵ Encyklopedický slovník češtiny. Praha: NLN, 2002. s. 63.

⁵⁶ ČMEJRKOVÁ, Světlá. Čeština, jak ji znáte i neznáte. 1. vyd. Praha: Academia, 1996. s. 78.

konkrétně modifikační. V některých případech jsou tato slova nazývána jako kontextualizátory – modifikují propoziční obsah výpovědi.⁵⁷

Doklady modifikačních částic v textu:

- *Svoboda a demokracie znamená přece spoluúčast a tudíž spoluodpovědnost všech.*
- *Uvědomíme-li si to, pak se nám okamžitě všechny hrůzy, které nová československá demokracie zdělila, přestanou jevit tak hrůzné.*
- *...za druhé to je tím, že humanistické a demokratické tradice, o nichž se tak často planě hovořilo, přeci jen kdesi v nevědomí našich národů a národních menšin dřímaly...*
- *...i ti, kteří dokázali prostě být sami sebou a myslet svobodně.*
- *Po staletích se vlastně oba naše národy napřímily samy...*
- *Troufám si říct, že snad dokonce máme možnost šířit ji dál...*
- *V naší zemi je mnoho vězňů, kteří se sice vážně provinili a jsou za to potrestáni, kteří však museli projít - navzdory dobré vůli některých vyšetřovatelů...*
- *... všechny urychleně chystané proměny si přeci jen vyžádají určitý čas.*

Částice vytýkací

Výrazy, které vytýkají (zdůrazňují) určitou část výpovědi.

Doklady vytýkacích částic v textu:

- *Naučili jsme se v nic nevěřit, nevnímat si jeden druhého, starat se jen o sebe.*
- *Pojmy jako láska, přátelství, soucit, pokora či odpuštění ztratily svou hloubku a rozměr a pro mnohé z nás znamenají jen jakési psychologické zvláštnosti...*
- *Jen málokterí z nás dokázali nahlas zvolat...*
- *Mluvím-li o zkaženém mravním ovzduší, nemluvím tím pouze o pánech, kteří jedí ekologicky čistou zeleninu...*
- *... že nikdy není dobré věřit pouze té její tváři, kterou právě ukazuje.*
- *Troufám si říct, že snad dokonce máme možnost...*
- *Učme sami sebe i druhé, že politika nemusí být jen uměním možného, zvlášť pokud se tím myslí umění spekulací...*
- *Na tomto poli nás čeká teprve hlavní zápas.*

⁵⁷ Encyklopedický slovník češtiny. Praha: NLN, 2002. s. 64.

Kontaktivní slova

Jedná se o slova, jež mají funkci získávací a přesvědčovací. Adresát je prostřednictvím těchto prostředků aktivizován. Přesto, že jsou tyto výrazy užity v projevu, tj. v komunikaci jednosměrné, navozují dojem dialogu. Recipient má pocit sounáležitosti, má pocit, že se na komunikaci podílí. Za kontakтивní slova považujeme imperativy ve tvaru 1. osobě plurálu, ale také méně frekventovaný tvar 2. osoby plurálu.⁵⁸

Doklady kontakтивních slov v textu:

- *Dovolte mi malý osobní zážitek...*
- *Nemylme se: sebelepší vláda, sebelepší parlament i sebelepší prezident toho sami mnoho nezmohou.*
- *Pokusme se takto chápané sebevědomí vnést jako lidé do života naší pospolitosti...*
- *Učme sami sebe i druhé, že politika by měla být výrazem touhy přispět ke štěstí obce...*
- *Učme sami sebe i druhé, že politika nemusí být jen uměním možného...*
- *Nedopusťme, aby tento boj zašpinil dosud čistou tvář naší vládné revoluce.*
- *Zabraňme tomu, abychom sympatie světa, které jsme tak rychle získali, stejně rychle ztratili tím, že se zapleteme do houštiny mocenských šarvátek.*
- *Nedopusťme, aby pod vznešeným hávem touhy sloužit věcem obecným rozkvetla opět jen touha posloužit každý sám sobě.*
- *Dovolte mi, abych já svůj první projev ukončil vlastní parafrází...*

Persvazivní prostředky lexikální

Prostředky roviny lexikální jsou v politických projevech nevýraznější.

Hodnotící přídavná jména

Persvazivně na recipienta působí adjektiva hodnotící, kterými autor sugestivně překládá svůj názor, svůj postoj a nedává tak prostor k tomu, aby si posluchač utvořil názor

⁵⁸ CHLOUPEK, Jan a ŠVANDOVÁ, Blažena. Stylistika češtiny. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 214.

vlastní.⁵⁹ Použitím tohoto druhu přídavných jmen řečník hodnotí konkrétní situaci, tím vynáší kladně nebo záporně znějící soudy.

Doklady hodnotících přídavných jmen v textu:

- ...*jak věříme své vládě a jaké krásné perspektivy se před námi otevírají.*
- *Velký tvůrčí a duchovní potenciál našich národů není smysluplně využit.*
- *Naše zastaralé hospodářství plýtvá energií...*
- ...*máme dnes nejhorší životní prostředí v celé Evropě.*
- ...*žijeme ve zkaženém mravním prostředí.*
- *Pojmy jako láska, přátelství, soucit, pokora či odpuštění ztratily svou hloubku a rozměr a pro mnohé z nás znamenají jen jakési psychologické zvláštnosti, anebo se jeví jako zatoulané pozdravy z dávných časů, poněkud směšné v éře počítačů a kosmických raket.*
- ...*zvláštní farmy, které pro ně pěstují ekologicky čisté a kvalitní potraviny, by měly své produkty posílat do škol, dětských internátů a nemocnic...*
- *Dosavadní režim - vyzbrojen svou pyšnou a nesnášenlivou ideologií...*
- *Z nadaných a svéprávných lidí, důmyslně hospodařících ve své zemi, udělal šroubky jakéhosi obludně velkého, rachotícího a páchnoucího stroje...*
- *Mluví-li o zkaženém mravním ovzduší...*
- ...*bylo by velmi nerozumné chápat smutné dědictví posledních čtyřiceti let...*
- *Nemylme se: sebelepší vláda, sebelepší parlament i sebelepší prezident toho sami mnoho nezmohou.*
- *Poslední doba - a zvláště posledních šest týdnů naší pokojně revoluce - ukázala, jak velký obecně lidský, mravní a duchovní náboj a jak velká občanská kultura dřímaly v naší společnosti pod vnucenou maskou apatie.*
- *Všude ve světě se lidé diví, kde se v těch poddajných, ponižených, skeptických a zdánlivě už v nic nevěřících občanech Československa vzala náhle ta úžasná síla za několik týdnů zcela slušným a mírumilovným způsobem setřást ze svých beder totalitní systém.*
- *Jak to, že i jejich rodiče - tedy přesně ta generace, která byla považována za ztracenou - se k nim přidali?*

⁵⁹ LOTKO, Edvard. Kapitoly ze současné rétoriky: vážnost mluveného slova. 2., akt. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1999, s. 122.

- Myslím, že tato nadějeplná tvář naší dnešní situace má dvě hlavní příčiny...
- ...statisíce talentovaných lidí bylo vypuzeno do zahraničí.
- Potoky krve, které protékly v Maďarsku, Polsku, Německu a nedávno tak otrásajícím způsobem v Rumunsku...
- tyto velké oběti jsou tragickým pozadím dnešní svobody či postupného osvobozování národů sovětského bloku...
- Bez změn v Sovětském svazu, Polsku, Maďarsku a Německé demokratické republice by se asi u nás těžko stalo to, co se stalo, a pokud by se to stalo, rozhodně by to nemělo tak krásně pokojný charakter.
- Že jsme měli příznivé mezinárodní podmínky...
- Teď záleží jen na nás, zda se tato naděje naplní a zda se historicky docela novým způsobem probudí naše občanské, národní i politické sebevědomí.
- Právě naopak: jedině člověk nebo národ v tom nejlepším slova smyslu sebevědomý...
- Zkusme v nové době novým způsobem obnovit toto pojetí politiky.
- ...pokud se tím myslí umění spekulací, kalkulací, intrik, tajných dohod a pragmatického manévrování...
- Naším největším nepřítelem jsou dnes naše vlastní špatné vlastnosti.
- Nedopustíme, aby tento boj zašpinil dosud čistou tvář naší vládné revoluce.
- Nedopustíme, aby pod vznešeným hávem touhy sloužit věcem obecným...
- Prvním z nich je využít všech svých pravomocí i svého vlivu k tomu, abychom brzy a důstojně předstoupili všichni před volební urny ve svobodných volbách a aby naše cesta k tomuto historickému mezníku byla slušná a pokojná.
- ... cítím po různých trpkých zkušenostech, které měli Slováci v minulosti, zvláštní povinnost bdít nad tím, aby byly respektovány všechny zájmy slovenského národa...
- ... obranyschopnost našeho státu nebude nikomu už záminkou k tomu, aby mařil odvážné mírové iniciativy...
- V naší zemi je mnoho vězňů, kteří se sice vážně provinili a jsou za to potrestáni, kteří však museli projít - navzdory dobré vůli některých vyšetřovatelů, soudců a především advokátů - pokleslou justici, jež zkracovala jejich práva...
- S ohledem na tuto skutečnost jsem se rozhodl vyhlásit poměrně širokou amnestii.
- Vězně zároveň vyzývám, aby pochopili, že čtyřicet let špatného vyšetřování, souzení...
- Mým čestným úkolem je posílit autoritu naší země ve světě.

- *Nezapomenu ani na naše další sousedy - bratrské Polsko a stále nám bližší Maďarsko a Rakousko.*
- *O republice všestranně vzdělaných lidí, protože bez nich nelze řešit žádný z našich problémů.*
- *Můj nejvýznačnější předchůdce zahájil svůj první projev citátem z Komenského.*

Hodnotící příslovce

Hodnotící příslovce odráží autorovo nazírání na svět, jakým způsobem vnímá probíhající děje kolem sebe. Tato slova jsou založena na subjektivních pocitech, názorech, proto mohou svou povahou čtenáře ovlivnit.⁶⁰

Doklady hodnotících příslovcí v textu:

- *Žádná četba statistik, které mám k dispozici, by mi neumožnila rychleji a snadněji pochopit stav, do něhož jsme se dostali.*
- *Jen málokterí z nás dokázali nahlas zvolat, že mocní by neměli být všemocní...*
- *Z nadaných a svéprávných lidí, důmyslně hospodařících ve své zemi...*
- *Nedokáže nic víc, než zvolna, ale nezadržitelně opotřebovávat sám sebe a všechny své šroubky.*
- *... dnes stojí před každým z nás, totiž povinnost samostatně, svobodně, rozumně a rychle jednat.*
- *A bylo by i hluboce nesprávné čekat obecnou nápravu jen od nich...*
- *V nápravě věcí obecných se máme oč opřít. Poslední doba - a zvláště posledních šest týdnů naší pokojné revoluce...*
- *Kdykoli mi někdo o nás kategoricky tvrdil, že jsme tací nebo onací, vždycky jsem namítal, že společnost je velmi tajemné stvoření...*
- *Všude ve světě se lidé diví, kde se v těch poddajných, ponížených, skeptických a zdánlivě už v nic nevěřících občanech Československa vzala náhle ta úžasná síla...*
- *Jak je vůbec možné, že tolik lidí okamžitě pochopilo, co dělat...*
- *... za druhé to je tím, že humanistické a demokratické tradice, o nichž se tak často planě hovořilo, přeci jen kdesi v nevědomí našich národů a národních menšin*

⁶⁰ ČMEJRKOVÁ, Světla. Čeština, jak ji znáte i neznáte. 1. vyd. Praha: Academia, 1996. s. 66- 67.

- dřímaly a nenápadně se přenášely z generace na generaci, aby je v pravou chvíli každý z nás v sobě objevil a proměnil je ve skutek.*
- *Zapomenout ovšem nesmíme ani na to, že jiné národy zaplatily za svou dnešní svobodu ještě tvrději a že tím platily nepřímou i za nás.*
 - *... rozhodně by to nemělo tak krásně pokojný charakter.*
 - *Domácí mafie těch, kteří se nedívají z oken svých letadel a jedí speciálně vykrmená prasata...*
 - *Zabraňme tomu, abychom sympatie světa, které jsme tak rychle získali, stejně rychle ztratili tím, že se zapleteme do houštiny mocenských šarvátek.*
 - *V naší zemi je mnoho vězňů, kteří se sice vážně provinili...*
 - *Na závěr bych rád řekl, že chci být prezidentem, který bude méně mluvit, ale víc pracovat.*
 - *... bude trvale přítomen mezi svými spoluobčany a dobře jim naslouchat.*

Obrazná pojmenování

Persvazivní funkci bezesporu mají obrazná vyjádření, která jsou v politických projevech hojně užívána. Prostřednictvím těchto uměleckých prostředků dochází k oživení projevu, snahou autora je aktivizovat posluchače, upoutat jeho pozornost, ale především ho přesvědčit. Jejich aplikací může ovlivnit postoj či názor recipienta, který se na základě autorova kladného či záporného vztahu s obsahem sdělení ztotožní.

Obrazná vyjádření jsou výrazy mnohoznačné. Tím, že je pojmenování určité situace, děje nebo jevu přeneseno na situaci jinou se posouvá jeho význam a výraz tak nabývá nových konotací.⁶¹ Jde o autorovu snahu vyhnout se jednotvárnému a nudnému vyjadřování. Užití obrazných pojmenování je motivováno autorovo aspirací po neotřelém sdělení a zároveň tak nabízí zcela novou interpretaci určité skutečnosti. Mnohoznačnost může sloužit ke sdělování polopravd či úplnému zatajování pravých skutečností.⁶²

Mezi základní obrazné prostředky se řadí metafora, metonymie, synekdocha, přirovnání a personifikace. Těmi se budeme zabývat a ve vybraných projevech analyzovat.

⁶¹ SRPOVÁ, Hana a Blažena ŠVANDOVÁ. Od informace k reklamě. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2007, s. 83.

⁶² LOTKO, Edvard. Kapitoly ze současné rétoriky: vážnost mluveného slova. 2., akt. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1999, s. 38.

Metafora

Metafora je založená na přenášení významu na základě vnější podobnosti (barvy, tvaru, umístění, funkce atd.). Mohou sloužit jako nástroj pro hodnocení skutečnosti a autor užitím těchto výrazových prostředků nabízí konkrétní řešení určité situace.⁶³ Tím vzniká prostor pro persvazi a čtenář tak nemá možnost uplatnit svůj úsudek.

Na principu metaforickém fungují přirovnání, která svou povahou obsah sdělení intenzifikují a činí text zajímavější.⁶⁴

Zvláštním typem metafory je personifikace. Tímto termínem je označován jev, kdy jsou neživé substancí přisuzovány vlastnosti, ale také schopnosti obecně lidské.

Doklady metafor v textu:

- ...naše země vzkvétá...
- Naše země nevzkvétá.
- ... státníci a političtí činitelé se po desetiletí nedívali nebo nechtěli dívat ani z oken svých letadel,...
- ...žijeme ve zkaženém mravním prostředí.
- Morálně jsme onemocněli...
- ... lásky, přátelství, soucit, pokora či odpuštění ztratily svou hloubku a rozměr a pro mnohé z nás znamenají jen jakési psychologické zvláštnosti, anebo se jeví jako zatoulané pozdravy z dávných časů, ...
- ...režim - vyzbrojen svou pyšnou a nesnášlivou ideologií - ...
- ...režim понížil člověka na výrobní sílu a přírodu na výrobní nástroj.
- Nedokáže nic víc, než zvolna, ale nezadržitelně opotřebovávat sám sebe a všechny své šroubky.
- ... všichni jsme za chod totalitní mašinérie odpovědni, ...
- ...smutné dědictví posledních čtyřiceti let...
- ... všechny hrůzy, které nová československá demokracie zdědila, ...
- Poslední doba ukázala...

⁶³ ČECHOVÁ, Marie. Čeština, řeč a jazyk. 2., přepracované vyd. Praha: ISV, 2000, s. 65.

⁶⁴ MINÁŘOVÁ, Eva a Blažena ŠVANDOVÁ. Základy stylistiky češtiny. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 69.

- ... šest týdnů naší pokojně revoluce - ukázala, jak velký obecně lidský, mravní a duchovní náboj a jak velká občanská kultura dřímaly v naší společnosti pod vnucenou maskou apatie.
- Myslím, že tato nadějeplná tvář naší dnešní situace má dvě hlavní příčiny,...
- Potoky krve, které protekly...
- ...moře krve, které prolily národy...
- Po staletích se vlastně oba naše národy napřímily samy...
- Ted' záleží jen na nás, zda se tato naděje naplní a zda se historicky docela novým způsobem probudí naše občanské, národní i politické sebevědomí.
- Pokusme se takto chápané sebevědomí vnést jako lidé do života naší pospolitosti a jako národy do našeho chování na mezinárodním jevišti.
- Náš stát by už nikdy neměl být přívažkem či chudým příbuzným kohokoli jiného.
- Nedopustíme, aby tento boj zašpinil dosud čistou tvář naší vládné revoluce.
- Zabraňme tomu, abychom sympatie světa, které jsme tak rychle získali, stejně rychle ztratili tím, že se zapleteme do houštiny mocenských šarvátek.
- Nedopustíme, aby pod vznešeným hávem touhy sloužit věcem obecným rozkvetla opět jen touha posloužit každý sám sobě.
- ... pokleslou justicí, jež zkracovala jejich práva, a musí žít ve věznicích, které se nesnaží probouzet to lepší, co je v každém člověku, ...
- Na závěr bych rád řekl, že chci být prezidentem, který bude méně mluvit, ale víc pracovat. Prezidentem, který se bude nejen dobře dívat z oken svého letadla, ...

Metonymie

Metonymie je rétorická figura, jejíž význam je přenášen na základě vnitřních souvislostí.

Doklady metonymie v textu:

- ...šest týdnů naší pokojně revoluce - ukázala, jak velký obecně lidský, mravní a duchovní náboj a jak velká občanská kultura dřímaly v naší společnosti pod vnucenou maskou apatie.
- Zdá se mi, že v tom je velký mravní vklad této chvíle:...
- Dnes tato idea v nás opět ožila.

- *Z naší země, budeme-li chtít, může už natrvalo vyzařovat láska, ...*
- *... a nikoli potřeby obec podvést nebo ji znásilnit.*
- *Naším největším nepřítelem jsou dnes naše vlastní špatné vlastnosti.*

Synekdocha

Je považována za zvláštní typ metonymie. Rozlišujeme dva druhy synekdochy. Prvním je přenesení pojmenování části na celek, latinsky se tato figura nazývá *pars pro toto*, druhý typ je přesným opakem, tedy *totum pro parte*, přenesení pojmenování celku na část.

Doklady synekdochy v textu:

- *Celá odvětví průmyslu vyrábějí věci, ...*
- *Stát, který se nazývá státem dělníků, dělníky ponižuje a vykořisťuje.*
- *Nezávislé soudy by měly spravedlivě zvážit případnou vinu těch, kdo jsou za to odpovědni, ...*

Frazémy

Frazémy jsou ve vysoké míře využívány jak v oblasti publicistické, tak v oblasti politického života. Jednak proto, že se jedná o spojení slov, které je obecně známe, ustálené a neměnné a v povědomí auditoria zakořeněné, ale také proto, že působí manipulativně. Vyššího persvazivního účinku nabývají frazémy aktualizované (jsou to takové frazémy, které jsou založeny na lidovém přísloví, rčení, pranostice, ale svým obsahem reflektují aktuální dění), které díky autorově novátorství zajisté přitahují pozornost čtenáře.⁶⁵ Užití těchto jazykových prostředků je subjektivní záležitostí, autor tak komentuje a hodnotí celou situaci ze svého úhlu pohledu, čímž posiluje jejich funkci získávací.

Doklady frazémů v textu:

- *Domácí mafie těch, kteří se nedívají z oken svých letadel a jedí speciálně vykrmená prasata, sice ještě žije a občas kalí vody, ...*

⁶⁵ CHLOUPEK, Jan a ŠVANDOVÁ, Blažena. Stylistika češtiny. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 210.

Hyperbola

Ekvivalentem k termínu hyperbola je nadsázka. Jde o nadsazení neboli přehánění, zveličování určité skutečnosti,⁶⁶ při čemž je pravdivá informace zastřena a zcela nepochybně se může stát prostředkem jazykové persvaze.

Doklady hyperboly v textu:

- *Potoky krve, které protékly...*
- *... i moře krve, které prolily národy Sovětského svazu, nesmí být zapomenuty ...*

Persvazivní prostředky syntaktické

Řečnická otázka

Z názvu je zřejmé, že má tato figura formu věty tázací. Posluchač je prostřednictvím těchto prostředků aktivizován; zamyslí se a snaží se najít odpověď. Vyvolávají v něm pocit, že je rovnocenným komunikačním partnerem. Zařadí-li řečník do svého projevu řečnickou otázku, neočekává na ni odpověď, ta je obsažena již v samotné otázce.^{67, 68}

Doklady řečnické otázky v textu:

- *A ptáme se: odkud vlastně mladí lidé, kteří nikdy jiný systém nepoznali, čerpají svou touhu po pravdě, svou svobodomyslnost, svou politickou fantazii, svou občanskou odvahu i občanský rozmysl?*
- *Jak to, že i jejich rodiče - tedy přesně ta generace, která byla považována za ztracenou - se k nim přidali?*
- *Jak je vůbec možné, že tolik lidí okamžitě pochopilo, co dělat, a nikdo z nich k tomu nepotřebuje žádné rady a instrukce?*
- *(Jsme malá země, ale přesto jsme byli kdysi duchovní křižovatkou Evropy.) Proč bychom se jí opět nemohli stát?*

⁶⁶ <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7770>>

⁶⁷ BUCHTOVÁ, Božena a ŠVANDOVÁ, Blažena. *Rétorika: vážnost mluveného slova*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2010, str. 139.

⁶⁸ Mrázková, K. *Řečnické otázky v televizních diskusních pořadech*. In SRPOVÁ, H. *Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích*. Ostrava: OU, Filozofická fakulta, 2005, s. 136.

- *Nebyl by to další vklad, jímž bychom mohli oplácet jiným pomoc, kterou budeme od nich potřebovat?*

Parenteze

V odborné literatuře se můžeme setkat také s českým názvem vsuvka. Vsuvka je jazykový jev, který je do výpovědi tak zvaně vsunut z jiné promluvové roviny, je syntakticky nezapojená, nevstupuje do žádného syntaktického vztahu s ostatními jazykovými výrazy ve výpovědi.⁶⁹ Zařazením parenteze do projevu vzniká prostor pro manipulaci. Těmito prostředky autor zdůrazňuje a aktualizuje určité sdělení, vnáší do projevu své kladné nebo záporné postoje a pocity, tím posluchače ovlivňuje.⁷⁰

Doklady parenteze v textu:

- *Jinými slovy: všichni jsme - byť pochopitelně každý v jiné míře - za chod totalitní mašinerie odpovědni, nikdo nejsme jen její obětí, ale všichni jsme zároveň jejími spolutvárci.*
- *Jak to, že i jejich rodiče - tedy přesně ta generace, která byla považována za ztracenou - se k nim přidali?*
- *Z naší země, budeme-li chtít, může už natrvalo vyzařovat láska, touha po porozumění, síla ducha a myšlenky.*
- *Ted' jde o to, aby v nich zvítězili - bez ohledu na své legitimace - ti mravně, občansky, politicky i odborně nejlepší z nás.*
- *V naší zemi je mnoho vězňů, kteří se sice vážně provinili a jsou za to potrestáni, kteří však museli projít - navzdory dobré vůli některých vyšetřovatelů, soudců a především advokátů - pokleslou justicí, ...*
- *Byl bych šťasten, kdyby ještě před volbami navštívili naši zemi - byť na jeden jediný den - papež Jan Pavel II. a tibetský dalajlama.*
- *Prezidentem, který se bude nejen dobře dívat z oken svého letadla, ale který - a to hlavně - bude trvale přítomen mezi svými spoluobčany a dobře jim naslouchat.*

⁶⁹ Encyklopedický slovník češtiny. Praha: NLN, 2002, s. 533.

⁷⁰ CHLOUPEK, Jan a Blažena ŠVANDOVÁ. Stylistika češtiny. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 212.

Vytýkací opis

Vytýkacím opisem je určitý úsek věty vytčen, tj. zdůrazněn a mluvčí tak dává najevo závažnost sdělovaného.⁷¹ Ze syntaktického hlediska jde o výraz, který obvykle rozvíjí některý z větných členů, a to podmět, předmět nebo příslovečné určení.⁷²

Doklady vytýkacího opisu v textu:

- *Žádná četba statistik, kteřé mám k dispozici, by mi neumožnila rychleji a snadněji pochopit stav, do něhož jsme se dostali.*

Osamostatněný větný člen

Osamostatněný větný člen má stejnou funkci jako samostatný větný člen, a to zdůrazňující, ovšem u tohoto jazykového prostředku je zvýraznění určité informace o něco intenzivnější než je tomu u samostatného větného členu. Liší se od sebe pouze tím, že osamostatněný větný člen stojí izolovaně, od hlavní výpovědi je oddělen tečkou. Takovým členem se může stát kterýkoliv větný člen.⁷³

Doklady osamostatněného větného členu v textu:

- *O republice všestranně vzdělaných lidí, protože bez nich nelze řešit žádný z našich problémů. Lidských, ekonomických, ekologických, sociálních i politických.*

Opakovací řečnické figury

V projevech se velmi často objevují opakovací řečnické figury, jejichž funkcí je upoutat čtenářovu pozornost zdůrazněním některých myšlenek. Jsou založeny na principu hromadění výrazů (jednotlivých slov, ale i vyšších jazykových celků) ve výpovědi, čímž chce řečník na konkrétní myšlenku upozornit.⁷⁴

⁷¹ <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5070>>

⁷² KROBOTOVÁ, Milena a ŠVANDOVÁ, Blažena. Úvod do české stylistiky. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, s. 72.

⁷³ KROBOTOVÁ, Milena a ŠVANDOVÁ, Blažena. Úvod do české stylistiky. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, s. 73.

⁷⁴ LOTKO, Edvard. Kapitoly ze současné rétoriky: vážnost mluveného slova. 2., akt. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1999, s. 96.

Anafora

Jedná se o opakování stejných slov na začátku spolu sousedících větých celků. Anafora je jednou z nejčastěji užívaných opakovacích figur.⁷⁵

Doklady anafory v textu:

- *Uvědomíme-li si to, pak se nám okamžitě všechny hrůzy, které nová československá demokracie zdělila, přestanou jevit tak hrůzné. Uvědomíme-li si to, vrátí se do našich srdcí naděje.*
- *Pronásledováni byli ti, kteří za války zachraňovali čest našich národů, ti, kteří se vzepřeli totalitní vládě, i ti, kteří dokázali prostě být sami sebou a myslet svobodně.*
- *Učme sami sebe i druhé, že politika by měla být výrazem touhy přispět ke štěstí obce, a nikoli potřeby obec podvést nebo ji znásilnit. Učme sami sebe i druhé, že politika nemusí být jen uměním možného, ...*
- *Byl bych šťasten, kdyby ještě před volbami navštívili naši zemi - byť na jeden jediný den - papež Jan Pavel II. a tibetský dalajlama. Byl bych šťasten, kdyby se posílily naše přátelské vztahy se všemi národy. Byl bych šťasten, kdyby se nám podařilo ještě před volbami navázat diplomatické styky s Vatikánem a Izraelem.*
- *Možná se ptáte, o jaké republice sním. Odpovím vám: o republice samostatné, svobodné, demokratické, o republice hospodářsky prosperující a zároveň sociálně spravedlivé, zkrátka o republice lidské, která slouží člověku, a proto má naději, že i člověk poslouží jí. O republice všestranně vzdělaných lidí, protože bez nich nelze řešit žádný z našich problémů.*

⁷⁵ LOTKO, Edvard. Kapitoly ze současné rétoriky: vážnost mluveného slova. 2., akt. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1999, s. 99.

Enumerace

Jde o výčet dějů, vlastností a věcí následujících za sebou.⁷⁶

Doklady enumerace v textu:

- ... čtyřicet let jste v tento den slyšeli z úst mých předchůdců v různých obměnách totéž: jak naše země vzkvétá, kolik dalších miliónů tun oceli jsme vyrobili, jak jsme všichni šťastni, jak věříme své vládě a jaké krásné perspektivy se před námi otevírají.
- Zkazili jsme si půdu, řeky i lesy, ...
- Naučili jsme se v nic nevěřit, nevšímat si jeden druhého, starat se jen o sebe.
- Pojmy jako láska, přátelství, soucit, pokora či odpuštění ztratily svou hloubku a rozměr a pro mnohé z nás znamenají jen jakési psychologické zvláštnosti, anebo se jeví jako zatoulané pozdravy z dávných časů, ...
- Jen málokterí z nás dokázali nahlas zvolat, že mocní by neměli být všemocní a že zvláštní farmy, které pro ně pěstují ekologicky čisté a kvalitní potraviny, by měly své produkty posílat do škol, dětských internátů a nemocnic, ...
- Svádět všechno na předchozí vládcu nemůžeme nejen proto, že by to neodpovídalo pravdě, ale i proto, že by to mohlo oslabit povinnost, která dnes stojí před každým z nás, totiž povinnost samostatně, svobodně, rozumně a rychle jednat.
- Nemylme se: sebelepsí vláda, sebelepší parlament i sebelepší prezident toho sami mnoho nezmohou.
- Poslední doba - a zvláště posledních šest týdnů naší pokojné revoluce - ukázala, jak velký obecně lidský, mravní a duchovní náboj a jak velká občanská kultura dřímaly v naší společnosti pod vnucenou maskou apatie.
- Všude ve světě se lidé diví, kde se v těch poddajných, ponižených, skeptických a zdánlivě už v nic nevěřících občanech Československa vzala náhle ta úžasná síla za několik týdnů zcela slušným a mírumilovným způsobem setřást ze svých beder totalitní systém.
- A ptáme se: odkud vlastně mladí lidé, kteří nikdy jiný systém nepoznali, čerpají svou touhu po pravdě, svou svobodomyslnost, svou politickou fantazii, svou občanskou odvahu i občanský rozmysl?

⁷⁶ LOTKO, Edvard. Kapitoly ze současné rétoriky: vážnost mluveného slova. 2., akt. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1999, s. 99.

- *Teď záleží jen na nás, zda se tato naděje naplní a zda se historicky docela novým způsobem probudí naše občanské, národní i politické sebevědomí.*
- *Sebevědomí není pýcha. Právě naopak: jedině člověk nebo národ v tom nejlepším slova smyslu sebevědomý je schopen naslouchat hlasu druhých, přijímat je jako sobě rovné, odpouštět svým nepřátelům a litovat vlastních vin.*
- *Jedině tak získáme opět úctu k sobě samým, k sobě navzájem i úctu jiných národů.*
- *Naším největším nepřítelem jsou dnes naše vlastní špatné vlastnosti. Lhostejnost k věcem obecným, ješitnost, ctižádost, sobectví, osobní ambice a rivalita.*
- *Teď jde o to, aby v nich zvítězili - bez ohledu na své legitimace - ti mravně, občansky, politicky i odborně nejlepší z nás.*
- *Mým druhým úkolem je bdít nad tím, abychom k těmto volbám přistoupili jako dva skutečně svéprávné národy, které navzájem ctí své zájmy, národní svébytnost, náboženské tradice i své symboly.*
- *Za svůj třetí úkol považuji podporu všeho, co povede k lepšímu postavení dětí, starých lidí, žen, nemocných, těžce pracujících, příslušníků národních menšin a vůbec všech občanů, kteří jsou na tom z jakýchkoli důvodů hůře, než ostatní.*
- *Jako vrchní velitel branných sil chci být zárukou, že obranyschopnost našeho státu nebude nikomu už záminkou k tomu, aby mařil odvážné mírové iniciativy, včetně zkracování vojenské služby, zřizování náhradní vojenské služby a celkové humanizace vojenského života.*
- *V naší zemi je mnoho vězňů, kteří se sice vážně provinili a jsou za to potrestáni, kteří však museli projít - navzdory dobré vůli některých vyšetřovatelů, soudců a především advokátů - pokleslou justicí, ...*
- *Možná se ptáte, o jaké republice sním. Odpovím vám: o republice samostatné, svobodné, demokratické, o republice hospodářsky prosperující a zároveň sociálně spravedlivé, zkrátka o republice lidské, která slouží člověku, a proto má naději, že i člověk poslouží jí.*

Pleonasmus

Opakování výrazů synonymního charakteru nebo slov obsahově si blízkých, které pojmenovávají tutéž skutečnost.⁷⁷

Doklady pleonasmu v textu:

- Učme sami sebe i druhé, že politika nemusí být jen uměním možného, zvláště pokud se tím myslí umění spekulací, kalkulací, intrik, tajných dohod a pragmatického manévrování, ale že může být i uměním nemožného, totiž uměním udělat lepšími sebe i svět.

Argumentace jako prostředek manipulace a persvaze

Jestliže je primární funkcí řečnického stylu ovlivňování a získávání, je tedy nezbytnou součástí projevu právě argumentace. Argumentuje-li řečník, uplatňuje takový způsob myšlenkového postupu, při kterém usiluje o to, aby své tvrzení co nejlépe vysvětlil, předkládá tak další důkazy o pravdivosti či nepravdivosti konkrétního výroku. Těmito tezemi posiluje pozitivní či negativní nádech výpovědi. Snahou řečníka je získat si recipienta na svou stranu, zmanipulovat jeho myšlení.⁷⁸

Argumentaci lze charakterizovat jako text v textu, tedy jako vedlejší promluvovou rovinu ve výpovědi, jejíž funkcí je zdůvodnit základní teze projevu.⁷⁹

Z hlediska způsobu řízení argumentace rozlišujeme dva různé typy zdůvodňování. A to argumentaci věcnou (latinský název zní *argumentum ad rem*) a argumentaci nevěcnou (*argumentum ad hominem*), při které nejde o zdůvodňování objektivních příčin, tato argumentace je zaměřena na člověka, jednoduše řečeno místo věci hovoříme o člověku.⁸⁰

⁷⁷ LOTKO, Edvard. Kapitoly ze současné rétoriky: vážnost mluveného slova. 2., akt. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1999, s. 100.

⁷⁸ JELÍNEK, Milan a ŠVANDOVÁ, Blažena. Argumentace a umění komunikovat. Vyd. 1. Brno: Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita, 1999, s. 101.

⁷⁹ KRAUS, Jiří. Praktická učebnice stylistiky. Naše řeč, 1990, roč 73, č. 3, s. 156.

⁸⁰ LOTKO, Edvard. Kapitoly ze současné rétoriky: vážnost mluveného slova. 2., akt. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1999, s. 132.

Každý argument má dvě části. To, co tvrdí a co zdůvodňuje, se nazývá závěr, a to, co uvádí jako důvod pro tento závěr, se nazývá jeho předpoklad nebo premisa.⁸¹

Argumenty mohou být v projevu proneseny způsobem rozkazovacím, tázacím i podmiňovacím.⁸²

Argumentace věcná – racionální tvrzení

Tento typ argumentace pracuje s nociónálními pojmenováními zaměřenými na věc, neoperuje tedy s pojmy metaforickými a emotivními jako je tomu v případě tvrzení s logickými chybami a falešnými argumenty.⁸³

Pravdivost racionálního tvrzení potvrzují racionální úsudky neboli argumenty. Argumenty jsou pravdivá tvrzení zdůvodněné jinými tvrzeními. Tvrzení, které je zdůvodňované, se nazývá teze, a tvrzení které slouží ke zdůvodňování, se nazývá premisa.⁸⁴

Tento typ argumentů řečník získává následujícími způsoby: konstatováním skutečnosti, statistickými údaji, indukci, dedukci, analogií a autoritou, na níž se řečník v projevu odvolává.⁸⁵

V konkrétních dokladech nalezených v projevech budou vyznačeny pouze teze.

Konstatování skutečnosti

Jedná se o takovou skutečnost, kterou již nemusíme podporovat dalšími argumenty, je totiž všeobecně známá a nesporná, tudíž tato výpověď neobsahuje žádnou premisu.⁸⁶

⁸¹ JELÍNEK, Milan a ŠVANDOVÁ, Blažena. Argumentace a umění komunikovat. Vyd. 1. Brno: Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita, 1999, s. 103.

⁸² JELÍNEK, Milan a ŠVANDOVÁ, Blažena. Argumentace a umění komunikovat. Vyd. 1. Brno: Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita, 1999, s. 103.

⁸³ BARTOŠEK, Jaroslav. Přesvědčování a manipulace v politické žurnalistice. In. Od informace k reklamě. Srpová, H. a kol. Repronis Ostrava : 2007, s. 97.

⁸⁴ BARTOŠEK, Jaroslav. Jazyk současné české politiky. Vyd. 1. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1993, s. 32.

⁸⁵ BARTOŠEK, Jaroslav. Kultura manažerské komunikace. 1. vyd. Zlín: VUT, 1999, s. 81.

⁸⁶ BARTOŠEK, Jaroslav. Jazyk současné české politiky. Vyd. 1. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1993, s. 32.

Doklady konstatování skutečnosti v textu:

- *... čtyřicet let jste v tento den slyšeli z úst mých předchůdců v různých obměnách totéž: jak naše země vzkvétá, kolik dalších miliónů tun oceli jsme vyrobili, jak jsme všichni šťastni, jak věříme své vládě a jaké krásné perspektivy se před námi otevírají.*
- *Naše zastaralé hospodářství plýtvá energií, které máme málo.*
- *Země, která mohla být kdysi hrdá na vzdělanost svého lidu, vydává na vzdělání tak málo, že je dnes na dvaasedmdesátém místě na světě.*
- *Zkazili jsme si půdu, řeky i lesy, jež nám naši předkové odkázali, a máme dnes nejhorší životní prostředí v celé Evropě.*
- *Dospělí lidé u nás umírají dřív, než ve většině evropských zemí.*
- *Nejhorší je, že žijeme ve zkaženém mravním prostředí.*
- *Mnoho našich občanů zahynulo v padesátých letech ve věznicích, mnozí byli popraveni, tisíce lidských životů bylo zničeno, statisíce talentovaných lidí bylo vypuzeno do zahraničí.*
- *V naší zemi je mnoho vězňů, kteří se sice vážně provinili a jsou za to potrestáni, ...*

Argumentace dedukcí

V tomto případě se postupuje zcela opačným způsobem, než tomu bylo i indukce, a to od teze k premise.⁸⁷

Doklady argumentace dedukcí v textu:

- *Naše země nevzkvétá. Velký tvůrčí a duchovní potenciál našich národů není smysluplně využit. Celá odvětví průmyslu vyrábějí věci, o které není zájem, zatímco toho, co potřebujeme, se nám nedostává. Stát, který se nazývá státem dělníků, dělníky ponižuje a vykořisťuje. Naše zastaralé hospodářství plýtvá energií, které máme málo. Země, která mohla být kdysi hrdá na vzdělanost svého lidu, vydává na vzdělání tak málo, že je dnes na dvaasedmdesátém místě na světě. Zkazili jsme si půdu, řeky i lesy, jež nám naši předkové odkázali, a máme dnes nejhorší životní prostředí v celé Evropě. Dospělí lidé u nás umírají dřív, než ve většině evropských zemí.*

⁸⁷ BARTOŠEK, Jaroslav. Jazyk současné české politiky. Vyd. 1. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1993, s. 33.

Argumentace analogií

Platí zde přímá úměrnost; uvede-li řečník co možná nejvyšší počet věrohodných podobných tvrzení, čím jsou tato tvrzení přesvědčivější a čím více těchto analogických tvrzení řečník použije, tím jsou teze racionálnější.⁸⁸

Doklady argumentace analogií v textu:

- *Dosavadní režim - vyzbrojen svou pyšnou a nesnášenlivou ideologií - ponížil člověka na výrobní sílu a přírodu na výrobní nástroj. Zaútočil tím na samu jejich podstatu i na jejich vzájemný vztah. Z nadaných a svéprávných lidí, důmyslně hospodařících ve své zemi, udělal šroubky jakéhosi obludně velkého, rachotícího a páchnoucího stroje, o němž nikdo neví, jaký má vlastně smysl. Nedokáže nic víc, než zvolna, ale nezadržitelně opotřebovávat sám sebe a všechny své šroubky.*

Argumentace autoritou

Svá tvrzení řečník může podpořit odvoláním se na výrok konkrétní autority, tj. osobnosti, která je nepopíratelně všemi jako autorita uznávaná.⁸⁹

Doklady argumentace autoritou v textu:

- *Náš první prezident napsal: Ježíš, nikoli Caesar. Navazoval tím na Chelčického i Komenského. Dnes tato idea v nás opět ožila. Troufám si říct, že snad dokonce máme možnost šířit ji dál a vnést tak do evropské i světové politiky nový prvek.*
- *Masaryk zakládal politiku na mravnosti. Zkusme v nové době novým způsobem obnovit toto pojetí politiky. Učme sami sebe i druhé, že politika by měla být výrazem touhy přispět ke štěstí obce, a nikoli potřeby obec podvést nebo ji znásilnit. Učme sami sebe i druhé, že politika nemusí být jen uměním možného, zvláště pokud se tím myslí umění spekulací, kalkulací, intrik, tajných dohod a pragmatického manévrování, ale že může být i uměním nemožného, totiž uměním udělat lepšími sebe i svět.*

⁸⁸ BARTOŠEK, Jaroslav. Jazyk současné české politiky. Vyd. 1. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1993, s. 33.

⁸⁹ BARTOŠEK, Jaroslav. Jazyk současné české politiky. Vyd. 1. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1993, s. 33.

Argumentace nevěcná, neracionální - tvrzení s logickými chybami a s falešnými argumenty

Základním distinktivním rysem argumentace racionální (věcnou) a falešné (nevěcnou) je to, zda nakládá s pojmenováními nociónální (pojmovými) či jiné povahy. Jak už bylo řečeno výše, racionální argumentace pracuje právě s nociónálním pojmenováním a je orientována k věci. Poruší-li řečník racionální komunikaci, vede to logickým chybám, které tak vytváří nevědomky nebo zcela záměrně.⁹⁰ Mezi tyto persvazivní argumentační prostředky patří volné asociace, argumentace v kruhu, argumentace falešnou autoritou, argumentace falešnou analogií, argumentace *ad hominem*, argumentace *ad ignorantum*, argumentace *ad populum* a argumentace *ad baculum*.

⁹⁰ BARTOŠEK, Jaroslav. Jazyk současné české politiky. Vyd. 1. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1993, s.34, 35.

5.3 Novoroční projev 1991

5.3.1 Stručný obsah novoročního projevu 1991

Hned v úvodu metaforickým způsobem popsal stav Československa, který zhodnotil jako horší, než si kdo před rokem myslel. Dále glosoval společenskou náladu, kde panovala nepřátelská atmosféra a mnozí se ptali, proč ještě nejsou představitelé předchozího režimu potrestáni a proč jsou stále na svých pozicích. Tuto situaci Havel přešel tvrzením, že je to pouze dočasná situace, pomyslné dno, od kterého je nutno se odrazit. Navázal pak pozitivním zhodnocením úspěchů roku 1990 – odchod vojsk SSSR z území ČSFR, svobodné volby, nové zákony, uznání ve světě, svoboda slova a projevu atd. Z tohoto přešel k formulaci úkolů pro rok 1991, jako přijetí nové ústavy, malá a velká privatizace, liberalizace cen a vstup ČSFR do různých mezinárodních organizací. V závěru svého projevu připojil konstatování, že národ čekají ještě těžké doby, ale pokud bude každý dělat to, co má a jak nejlépe umí, tyto těžkosti budou překonány. Na úplném závěru parafrázoval vypůjčený citát ze svého novoročního projevu z roku 1990: "Je na tobě, lide, abys ukázal, že návrat vlády do tvých rukou měl smysl".

5.3.2 Analýza novoročního projevu 1991

Persvazivní prostředky morfologické

Částice modální

Doklady modálních částic v textu:

- *Ty doby naštěstí pominuly.*
- *...jakou paletu možností má vskutku svobodné politické nebe a jak nás dokáže vždy znovu překvapovat v dobrém i špatném slova smyslu.*
- *...co se stalo a o čem jsme si před rokem ještě stěželi uměli představit, že se nám podaří.*
- *Dnešním dnem začíná u nás, jak víte, stav relativně svobodné tvorby cen jako jedné z podmínek tvorby vskutku tržního prostředí.*

Částice intenzifikační

Doklady intenzifikačních částic v textu:

- ... *jakým způsobem ho máme budovat a zda ho vůbec umíme budovat.*
- *Nemilým překvapením, které nám rok 1990 přinesl, je tedy dost rozpačitá, ne-li přímo dusná atmosféra, v níž jsme se na jeho sklonku ocitli.*
- *Za důležité považují, aby se co nejdřív, pokud možno ještě v lednu, sešel Politický poradní výbor...*

Částice modifikační

Doklady modifikačních částic v textu:

- *A to právě záleží na míře naděje, jakou si dokážeme uchovat ve svých duších.*

Částice vytýkací

Doklady vytýkacích částic v textu:

- *Začneme uskutečňovat to, co jsme si loni naplánovali, a začneme zjišťovat, jak se nám to daří a zda jsme opravdu schopni prakticky přinášet ty oběti, o nichž zatím jen teoreticky mluvíme a bez nichž se velká proměna naší země, pro kterou jsme se rozhodli, neobejde*

Kontaktní slova

Doklady kontaktních slov v textu:

- *Dovolte mi promluvit nejprve o všech špatných překvapeních, která nám minulý rok přinesl.*
- *...dovolte mi, abych se na závěr pokusil shrnout a aspoň přibližně časově ohraničit základní úkoly, které před námi v tomto roce stojí.*

Persvazivní prostředky lexikální

Prostředky roviny lexikální jsou v politických projevech nevýraznější.

Hodnotící přídavná jména

Doklady hodnotících přídavných jmen v textu

- *Dalo se předvídat, že tento šok přijde, nikdo jsme však nepředvídal, že bude tak hluboký.*
- *Starý systém se zhroutil, nový není dosud vybudován a náš společenský život je poznamenán podvědomou nejistotou...*
- *Pocit vzdálenosti, mlhavosti a neurčitosti horizontu nového pořádku vede mnohé z nás k tomu...*
- *Nemilým překvapením, které nám rok 1990 přinesl, je tedy dost rozpačitá, ne-li přímo dusná atmosféra, ...*
- *Dík této atmosféře máme všichni sklon zapomínat na několik velkých překvapení...*
- *Dosáhli jsme toho, že nás celý svět respektuje po dlouhých desíletích opět jako nezávislý demokratický stát a že se tento stát těší obecné vážnosti, je navštěvován nejvýznamnějšími světovými státníky...*
- *Po složitých diskusích se nám podařilo vypracovat scénář ekonomické reformy a přijmout několik důležitých ekonomických zákonů...*
- *První a pravděpodobně nejdramatičtější fáze této tvorby vyvrcholila nedávným přijetím ústavního zákona...*
- *Neskrývám, že rok 1991 bude rokem velké zkoušky.*
- *...takže i kdybychom chtěli udržovat dál při životě dosavadní veskrze neúspěšný centralistický hospodářský systém...*
- *Pro dobu, než vstoupí nové ústavy v platnost, bude třeba, podle mého názoru, přijmout několik dočasných zákonů, které zajistí ústavní způsob řešení nejrůznějších krizových situací, které mohou v této těžké době nastat.*
- *Velké, nepružné a byrokratické organizace ve sféře služeb...*
- *... zajisté vám neříkám nic nového, když vám oznamuji, že nás čekají těžké doby.*
- *Nejtěžší bude zřejmě rok, který dnes začíná. Za nejdůležitější považuji, abychom v nadcházejících zkouškách, byť by byly jakkoli tyrdé, neztratili naději.*
- *... špatného domácího jsme už odstranili...*
- *... stejně jako jejich nesmírně cenné zkušenosti a podnikavost.*

Hodnotící příslovce

Doklady hodnotících příslovcí v textu

- *Úspěšně jsme absolvovali své první svobodné volby po dvaadvaceti letech...*
- *... je navštěvován nejvýznamnějšími světovými státníky, kteří vysoce oceňují jeho iniciativní zahraniční politiku...*
- *První a pravděpodobně nejdramatičtější fáze této tvorby vyvrcholila nedávným přijetím ústavního zákona, který nově rozděluje pravomoci výkonné moci mezi naše dvě republiky a federaci.*
- *Zaprvé v oblasti sociální, kde je třeba urychleně vybudovat ve spolupráci s odbory systém legislativních a správních pojistek proti nebezpečí nespravedlivě a nehumánně rozprostřených dopadů ekonomické reformy.*
- *... chceme usilovat o novou kvalitu helsinského procesu, k čemuž by nás mohla dobře inspirovat i okolnost...*
- *budou zde vítáni, stejně jako jejich nesmírně cenné zkušenosti a podnikavost.*

Obrazná pojmenování

Metafora

Doklady metafor v textu:

- *Pochmurná obloha nudy a umrtvujícího nedění se protrhla a my jen žasneme, jakou paletu možností má vskutku svobodné politické nebe a jak nás dokáže vždy znovu překvapovat v dobrém i špatném slova smyslu.*
- *Věděli jsme, že dům, který jsme zdělili, není v dobrém stavu; omítka tu a tam opadávala, střecha vypadala dost podezřele, měli jsme pochybnosti o lecčems dalším. Po roce průzkumných prací šokování zjišťujeme, že veškeré potrubí je zrezivělé, trámy jsou shnilé, elektrika je v havarijním stavu a rekonstrukce, kterou jsme si naplánovali a na kterou jsme se těšili, bude trvat déle a bude nás stát podstatně víc, než jsme si zprvu mysleli.*
- *Naděje na lepší budoucnost je stále zřetelněji prorůstána nitkami pocitu právě opačného: totiž strachu z budoucnosti.*

- jsme prolomili mříže totality a osvobodili se, dnes jsme všichni trochu zneurotizováni tíhou svobody.
- ...zprůhlednit legislativní podmínky podnikání...
- ...jakkoli je tento dům po dlouhých letech jeho vlády zruinovaný, je to teď už dům náš a jen na nás záleží, co z něho uděláme.

Metonymie

Doklady metonymie v textu:

- ...dědictví minulých desetiletí, s nímž se musíme vyrovnávat, je horší, než jsme v radostné atmosféře prvních svobodných týdnů tušili a mohli tušit.
- Zjišťujeme, že to, co se nám před rokem jevilo jen jako zanedbaný dům, je v podstatě ruina.
- ...že rekonstrukce našeho domu úspěšně započala a jeho základy tkví opět pevně v této zemi a jejích nejlepších tradicích.

Synekdocha

Doklady synekdochy v textu:

- Dosáhli jsme toho, že nás celý svět respektuje po dlouhých desetiletích opět jako nezávislý demokratický stát...
- ... špatného domácího jsme už odstranili...

Frazémy

Doklady frazémů v textu:

- Začneme uskutečňovat to, co jsme si loni naplánovali, a začneme zjišťovat, jak se nám to daří a zda jsme opravdu schopni prakticky přinášet ty oběti,...
- Dosavadní systém se zhroutil nejen u nás...

Personifikace

Doklady personifikace v textu:

- *svoboda překvapivě otevřela dveře projevům našich nejrozmanitějších špatných vlastností a ukázala hloubku mravního úpadku, který postihl naše duše.*

Hyperbola

Doklady hyperboly v textu:

- *Pochmurná obloha nudy a umrtvujícího nedění se protrhla a my jen žasneme,...*
- *Nemilým překvapením, které nám rok 1990 přinesl, je tedy dost rozpačitá, ne-li přímo dusná atmosféra, v níž jsme se na jeho sklonku ocitli.*

Persvazivní prostředky syntaktické

Parenteze

Doklady parenteze v textu:

- *Začneme uskutečňovat to, co jsme si loni naplánovali, a začneme zjišťovat, jak se nám to daří a zda jsme opravdu schopni prakticky přinášet ty oběti, o nichž zatím jen teoreticky mluvíme a bez nichž se velká proměna naší země, pro kterou jsme se rozhodli, neobejde.*
- *Pro dobu, než vstoupí nové ústavy v platnost, bude třeba podle mého názoru přijmout několik dočasných zákonů...*
- *V první půli roku lze očekávat, navzdory všem protiinflačním opatřením, vzrůst inflace.*
- *Za nejdůležitější považuji, abychom v nadcházejících zkouškách, byť by byly jakkoli tvrdé, neztratili naději.*

Anafora

Doklady anafory v textu:

- Za rok se bude naše země pomalu připravovat k novým parlamentním volbám. Pevně věřím, že se během tohoto roku stabilizuje spektrum politických sil v naší společnosti a pevně věřím, že v příštích volbách budeme své zástupce volit podle lepšího volebního zákona...

Enumerace

Doklady enumerace v textu:

- *V atmosféře obecné netrpělivosti, nervozity, zklamání a pochybností se rodí a do našeho veřejného života vkrádají prvky nevraživosti, podezřívavosti, nedůvěry, vzájemného osočování; svoboda překvapivě otevřela dveře projevům našich nejrozmanitějších špatných vlastností a ukázala hloubku mravního úpadku, který postihl naše duše.*
- *Monolitního, viditelného a všemi snadno rozpoznatelného nepřítele jsme porazili...*
- *Naše parlamenty přijaly mnoho desítek nových zákonů, které tvoří první základy skutečně právního, demokratického a decentralizovaného státu.*
- *Velké, nepružné a byrokratické organizace ve sféře služeb...*
- *Na jeho konci by mělo být veškeré vlastnictví, tedy vlastnictví půdy, nemovitostí i výrobních prostředků, rozděleno konkrétním, jednoznačným a plně suverénním vlastnickým subjektům.*
- *... zákony, které vnesou jasno i do budoucnosti rolníků a zemědělců a vůbec do budoucnosti našeho zemědělství.*
- *Je nám zapotřebí jejich zkušeností, moudrosti i lásky.*

Epanastrofa

Epanastrofa je opakování slov na konci jednoho větného úseku a na začátku druhého.

Doklady epanastrofy v textu:

- *Už tento měsíc by měly začít aukce podle zákona o malé privatizaci. Malá privatizace, podobně jako restituce, by mohla být podle mého odhadu v podstatě ukončena rovněž v příštím roce.*

5.4 Novoroční projev 1994

5.4.1 Stručný obsah novoročního projevu 1994

V úvodu připomněl rozpad ČSFR a obavy, které jeho rozdělení provázely a ocenil jeho poklidný průběh. Pozitivně zhodnotil základní hospodářské změny, výsledky společenské transformace i přijetí nové ústavy. V následující části vyzval posluchače k budování občanské společnosti i veřejné správy, kde nastínil určitý způsob, jak toho lze dosáhnout. Dále vyzdvihl úlohu budování demokracie i s poukazem intenzivnější integrace do Evropy. Na závěr připomněl nutnost snahy o zlepšení situace s vírou, že „naše společné snažení má smysl“.

5.4.2 Analýza novoročního projevu 1994

Persvazivní prostředky morfologické

Částice modální

Doklady modálních částic v textu:

- *Kdy a jak rychle začne opět růst výroba, nezáleží proto už jen na hospodářské politice vlády...*
- *Není to ostatně nijak složité.*

Částice intenzifikační

Doklady intenzifikačních částic v textu:

- *...záleží zase především na nás samotných.*
- *...a ještě smělejší decentralizace v přerozdělování by jen přispěla k tomu, aby toto přerozdělování vskutku citlivě reagovalo...*
- *jedině velmi členitá struktura mnoha nezávislých zdrojů může živě zachycovat všechny rozmanitě se proměňující potřeby veřejného života...*
- *Ještě podstatnější je, že rozšíření možností...*

Částice vytýkací

Doklady vytýkacích částic v textu:

- *Ideologie, která zakládá stát jen a jen na tom, čím se jedni liší od jiných,...*

Kontaktní slova

Doklady kontaktních slov v textu:

- *Zajisté ode mne neočekáváte, že tu budu dnes podrobně probírat resort po resortu...*

Persvazivní prostředky lexikální

Prostředky roviny lexikální jsou v politických projevech nevýraznější.

Hodnotící přídavná jména

Doklady hodnotících přídavných jmen v textu:

- *...pokračovala v tvorbě nových poměrů v rozměrech českého státu.*
- *...Česká republika dokázala ihned po svém vzniku navázat na vše dobré z dávnějšího i čerstvého československého odkazu.*
- *... ve velkém transformačním díle...*
- *Česká republika, samozřejmě i díky spořádanému způsobu rozdělení Československa, byla v krátké době plně uznána mezinárodním společenstvím*
- *... způsobem přiměřeným nové situaci tvořivě navázala na iniciativní zahraniční politiku polistopadového Československa.*
- *...letos proběhne její druhá vlna, po které bude mít už naprostá většina podniků své nové konkrétní vlastníky.*
- *...vím dobře o všem těžkém a mnohdy i bolestivém, co ve vašem všedním životě způsobují velké změny, které dnes probíhají ve všech oblastech našeho života.*
- *Velkorysé odstátňování, které probíhá v našem hospodářství...*
- *... přirozeně vznikajících společenství.*
- *... má hlubší smysl, než by se na první pohled mohlo zdát.*
- *... s lepší znalostí všech konkrétních souvislostí...*

- ... smělejší decentralizace v přerozdělování...
- Jinou oblastí, v níž by měla být významně posílena občanská účast na veřejném životě, je rozsáhlá vrstva toho, co není sice většinou privátní, co by ale zároveň nemělo být státní...
- ...co je zároveň pro společnost životně důležité.
- Rozkvět tohoto sektoru je další z neodmyslitelných součástí vyzrálé občanské společnosti.
- I zde je třeba důvěřovat víc občanům a umožnit jim přebírat větší odpovědnost.
- Nebude-li prostě naše odvážná ekonomická reforma provázena dlouhodobou, cílevědomou a vytrvalou péčí...
- Vše nové a dobré, co začíná kolem nás kličít...

Hodnotící příslovce

Doklady hodnotících příslovcí v textu:

- Důvěru v jedince jako skutečného tvůrce hospodářské prosperity bychom měli vskutku cílevědomě a daleko nebojácněji než dosud rozšiřovat i o důvěru v jedince jako občana...
- ... které mohou plnit dokonce lépe než stát.
- Hodně se dnes mluví o reformě...
- ...občanské společnosti významně přispět.
- Vždyť bezpočet věcí, které se dnes řeší na ministerstvech, by mohli lidé daleko pružněji a s lepší znalostí všech konkrétních souvislostí řešit na úrovni krajů či přirozených regionů, mnoho věcí, jimiž se dnes zabývají okresy, by mohlo být rychleji a účinněji vyřizováno obcemi...
- ...členitá struktura mnoha nezávislých zdrojů může živě zachycovat všechny rozmanitě se proměňující potřeby veřejného života...

Obrazná pojmenování

Metafora

Doklady metafor v textu:

- Zranění, které mnohým z nás způsobilo rozdělení Československa, jsme záhy pochopili jako daň, kterou platíme za svou polistopadovou svobodu.
- Nový ústavní systém začal být naplňován a uváděn v život...
- ...náš život se záhy stane jednorozměrným, bude pustnout...
- Musí otevírat občanům pestrý vějíř možností...
- ...aby se různé problémy řešily ihned a tam, kde vznikají, nehnisaly kdesi pod kůží společnosti...
- ...naše země nevzkvétá...
- Rozhodně se ale nebojím říct, že na mnoha místech už začala rašit...
- Vše nové a dobré, co začíná kolem nás klíčit, bychom měli pečlivě ošetřovat, denně zalévat, dobře střežit.

Frazémy

Doklady frazémů v textu:

- Podaří-li se nám to, bude to znamenat, že jsme v této dějinné zkoušce úspěšně obstáli.

Personifikace

Doklady personifikace v textu:

- Demokracie je systém založený na důvěře v lidskou odpovědnost, kterou by měl probouzet a kultivovat.
- Domnívám se, že český národ - tak jako jiné vyspělé evropské národy - už vyrostl z plenek...

Persvazivní prostředky syntaktické

Řečnická otázka

Doklady řečnické otázky v textu:

- *...co pro nás všechny - Čechy i Slováky - bude znamenat toto rozdělení našeho dosavadního domova?*
- *Co to bude znamenat pro střední Evropu?*
- *Máme to chápat jako úspěch našich reprezentací, nebo jako prohru v zápase o společný stát?*
- *Co může v tomto směru udělat stát?*

Parenteze

Doklady parenteze v textu:

- *Velkorysé odstátňování, které probíhá v našem hospodářství, musí podle mého názoru rychle nalézt svůj protějšek...*
- *Jeho centrální rozum - i kdyby byl sebeosvícenější - nemůže totiž trvale nahradit pluralitní bohatství myšlenek...*
- *Odváží-li se včas a vskutku koncepčně decentralizovat sám sebe, snést různé typy svého rozhodování vždy na ten nejnižší stupeň, který je ještě schopen je účinně převzít, a dát větší prostor samosprávě - a to i na vyšší než jen obecní rovině -, pak tím může k tvorbě skutečné občanské společnosti významně přispět.*
- *Dobře založená samospráva - jako jeden z nástrojů občanské spoluodpovědnosti za věci veřejné - není pro ústřední moc komplikací, ale naopak ulehčením, vyvazujícím ji z vnucené hry na vševedoucnost.*
- *Ještě podstatnější je, že rozšíření možností, o nichž tu mluvím, prohloubí ve společnosti i občanskou solidaritu...*

Opakovací řečnické figury

Anafora

Doklady anafory v textu:

- ...vím dobře o všem těžkém a mnohdy i bolestivém, co ve vašem všedním životě způsobují velké změny, které dnes probíhají ve všech oblastech našeho života. Vím dobře o vašem strachu z rostoucí kriminality, vím o problémech, které mnohým z vás, zvláště těm starším, způsobuje přestavba sociální a zdravotní péče, vím o rizicích, s nimiž je spojeno vaše podnikání.
- Kam až vede idea etnicky čistého státu, poznala Evropa za druhé světové války a v jiné podobě to dnes s bezmocnou hrůzou sleduje v bývalé Jugoslávii. Kam až vede idea státu ideologicky třídního jsme dostatečně poznali v éře komunismu.

Enumerace

Doklady enumerace v textu:

- ...nemůže totiž trvale nahradit pluralitní bohatství myšlenek, poznatků, zkušeností a nápadů jednotlivých lidí...
- Život je ze samé své podstaty nekonečně barevný a různotvárný, vždy znovu nás něčím překvapuje, vždy znovu vytváří nekonečně bohaté a trvale se proměňující tkanivo společenských vztahů, zájmů a aktivit...
- Stovky škol, zdravotnických zařízení, kulturních institucí, fondů i nadací čeká na zákon či zákony...
- Nebude-li prostě naše odvážná ekonomická reforma provázena dlouhodobou, cílevědomou a vytrvalou...
- ... jak rozvíjet nejrůznější typy občanského soužití, solidarity a účasti.
- Ve vrstevnaté občanské společnosti hrají svou nezastupitelnou roli samozřejmě nejen samosprávné orgány a neziskové organizace, ale i církve, odbory, nejrůznější občanská sdružení, spolky a kluby...
- ...přijímáme standardní zákony, normy i principy...

- Vždyť život sám je úkazem bytostně nestandardním a já bych se děsil světa, který by na mně žádal, abych měl standardní ženu, standardní úsměv či standardní duši...
- Nic méně a nic víc, než úctu ke všemu nestandardnímu, jedinečnému, osobitému, neobvyklému...
- Stejně se ale hlásíme i k jiným rovinám své příslušnosti: ke své rodině, své církvi, své obci, svému povolání či podniku, svému spolku či politické straně, k společenství těch, s nimiž sdílíme společný názor na svět.
- Nejde o to, aby se všechny její národy, etnika, kultury či regiony rozplynuly v nějakém amorfním panevropském moři...
- Do našeho společenského klimatu by se totiž měl - po všech otřesech, které vyvolal šok z nově nabyté svobody - konečně zase vracet duch dobré vůle, tolerance, slušnosti, zájmu o druhé, víry v dobré lidské vlastnosti, úcty k životu, přirozené odpovědnosti, skromnosti a laskavého nadhledu.
- A pokaždé, když se setkám s lidmi, jejichž práce prozrazuje dobré podnikatelské nápady, solidaritu s trpícími, starost o naše kulturní dědictví či docela prostou úctu k přírodě, vzroste má víra v dobrou budoucnost této země.
- Přeji vám v novém roce spokojenost v životě soukromém, úspěchy v práci a životě veřejném, dobrou mysl, vlídné okolí a hlavně víru, že naše společné snažení má smysl.

Epanastrofa

Doklady epanastrofy v textu:

- *K svému národu se přirozeně hlásíme, hlásíme se k jeho dějinám, jeho tradicím, jeho kultuře i jeho dobrým zvykům, máme rádi svou řeč, krajinu i města, které obýváme, duchovní klima své země.*

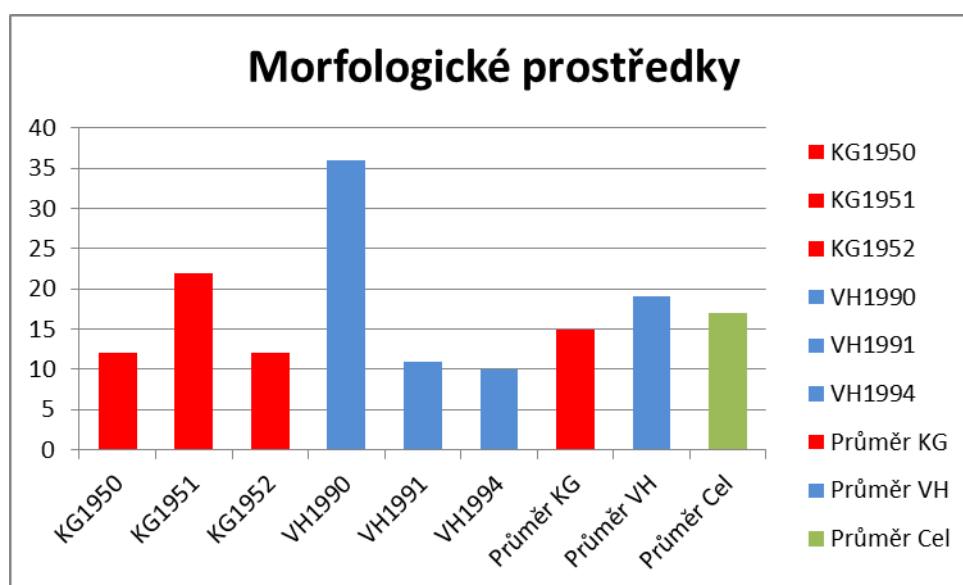
6 VÝSLEDKY VÝZKUMU

6.1 Vyhodnocení výsledku výzkumu z hlediska výskytu persvazivních prostředků v rovině morfoloogické

Naše pozornost byla zaměřena na partikule modální, intenzifikační, vytýkací a modifikační, které jsou svou povahou persvazivní. Taktéž jsme se zaměřili na kontaktní slova (první os. pl. a druhá os. pl.), jež navozují dojem dialogu mezi řečníkem a recipientem. Číselné hodnoty, ke kterým jsme dospěli, jsme zaznamenali do grafu č. 1.

Z grafu vyplývá, že projev s největší četností persvazivních prostředků z roviny morfoloogické je projev Václava Havla z roku 1990, který svým počtem dvojnásobně převyšuje průměrnou hodnotu všech řešených projevů. Na tom má největší podíl hojně používání částic i kontaktních slov (např. *dovolte, nemylme se, nedopust'me*).

Podíváme-li se na průměrné hodnoty obou řečníků, můžeme konstatovat, že zde V. Havel použil zhruba o jednu čtvrtinu persvazivních prostředků více, než K. Gottwald (K. Gottwald: 15, V. Havel: 19).

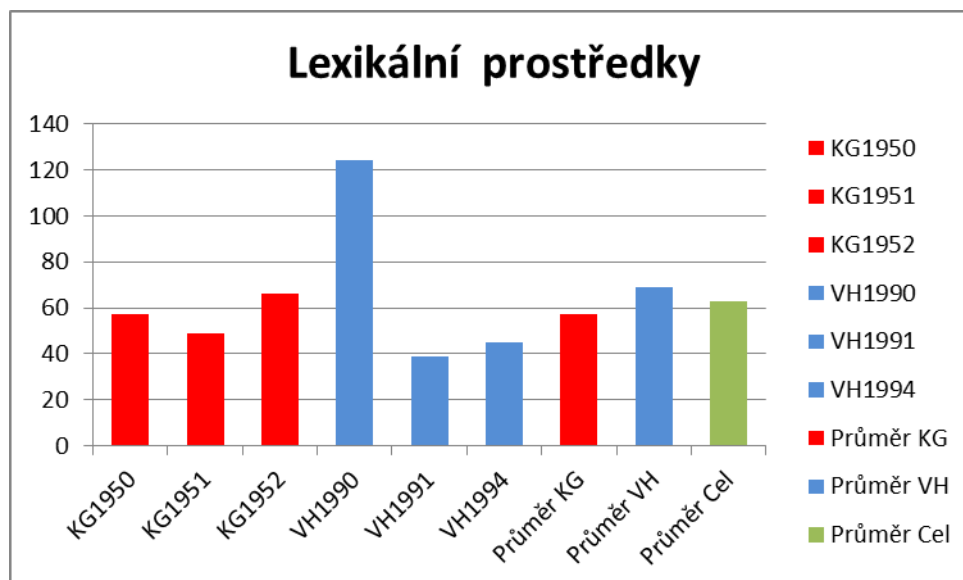
Graf č. 1

6.2 Vyhodnocení výsledku výzkumu z hlediska výskytu persvazivních prostředků v rovině lexikální

Předmětem zájmu našeho bádání byla hodnotící adjektiva a adverbia, jejichž užitím řečník přisuzuje situaci kladnou nebo zápornou hodnotu, tím autor projevu posluchači předkládá svůj pohled na věc, a tak dochází k jeho ovlivňování. Obrazná pojmenování (metafora, metonymie, synekdocha, frazém atd.) jsou dalšími výrazovými prostředky roviny lexikální, které jsme v textu vyhledávali.

Jak je z následujícího grafu č. 2 patrné, nejvíce těchto prostředků použil ve svém vystoupení Václav Havel v roce 1990, kdy opět množství aplikovaných výrazů dosáhlo bezmála dvojnásobku průměru hodnot všech analyzovaných projevů. To je dáno tím, že V. Havel velmi často ve svých promluvách uplatňoval metafory (např. ...pod vznešeným hávem touhy...)

Oproti grafu č. 1 již lze vyčíst lehkou dominanci v projevech V. Havla z hlediska průměrného počtu použití výrazů s persvazivní funkcí (V. Havel: 69 oproti K. Gottwald 57).

Graf č. 2

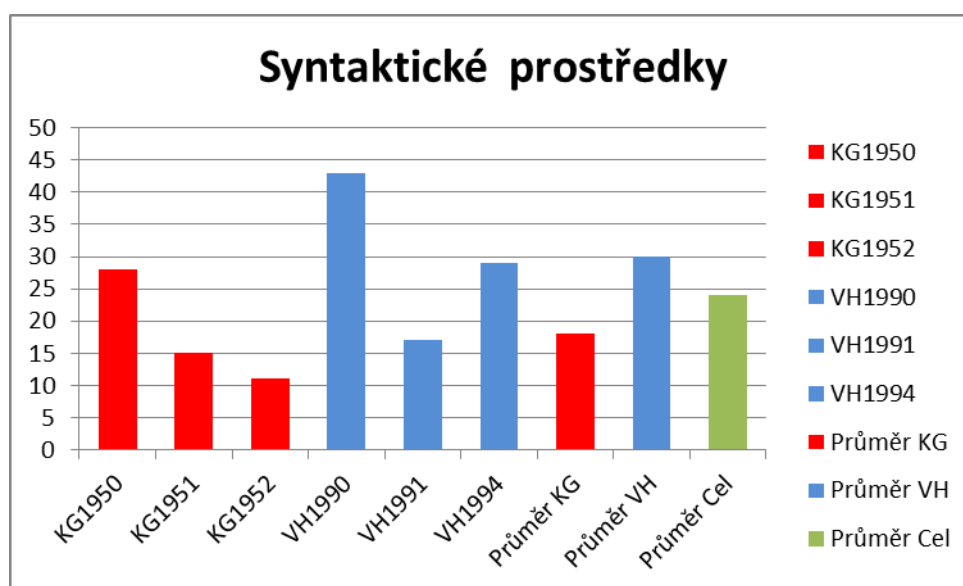
6.3 Vyhodnocení výsledku výzkumu z hlediska výskytu persvazivních prostředků v rovině syntaxe

Mezi persvazivní syntaktické prostředky, na které jsme se v textu soustředili, patří řečnická otázka. Ta má aktivizační funkci, posluchač má pocit, že s ním řečník vede opravdový dialog. Dále jsme se soustředili na parentezi, samostatný větný člen a osamostatněný větný člen.

Za pozornost nám rovněž stály opakovací řečnické figury (např. anafora, epifora, enumerace atd.), které jsou založeny na kumulaci shodných či podobných výrazů, ty pak mají na posluchače persvazivní účinky.

Z následujícího grafu č. 3 je více než patrné, že ve frekvenci užívání prostředků s přesvědčovací funkcí z roviny syntaktické, stojí v popředí opět projev Václava Havla z roku 1990. Zde bychom mohli zdůvodnění hledat za rozsáhlými a četnými enumeracemi, (např. pojmy jako láska, přátelství, soucit, pokora či odpuštění ztratily svou hloubku ...)

Pokud bychom se soustředili na průměrné hodnoty, musíme již jasně konstatovat, že i v tomto případě je u něj četnost užití vyšší, a to více jak o jednu třetinu (V. Havel: 30, K. Gottwald: 18).

Graf č. 3

Frekvence použití persvazivních a manipulativních prostředků v projevech prezidentů Klementa Gottwalda a Václava Havla

	KG 1950	KG 1951	KG 1952	VH 1990	VH 1991	VH 1994	Průměr KG	Průměr VH	Průměr celkem
Morfologické prostředky	12	22	12	36	11	10	15	19	17
Lexikální prostředky	57	49	66	124	39	45	57	69	63
Syntaktické prostředky	28	15	11	43	17	29	18	30	24

Tabulka č. 1

ZÁVĚR

V naší práci jsme si vytyčili za cíl porovnat frekvenci užití persvazivních a manipulativních prostředků na vzorku tří projevů Klementa Gottwalda a tří projevů Václava Havla. Nabízelo se několik možností, jak práci strukturovat a pojmut. Po zvážení všech relevantních možností jsme jako nejvhodnější zvolili metodu kvantitativní. Pro získání potřebných dat bylo nejprve zapotřebí v každém projevu označit manipulativní a persvazivní prostředky, které jsme následně v rovinách morfologické, lexikální a syntaktické sečetli a provedli jejich aritmetický průměr (viz. tabulka č. 1, kapitola 6). Tím jsme získali hodnoty, jež jsou důležité pro vyvrácení nebo potvrzení původní hypotézy.

Námi položená hypotéza zněla: výskyt persvazivních a manipulativních prostředků bude u Klementa Gottwalda vyšší, než u Václava Havla. Jak je ale již z výše uvedených údajů jasné, tato hypotéza nebyla potvrzena. Ve všech třech sledovaných oblastech použil Václav Havel persvazivních a manipulativních prostředků více než Klement Gottwald. A to konkrétně u morfologických prostředků jich Václav Havel použil přibližně o 25% více, u lexikálních přibližně o 21% více a u syntaktických dokonce o 66% více než Klement Gottwald. Nutno však podotknout, že je možné, že tyto výsledky byly v neprospěch naší počáteční hypotézy negativně ovlivněny prvním Havlovým projevem z roku 1990, který se, jak je z grafů č. 1-3 v kapitole 6 dobře patrné, vymyká všem ostatním.

Kategoricky však ale nemůžeme tvrdit, že v době totality bylo používáno méně těchto prostředků, než ve svobodné době. Toto tvrzení se vztahuje jen a pouze k těmto šesti uváděným projevům. Vzhledem k tomu, že ani v námi vyhledané odborné literatuře klasifikace a typologie manipulativních a persvazivních prostředků není zcela striktně a jednotně definovaná, naše celkové zhodnocení je přes velkou snahu pouze subjektivní.

Pokud bychom chtěli námi předkládané výsledky jednoznačně potvrdit, nebo vyvrátit, bylo by třeba provést rozsáhlejší, hlubší a komplexnější analýzu tohoto tématu, která by zahrnovala například i podrobný rozbor argumentace a neverbální komunikace. Jistě by bylo přínosné výzkum rozšířit i o další prezidentské projevy, a to jak

z hlediska personálního (zařadit další komunistické i demokratické prezidenty), tak i z hlediska obsahového (projevy k 28. říjnu, 9. květnu atp.).

Závěrem můžeme konstatovat, že vymezení manipulativních a persvazivních prostředků není zcela striktní a jednotné. I v odborné literatuře se můžeme setkat s různým pohledem na stejnou nebo podobnou věc či problém. Velkou roli v tomto kontextu sehraává i přijímající subjekt, ke kterému je projev směřován a do jaké míry je tento jedinec přístupný nechat se ovlivnit. Proto se domníváme, že je dobré a praktické tyto prostředky manipulace a persvaze znát, aby bylo možné se proti těmto ovlivnění aktivně bránit.

ANOTACE

V naší práci se zabýváme persvazivními a manipulativními prostředky ve vybraných novoročních projevech českých a československých prezidentů Klementa Gottwalda a Václava Havla. V naší práci ověřujeme hypotézu, zda projevy komunistického prezidenta (K. Gottwald) obsahují těchto prostředků více, než projevy prezidenta demokratického (V. Havel). V analytické části nejprve popisujeme stručné dějiny rétoriky, vymezujeme pojmy persvaze a manipulace a charakterizujeme řečnický styl. V analytické části rozebíráme šest novoročních projevů. Tři od Klementa Gottwalda a tři od Václava Havla. Po vyhodnocení získaných dat docházíme na závěru práce k vyvrácení naší počáteční hypotézy a nabízíme řešení tohoto problému širším kontextu.

ABSTRACT

In our work we deal with the means of persuasion manipulative means New Year's speech in selected Czech and Czechoslovak president Klement Gottwald and Vaclav Havel. In our study tests the hypothesis that the symptoms communist president (K. Gottwald) include those funds more than Democratic presidential speeches (V. Havel). In the analytical part first gives a brief history of rhetoric, defines the concepts of persuasion and manipulation and characterizes the rhetorical style. In the analytical section we examine six New Year's speech. Three of Klement Gottwald and three by Václav Havel. After the data arrive at the conclusion to refute our initial hypothesis, we offer a solution to this problem wider context.

BIBLIOGRAFIE

Odborná literatura

ALLHOFF, Dieter-W. a ALLHOFF, Waltraud. Rétorika a komunikace. Vyd. 14. Překlad Jana Bílková. Praha : Grada, 2008, 198 s. ISBN 978-802-4722-832.

BARTOŠEK, Jaroslav. Jazyk současné české politiky. Vyd. 1. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1993, 60 s. ISBN 80-706-7331-1.

BARTOŠEK, Jaroslav. Kultura manažerské komunikace. 1. vyd. Zlín: VUT, 1999, 115 s. ISBN 80-214-1395-6.

BENEŠ, Edvard. Šest let exilu a druhé světové války : Řeči, projevy a dokumenty z r. 1938-45. 4. vydání. Praha : Družstevní práce, 1946.

BUCHTOVÁ, Božena a ŠVANDOVÁ, Blažena. Rétorika: vážnost mluveného slova. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2010, 231 str. ISBN 978-802-4730-318.

BUCHTOVÁ, Božena. Rétorika. 2., akt. vyd. Praha: Grada, 2010, 231 s. 231. ISBN 978-802-4730-318.

ČECHOVÁ, Marie. Čeština, jak ji znáte i neznáte. 1. vyd. Praha: Academia, 1996, 259 s. ISBN 80-200-0589-7.

ČECHOVÁ, Marie. Čeština, řeč a jazyk. 2., přepracované vyd. Praha: ISV, 2000, 407 str. ISBN 80-858-6657-9.

ČECHOVÁ, Marie. Současná česká stylistika. Vyd. 1. Praha: ISV, 2003, 342 s. ISBN 80-866-4200-3.

ČMEJRKOVÁ, Světlá a HOFFMANNOVÁ, Jana. Jazyk, média, politika. Vyd. 1. Praha : Academia, 2003, 258 s. ISBN 80-200-1034-3.

ČMEJRKOVÁ, Světlá. Čeština, jak ji znáte i neznáte. 1. vyd. Praha: Academia, 1996, 259 s. ISBN 80-200-0589-7.

DANEŠ, František. Český jazyk na přelomu tisíciletí. Vyd. 1. Praha : Academia, 1997, 292 s. ISBN 80-200-0617-6.

Encyklopedický slovník češtiny. Praha: NLN, 2002, 604 s. ISBN 80-710-6484-X.

CHLOUPEK, Jan a ŠVANDOVÁ, Blažena. Stylistika češtiny. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, 294 s. ISBN 80-042-3302-3.

JELÍNEK, Milan a ŠVANDOVÁ, Blažena. Argumentace a umění komunikovat. Vyd. 1. Brno: Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita, 1999, 327 str. ISBN 80-210-2186-1.

KOHOUT, Jaroslav. Rétorika: Umění mluvit a jednat s lidmi. Vyd. 3. Praha: Management Press, 1999, 159 s. ISBN 80-726-1002-3.

KRAUS, Jiří. Praktická učebnice stylistiky. Naše řeč, 1990, roč. 73, č. 3, s. 156.

KRAUS, Jiří. Rétorika v evropské kultuře i ve světě. 2., přeprac. vyd. Praha : Karolinum, 2011, 248 s. ISBN 978-802-4620-015.

KROBOTOVÁ, Milena. Úvod do české stylistiky. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, 126 s. ISBN 80-244-0315-3.

LOTKO, Edvard. Kapitoly ze současné rétoriky: vážnost mluveného slova. 2., akt. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1999, s. 166. Psyché. ISBN 807067685x.

MINÁŘOVÁ, Eva a ŠVANDOVÁ, Blažena. Základy stylistiky češtiny. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999, 82 s. ISBN 80-210-1436-9.

Na prahu roku 1950. Novoroční projev presidenta republiky Klementa Gottwalda. 1. vyd. Praha : Orbis, 1950. 26 s.

Na prahu roku 1952. Novoroční projev presidenta republiky Klementa Gottwalda. 1. vyd. Praha : Orbis, 1952. 21 s.

REJZEK, Jiří. Český etymologický slovník. Vyd. 1. Voznice : Leda, 2001, 752 s. ISBN 80-859-2785-3.

SCHNEIDEROVÁ, Anna a SCHNEIDER, Marek. Komunikační dovednosti: učební text pro distanční studium. Vyd. 2., upr. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2012, 84 s. ISBN 978-807-3682-682.

SRPOVÁ, Hana a ŠVANDOVÁ, Blažena. Od informace k reklamě. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2007, 269 s. ISBN 978-807-3682-651.

WRÓBEL, Alina. Výchova a manipulace: podstata manipulace, mechanismy a proces, vynucování a násilí, propaganda. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, 199 s. ISBN 978-802-4723-372.

ŽANTOVSKÁ, Irena. Jazyková komunikace v dějinách lidstva. Vyd. 2. Praha : Univerzita Jana Amose Komenského, 2008, 128 s. ISBN 978-80-86723-55-6.

Periodika a sborníky

BARTOŠEK, Jaroslav. Přesvědčování a manipulace v politické žurnalistice. In. Od informace k reklamě. Srpová, H. a kol. Repronis Ostrava : 2007, s. 97.

GOTTWALD, Klement. (1951). Novoroční projev presidenta republiky Klementa Gottwalda. Nový rok bude rokem nových úspěchů, nových vítězství v našem zápase za mír, za blaho lidu a rozkvět vlasti, za socialismus. Rudé právo, roč. 31, č. 1, s. 1-2. ISSN:0032-6569

JAKOLOVÁ, Alena. Persvaze a její prostředky v současných žurnalistických textech. Naše řeč, 2002, roč. 85, č. 4, s. 172. ISSN - 0027-8203

MRÁZKOVÁ, K. Řečnické otázky v televizních diskusních pořadech. In BUCHTOVÁ, Božena a ŠVANDOVÁ, Blažena. Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích: sborník textů z mezinárodní vědecké konference, Ostrava 13.-15. 9. 2005 : Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. 2., aktualiz. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2005, 237 s. ISBN 80-736-8101-3.

Internetové zdroje

Neviditelný pes (2011) HISTORIE Tradice prezidentských novoročních projevů [online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupný z WWW: http://neviditelnypes.lidovky.cz/historie-tradice-prezidentskych-novorocnich-projevu-pfy-/p_politika.aspx?c=A110105_114254_p_politika_wag

Rozhlas.cz (2013) Zeman se vrací k tradici vánočních proslovů, první přednesl Masaryk v roce 1933 [online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupný z WWW: http://www.rozhlas.cz/zpravy/historie/_zprava/zakladatelem-novorocnich-projevu-je-prezident-masaryk-prvni-ale-prednesl-az-v-roce-1933--1296451

iDnes.cz (2010) Vánoce našich prezidentů [online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupný z WWW: <http://data.idnes.cz/mfdnes/kavarna/pdf/2010/kavarna-20101218.pdf>.

Radio.cz (2004) Novoroční projev prezidenta ČR Václava Klause [online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupný z WWW: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/novorocni-projev-prezidenta-cr-vaclava-klause>

iDnes.cz (2013) DOKUMENT: Vánoční poselství prezidenta Miloše Zemana [online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupný z WWW: http://zpravy.idnes.cz/vanocni-projev-milose-zemana-dih-/domaci.aspx?c=A131226_135359_domaci_hro

Ústav pro studium totalitních režimů (2008-2014) Klement Gottwald [online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupný z WWW: <http://www.ustrcr.cz/cs/klement-gottwald>

vaclavhavel.cz (2011)Václav Havel - Životopis[online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupný z WWW: <http://www.vaclavhavel.cz/Index.php?sec=1&id=1>

vaclavhavel.cz (2003) Novoroční projev 1990 [online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupný z WWW: <http://www.vaclavhavel.cz/index.php?sec=3&id=1&kat=1&from=292#>

vaclavhavel.cz (2003) Novoroční projev 1991[online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupný z WWW: <http://www.vaclavhavel.cz/index.php?sec=3&id=1&kat=1&from=252>

vaclavhavel.cz (2003) Novoroční projev 1994 [online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupný z WWW: <http://www.vaclavhavel.cz/index.php?sec=3&id=1&kat=1&from=190>

Ústav pro jazyk český AV ČR (2011) Byl to reportér, který... [online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupný z WWW: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5070>

Ústav pro jazyk český AV ČR (2011) Text a obraz v „billboardové“ reklamě [online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupný z WWW: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7770>

Ústav pro jazyk český AV ČR (2011) Persvaze a její prostředky v současných žurnalistických textech [online]. [cit. 2014-03-03]. Dostupný z WWW: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7689>

PŘÍLOHY

1. Příloha Novoroční projev Klementa Gottwalda 1. 1. 1950

Drazí spoluobčané!

Nejdříve dovoluji, abych vám všem přál šťastný a veselý Nový rok a mnoho zdaru v životě i v práci v nastávajícím roce. Dovolte však také, abych vám všem blahopřál k výsledkům uplynulého roku 1949, k výsledkům prvního roku naší pětiletky.

A je věru k čemu blahopřát. Aniž upadáme v neskromnost, můžeme říci, že bilance uplynulého roku je dobrá. V roce 1949 sklídl náš lid již první plody únorového vítězství, plody toho, že jsme pevně vkročili na cestu budování socialismu. Však to pocítila každá maminka, každá rodina, a nejen při vánočních nákupech, nýbrž v celém domácím hospodářství.

Stojí, myslím, za to, pozastaviti se u několika cifer, které jasně ukazují, jak se v uplynulém roce pozvedla životní úroveň našeho lidu.

V roce 1949 se předně zvýšily příjmy našich pracujících. Hlavně zásluhou socialistického soutěžení vzrostly mzdy a platy v průměru asi o 15 procent. Také naši zemědělci více utržili, a to asi o 11 procent. Na důchodech sociálních důchodců se vyplatilo dokonce o 60 procent více.

Nejenom však, že se zvětšovaly důchody našeho pracujícího lidu. Zvětšovalo se i množství zboží na trhu a zároveň klesaly i jeho ceny. Rozdíl je tu proti roku 1948 opravdu veliký. Tak ve srovnání s druhým pololetím roku 1948 vzrostla jen v přidělovém hospodářství v prvním pololetí roku 1949 spotřeba másla o 78 procent, vepřového sádla o 56 procent, cukru o 38 procent, vajec o 13 procent. Po uvolnění mlýnských výrobků 1. října stoupla pak spotřeba pšeničné mouky asi o 35 procent a žitné mouky o 15 procent.

Nadto ovšem jsme loňského roku zřídili i volný trh. Začali jsme s ním skromně v lednu a únoru. Během roku jsme však podstatně rozšířili jak počet druhů prodávaného zboží, tak i počet prodejen. Přitom jsme velmi pronikavě snižovali ceny. Ceny volných potravin jsme snížili během roku až o 50 procent, volného textilu o 20 procent, volné obuvi

o 15 procent. Pokud jde o textil, třeba poznamenat, že spotřeba textilu, konfekce a bot - ne podle cen, ale podle množství - vzrostla proti roku 1948 o 35 procent. Dnešní stav je již takový, že spotřeba textilu na jednoho obyvatele je o celou pětinu větší, než byla před válkou v roce 1937.

A nyní, jak včera oznámil ministr Krajčír, přichází s novým rokem další zlevnění. Snižujeme znovu ceny masa a masných výrobků na volném trhu a opět rozšiřujeme síť prodejen. Snižujeme ceny volného textilu průměrně o 50 procent a uvolňujeme veškerou obuv kromě celokožené a pracovní, a to prakticky za ceny vázaného trhu. Šatenku rozšiřujeme opět na všechny obyvatele. Uvolňujeme také benzin pro osobní vozy a naftu, takže po předchozím uvolnění benzínu pro nákladní vozy jsou nyní veškeré pohonné látky volné.

Zvýšení životní úrovně našeho lidu se však neprojevuje jen v situaci na trhu. Nutno též poukázat, že jsme rychleji pokročili na příklad i ve stavbě bytů. Kdežto ve dvouletce jsme postavili nebo obnovili celkem 28 600 bytových jednotek, postavili jsme jich tentokrát za jediný rok 21 000. Zlepšili jsme velmi vážně i naši sociální, školskou a zdravotnickou péči. Může být opravdu naší pýchou, že roku 1949 jsme vydali - přepočítáno na předválečné koruny - na sociální péči dvakrát více než před válkou roku 1937, na školství třikrát více a na zdravotnictví dokonce dvanáctkrát více.

Myslím, že fakta, která jsem uvedl, jsou vskutku úctyhodná a že jsou také největší pohromou pro všechny ty šuškalý, kteří pravidelně každého prvního věští, že příští měsíc už „přijde potopa“. Ne, žádná potopa nepřijde, ale stále mohutnější je a bude proud potravin a výrobků, který plyne z našich závodů a polí k našim spotřebitelům.

A čím, drazí přátelé, byla umožněna tato opatření ve prospěch našeho lidu? Tím, že, jak jsem řekl, jsme vstoupili na cestu budování socialismu, tím, že z práce lidu netyjí kapitalisté, tím, že jsme se naučili i lépe hospodařit než kapitalisté.

První rok našeho pětiletého plánu jsme splnili podle dosavadních odhadů asi na 102 procenta, čímž naše průmyslová výroba v posledních třech měsících byla asi o 10 procent vyšší než v stejném období předešlého roku. To neznamena nic víc a nic míň, než že ve čtvrtém roce po válce objem výroby na hlavu, nepočítaje v to průmysl výživy, je téměř o 40 procent větší než před válkou roku 1937. Oproti roku 1937 vytěžili jsme o 50 procent více hnědého uhlí, vyrobili jsme o 100 procent více elektřiny, o 20 procent více surové oceli, o 28 procent více cementu, o 50 procent více vlněných látek, o 25 procent více obuvi a šestnáctkrát více traktorů. Potěšitelného rozmachu dosáhlo tentokrát i naše

stavebnictví, které splnilo první rok pětiletky již 24. listopadu. Největším jeho úspěchem je, že vedle vybudování mnoha bytových jednotek, byly dokončeny významné průmyslové stavby, které zaměstnají ve dvou směnách kolem 62000 dělníků. Také naše znárodněná železniční a silniční doprava již daleko předstihla nejvyšší výkony kapitalistické éry.

Značný pokrok zaznamenává i naše zemědělství. V roce 1949 se zvýšil stav prasat o 35 procent, skotu o 10 procent, krav o 2,4 procenta. Celková hodnota zemědělské produkce se zvýšila asi o 14 procent proti roku 1948. Také výkup zemědělských výrobků byl vyšší než před rokem, i když s ním nemůžeme být spokojeni, zejména co se týče ječmene, ovsa a hlavně brambor. Vykoupili jsme více chlebového obilí a vykoupili jsme zejména více těch výrobků, kde jsme ještě před rokem silně pokulhávali, a to olejin o 61,8 procenta, vepřového masa o 47,8 procenta, mléka o 30 procent a vajec o 27,1 procenta více než před rokem. Těmto úspěchům děkujeme za pokrok v zásobování lidu.

V uplynulém roce jsme lépe hospodařili i v našem zahraničním obchodu. Po letech pasivní obchodní bilance je bilance zahraničního obchodu za rok 1949 opět aktivní. Základ našeho zahraničního obchodu se dále upevnil tím, že se opět značně zvětšil objem obchodu s naší největší hospodářskou oporou - Sovětským svazem a se zeměmi lidové demokracie. Dnes již skoro polovina našeho zahraničního obchodu je obchodem se státy s plánovaným hospodářstvím.

Je samozřejmé, že rozmach našeho hospodářství přinesl i další konsolidaci našich financí.

Uvedu jen fakt, že naše státní příjmy za rok 1949 jsou o 40 procent vyšší než předpokládal rozpočet. Státní pokladna vykáže tedy pro nový rok velmi značný - a řeknu přímo - mnohamiliardový přebytek. A neméně významným faktem je, že v uplynulém roce po prvé klesl u nás stav oběživa. Každý hospodář jistě uzná, že nemůže být lepšího ukazatele dobrého hospodaření.

Tedy všestranný rozmach našeho hospodářství nám umožnil učinit první vážné kroky k zvýšení životní úrovně lidu. A co bylo, drazí přátelé, hlavní pružinou tohoto rozmachu, co bylo hlavní pružinou úspěchů našeho socialistického budování?

Touto pružinou byla dobrá práce našeho lidu, byly nové pracovní způsoby a rozvoj soutěžení, bylo soustavné zvyšování produktivity práce. Náš lid, naši dělníci, pracovali roku 1949 opět lépe než roku 1948. Údaje z října ukazují, že na příklad produktivita práce v těžbě hnědého uhlí, v přesném strojírenství a ve stavebnictví byla průměrně o 20 procent vyšší než roku 1948, ve výrobě vlněné příze o 14 procent, ve výrobě surového železa o 10 procent a tak podobně.

K úderníkům v průmyslu, stavebnictví a dopravě se řadí i naši průkopníci v jednotných zemědělských družstvech, kde se na příklad plánováním žní podařilo zkrátit dobu žní o 20 až 50 procent a současně snížit náklady na žně o 20 až 25 procent. Není pochybnosti, že tyto první dobré zkušenosti našich zemědělců přinesou mnohem hojnější a bohatší výsledky již při letošních jarních pracích. Tolik o našich budovatelských úspěších. Ruku v ruce s našimi úspěchy na poli hospodářské výstavby zdárně pokračovala v uplynulém roce i konsolidace našich vnitropolitických poměrů. Mám na mysli především další upevnění našeho lidově demokratického řádu. Krajské zřízení a zlidovění soudnictví, které jsme zavedli v minulém roce a které znamenají významné prohloubení demokracie ve směru důsledného uplatnění vlády pracujícího lidu na všech úsecích státní správy, se již vžily a plně osvědčily.

Nový rodinný a manželský zákon, který vstupuje dnešním dnem v platnost, dokazuje pak, že ani jedno ustanovení ústavy 9. května nezůstane u nás prázdnou literou, nýbrž že se postupně stává skutkem. Prohlásili jsme v ústavě, že rodina a výchova mládeže jsou pod zvláštní ochranou zákona a státu. Novým zákonem naplňujeme tuto ústavní zásadu životem.

Uplynulý rok přinesl také další upevnění jednoty našeho lidu i obou našich národů. Tato skutečnost se projevuje jednak ve svorné spolupráci všech složek naší obrozené Národní fronty, jednak ve stále rostoucí důvěře, které se u všeho pracujícího lidu, u všech složek Národní fronty těší jejich vedoucí síla - Komunistická strana Československa. Významnou manifestací bratrství českého a slovenského národa v budování společného lidově demokratického státu byly pak vskutku mohutné oslavy V. výročí slovenského národního povstání.

Z vnitropolitických událostí minulého roku chtěl bych se zmíniti alespoň o jedné, která vzbudila značnou pozornost našich nepřátel na západě. Je to církevní otázka. Zbytky naší domácí reakce a její zahraniční protektoři viděli v ní zbraň, která by jim umožnila zasadit naší lidové demokracii ránu do zad. Dnes můžeme se zadostiučiněním konstatovat, že se útok nepovedl. Vysocí hodnostáři katolické církve, popuzováni ze zahraničí, odmítli nabízenou dohodu. Vyřešili jsme proto poměry katolické církve i všech ostatních církví cestou zákona v duchu naší ústavy. Po prvé v dějinách církví postarali jsme se o sociální zabezpečení duchovních, a to především těch, kteří toho nejvíce potřebovali. Umožnili jsme jim, aby se mohli výhradně věnovat svým náboženským povinnostem. Za všechny tyto vymoženosti nechceme od nich nic více, ale také nic méně, než loyální poměr k našemu státu a k pracujícímu lidu. Naším rozvážným, ale i pevným postupem všichni ti,

kteří štvali drobné kněze i prosté věřící do nepředložených akcí proti státu a vládě pod falešnou záminkou, že je ohrožována svoboda náboženského vyznání, byli usvědčeni z nekalých úmyslů. Tak místo rozvratu, o který našim nepřátelům šlo, zjednali jsme i v této otázce jasno a vytvořili podmínky pro pokojnou spolupráci všech lidí bez ohledu na náboženské přesvědčení.

Zbytky rozdrcené domácí reakce, podněcované a živené z nepřátelské ciziny, pokoušely se - pochopitelně – o štěstí i jinými prostředky. Jedním z jejich nejoblíbenějších prostředků byla i v uplynulém roce rozvratná šeptanda, šíření vymyšlených zpráv, například o tom, že prý stojíme na pokraji hospodářského krachu, že prý se stane něco s naší měnou, anebo že u nás není svobody. Je vidět, že táhnou za kratší konec, když jsou nuceni sahat po tak krátkodechých a dvousečných výmyslech. Ale co jim zbývá, když nemohou s pravdou ven, když ze strachu před lidem jsou nuceni skrývat své pravé cíle. Mluví o „svobodě“ a usilují o návrat kapitalistů a velkostatkářů a tím o návrat „svobody“ vykošťování. A o takovou panskou „svobodu“ náš pracující lid nestojí. Odstranil ji jednou provždy a místo ní nastolí skutečnou svobodu; svobodu, která znamená svobodnou práci, práci na svém a pro sebe, práci bez vykošťování, bez bídy, hladu a nezaměstnanosti, svobodu vzdělání pro syny a dcery dělníků, rolníků a inteligence, zajištěné stáří, radostné mateřství, osvobozené od starostí o budoucnost dětí.

Náš lid se denně na vlastní zkušenosti přesvědčuje o prolhanosti všech těch reakčních horlitelů za „svobodu“. Pokud pak běží o ty, kteří od slov přecházejí ke skutkům a v cizích službách poškozují sabotáží, špionáží a jinými škůdcovskými akty budovatelské úsilí našeho lidu, mohli již zjistit, že se s nimi nemazlíme a mazlit nebudeme. Neboť - jak bylo již nejednou řečeno na jejich adresu – republiku a poctivou práci našich dělníků, našich rolníků, naší inteligence si rozvracet nedáme!

Sebevědomí našeho lidu, s nímž plnil úkoly prvního roku a s nímž vstupuje do druhého roku pětiletky, je odůvodněno nejen potěšitelnými výsledky jeho vlastního úsilí. Toto sebevědomí je opodstatněno také těmi událostmi na mezinárodním poli, které znamenají další upevnění a zesílení mohutného tábora demokracie a míru v čele se Sovětským svazem. Stačí uvést historické vítězství hrdinského čínského lidu nad domácí reakcí a zahraničním imperialismem a zřízení Lidové republiky čínské, státu s více než 450 miliony obyvatel. Stačí uvést zřízení Německé demokratické republiky, která znamená novou etapu v mírovém vývoji Evropy. Stačí uvést tato dvě fakta, aby bylo zřejmo, jak síly míru, demokracie a socialismu rostou a stávají se nepřemožitelnými.

Je jisto, že rostoucí převahu mírových sil nevyváží dobrodružná karta, kterou imperialisté sázejí na zrádnou titovskou kliku a podobné své agenty v jiných lidově demokratických zemích. Pracující lid těchto zemí strhuje masku s tváře svých zakuklených nepřátel, jak jsme to viděli v Maďarsku a Bulharsku. Výsledkem toho je jenom další upevnění a semknutí mírového tábora kolem své hlavní opory - Sovětského svazu - a stupňování boje proti podněcovatelům nové imperialistické války.

A opravdovou přehlídkou síly tábora míru se stala Moskva koncem uplynulého roku u příležitosti sedmdesátých narozenin generalissima Stalina. Sešli se zde představitelé nejen osvobozených národů Sovětského svazu a lidových demokracií Evropy a Asie. Zástupci dělnické třídy a pracujícího lidu celého světa tlumočili vůli ještě odhodlaněji a organisovaněji než dosud bojovat proti válečným paličům za trvalý mír a svobodu národů.

Drazí spoluobčané, výsledky naší práce v minulém roce, naše situace vnitropolitická a mezinárodní skýtají nám - jak vidno - dobré výhledy do nastávajícího roku. Rozvíjíme dosavadní budovatelské úspěchy, opírajíce se o rostoucí jednotu našeho lidu a našich národů, majíce za sebou pomoc a záštitu velikého Sovětského svazu, sympatie a oporu celého tábora míru, demokracie a pokroku, můžeme být plně přesvědčeni, že tento rok bude ještě úspěšnější, než byl rok minulý, že nový rok 1950 přiblíží nás o další velký krok k zářivé metě socialismu.

Proto s chutí do další budovatelské práce, která upevňuje a posiluje náš lidově demokratický stát, z níž roste náš socialistický zítřek a která nám všem bude přinášet ovoce stále bohatší a sladší!

1. Příloha Novoroční projev Klementa Gottwalda 1. 1. 1951

Drazí spoluobčané, soudružky a soudruzi!

Přijměte nejdříve mé upřímné pozdrav v a blahopřání k novému roku 1951 a přijměte i neméně upřímný dík za svou poctivou práci, které především vděčíme za další pokrok v rozvoji naší republiky v minulém roce.

Dovolte mně dále, abych uvedl několik fakt, dotvrzujících tento pokrok a vyvodil z toho některé závěry pro nastávající rok 1951.

Máme za sebou druhý rok našeho pětiletého plánu. Byl to význačný rok, neboť v něm jsme se rozhodli na základě zkušeností z prvního roku pětiletky pozměnit dosavadní plány a urychlit tempo naší výstavby socialismu. To znamenalo urychlit především přestavbu a výstavbu našeho průmyslu, zejména těžkého. Nuže, dosavadní výsledky ukazují, že jsme dobře odhadli své síly a že jsme se s plnou odpovědností rozhodovali pro urychlení naší výstavby. Podle posledních zpráv jsme splnili celkový plán výroby v minulém roce na více než 100%. Přitom výroba těžkého průmyslu stoupla v minulém roce o 15,4% proti roku 1949, což znamená, že rostla měrou, jaké jsme dříve ještě nikdy nedosáhli. A zvláště potěšitelný je vzrůst našeho těžkého strojírenství, které tvoří páteř našich plánů výstavby socialismu. Jeho výroba je v roce 1950 o čtvrtinu vyšší než v roce 1949 a o více než polovinu vyšší než v roce 1948.

Záslouhou tohoto rozmachu těžkého průmyslu se zvedla podstatně průmyslová úroveň naší země vůbec. Ke konci roku 1950 je naše průmyslová výroba, absolutně vzato, asi o 50% vyšší a na hlavu obyvatele asi o 80% vyšší než před válkou. To jsou skutečně úctyhodné číslíce. Vyplývá z nich, že za 5 let jsme dokázali v zemi, rozvrácené hitlerovským loupežením, nejen dohnat, ale i daleko předejhnat průmyslovou úroveň předmnichovské kapitalistické republiky. Zvláště obdivuhodnou rychlostí se mění v průmyslovou zemi naše Slovensko. Ano, tohle může dokázat jen stát, v němž vládne pracující lid, tohle je možné jen za socialistického budování.

A je samozřejmé, že ani na této úrovni se vzestup naší výroby nezastaví, ba že naopak se bude i nadále stupňovat. To dokazuje již sám fakt, že plánované průmyslové investice byly v minulém roce o 71% vyšší než v roce 1949.

Neméně významné jsou úspěchy, jichž jsme ve výstavbě socialismu dosáhli v minulém roce na venkově. Zde se stal uplynulý rok počátkem historického obratu k přebudování malozemědělské výroby na socialistickou družstevní velkovýrobu. K 15. prosinci bylo již téměř v každé druhé obci ustaveno jednotné zemědělské družstvo nebo alespoň přípravný výbor JZD. Ve čtvrtině obcí jsou již družstva vyšších typů. Dosud 3.271 družstev již rozoralo meze a hospodaří společně na více než jednom milionu hektaru zemědělské půdy. Spolu se státními statky zahrnuje tak socialistický sektor v našem zemědělství již přes 22% naší zemědělské půdy. Přitom zemědělská výroba stoupla celkem o 5%, při čemž živočišná výroba sama o 35%. To znamená: půjdeme-li i nadále pevně a rozšafně vpřed v budování zemědělského družstevnictví, může se nastávající rok stát významným mezníkem na cestě k vítězství socialistických principů hospodaření v našem zemědělství.

Velký pokrok zaznamenává i naše stavebnictví a maloobchod. Stavební výroba byla v roce 1950 již téměř úplně znárodněna. Stavební činnost soukromých podnikatelů činila již pouze asi půl procenta celkové stavební výroby. Přitom jsme vykonali stavebních prací o 35% více než před rokem.

I maloobchod je již téměř zcela organisován na socialistické základně. Síť socialistického maloobchodu se v jednom roce zdvojnásobila hlavně tím, že se rozšířila o menší prodejny jak na venkově, tak ve městech.

Jak vidno, drazí spoluobčané, byl rok 1950 skutečně rokem urychlené výstavby socialismu v naší vlasti. Úspěchy, kterých jsme přitom dosáhli, jsou tak podstatné, že budeme moci zvýšit směrná čísla našeho pětiletého plánu.

A co je hlavní — úspěšné plnění našich výrobních plánů nám umožňuje nadále zvyšovat životní úroveň lidu. Když jsme loňského roku dali na únorovém zasedání Ústředního výboru naší Komunistické strany podnět k urychlení výstavby socialismu u nás, předstihovali se naši domácí i zahraniční nepřátelé ve zlomyslných předpovědích, že orientace na těžký průmysl prý bude znamenat snížení životní úrovně lidu. Všichni tito prorokové se však opět ukázali falešnými proroky. Dnes mluví již fakta naprosto jasně: opak je pravda. Urychlená výstavba socialismu znamená i urychlené zvyšování životní úrovně lidu.

Předně se zvýšily i v minulém roce, a to více než dříve, příjmy našich pracujících. Mzdy a platy v průmyslu vzrostly asi o 26%. Příjmy našich zemědělců stouply asi o 19%, nepočítaje v to jejich příjmy ze selského trhu. Vzrostly i platy státních a veřejných zaměstnanců. Na sociálních důchodech bylo vyplaceno o 27% více.

A těmto vyšším příjmům odpovídalo také na trhu podstatně větší množství spotřebního zboží všeho druhu. Proti roku 1949 bylo v roce 1950 prodáno navíc chleba o 46%, mouky o 30%, masa o 32%, sádla o 56%, margarínu o 39 procent, vajec o 14%, textilu o 21%, konfekce o 48%, obuvi o 40%, vysavačů o 40%, elektrických sporáků o 24%. K tomuto velkému vzestupu spotřeby přispělo nemálo stálé rozšiřování volného trhu a snižování cen. Desítky nových druhů potravin byly dány na volný trh a přitom byly během roku 1950 sníženy ceny masa průměrně o 43%, sádla o 51%, cukru o 12%, másla o 9%, drůbeže o 36%, marmelád, jamů, kompotů o 39%.

Jeden zjev je tu však nezdravý, a to neobyčejný vzrůst prodeje chleba a mouky. Značné procento z něho připadá na venkov. Znamená to, že mnozí rolníci kupují chléb a mouku, a vlastní obilí, kterým se dříve sami zásobovali, zkrmují. Kromě toho se i ve městech velmi plýtvá chlebem a moukou. Karlínští pionýři vypočetli, že v jejich škole skončí ročně nejméně 2.750 rohlíků v koši na odpadky. S touto nehospodárností třeba velmi rozhodně a rychle skoncovat na venkově i ve městech. Neodpovědné, ba přímo hříšné vykrmování dobytka obilím a chlebem a lehkomyšlné plýtvání chlebem i moukou nesmí ohrozit naše zásobování!

Vraťme se dále k bilanci, ukazující, jak se v minulém roce zvýšila životní úroveň lidu. Zlepšení se projevilo i v bytové výstavbě. I když se těžiště naší stavební činnosti od dvouletky přesunulo z bytových staveb na stavby průmyslové, přece jen jsme postavili o 12% více bytů než před rokem. Naši zdravotnickou, školskou a sociální péči jsme zlepšili tak, že rozpočtové výdaje na zdravotnictví stouply o dalších 18%, na školství o dalších 20% a na sociální péči dokonce o 74%.

Ještě na jednoho ukazatele zvýšení všeobecné úrovně našeho lidu bych chtěl upozornit. Je to vzrůst nákladu knih, jejichž ceny jsme snížili v uplynulém roce průměrně o více než 20%. Průměrný náklad knih je dnes u nás nejméně šestkrát větší než za kapitalistických dob. Přitom jenom nedostatek papíru brání dalšímu zvýšení nákladů. A nejde tu již o všemožný rodokapsový brak, nýbrž opravdu o hodnotnou literaturu jak krásnou, tak naučnou. Není sporu, že tohle je velmi přesvědčivý doklad stoupající hmotné i kulturní úrovně našeho lidu, neboť ukazuje, že lidé nejen touží po knize, nýbrž na ni i mají.

Nesmíme konečně zapomenout ani na výsledky v našem finančním hospodaření a v zahraničním obchodě. Naše státní příjmy překročily v uplynulém roce rozpočet tak podstatně, že se rovnají skoro dvojnásobku rozpočtových příjmů roku 1949. Náš zahraniční obchod se udržuje, přes všechnu válečnou hysterii a diskriminaci v kapitalistickém světě, na dosavadní výši. Je to důsledkem toho, že stále větší měrou

obchodujeme se zeměmi fronty míru, které se v roce 1950 podílely již 55% na objemu našeho zahraničního obchodu. Přitom pokračovala naše konsolidace tak, že obchodní bilance v uplynulém roce je aktivní částkou asi 4 miliard Kčs. Chtěl bych však zdůraznit, že právě na tomto poli musíme být velmi ostražití a počítat s novými a novými těžkostmi, kterými by nás chtěli kapitalisté zaskočit.

Fakta, která jsem uvedl, ukazují, drazí spoluobčané, že jsme v minulém roce vcelku dobře pracovali a hospodařili. A nejen to — ukazují, že se stále více učíme i pracovat socialisticky. Ano, jedině novými, socialistickými způsoby práce je možno dosáhnout tak pronikavého pokroku. Zvlášť třeba vyzvednout neustálý růst socialistického soutěžení a údernického hnutí. Těmto socialistickým methodám budování děkujeme především za naše úspěchy, za to, že se nám žije lépe.

A tyto úspěchy mohou být a budou v příštích letech ještě mnohem větší hlavně ze dvou důvodů. Předně jsme ještě ani zdaleka nevyčerpali ony ohromné rezervy, které dovedou noví socialističtí lidé pod novým socialistickým vedením a s novým socialistickým elánem zejména v našem průmyslu zmobilisovat. Jak veliké jsou, o tom možno uvést třeba takový příklad, jako že i v našem těžkém průmyslu, kromě odvětví s nepřetržitým provozem, je druhá směna dosud obsazena jen na osm až dvanáct procent, nebo že naše těžké stavební stroje jsou dosud využity ani ne na pět hodin.

A za druhé bude naše výstavba v dalších letech ještě úspěšnější, protože rok 1950 přinesl našemu hospodářství velikou pomoc — uzavření hospodářské dohody s naším nejlepším přítelem, Sovětským svazem, na dalších pět let. Podle této dohody převýší průměrný roční objem výměny zboží v pětiletém období 1951 až 1955 více než o polovinu průměrný roční objem výměny zboží v letech 1948 až 1950. Vzroste několikanásobně hlavně náš dovoz surovin ze Sovětského svazu a naopak vzrostou naše dodávky, hlavně z oboru kovovýroby, do Sovětského svazu. Tato pomoc Sovětského svazu vytvořila pevnou základnu pro naše další plánování a právě nyní ji rozšiřujeme dlouhodobými dohodami se zeměmi lidové demokracie.

A jako jsme se stali, drazí spoluobčané, v minulém roce lepšími hospodáři, pokročili jsme vpřed i ve správě země a ve vnitřní politice vůbec.

Dále jsme upevnili náš lidově demokratický řád, upevnili jsme Národní frontu dělníků, rolníků a inteligence i bratrský svazek obou našich národů, Čechů a Slováků. Reorganizovali jsme místní orgány státní moci, naše místní národní výbory, které nyní pracují pružněji a v těsnější součinnosti se širokými vrstvami občanů. Zdokonalili jsme i

organizaci a práci našich centrálních úřadů, jak se to projevilo i v přebudování některých ministerstev.

V uplynulém roce jsme též zakončili výstavbu našeho nového právního řádu. Od poloviny roku platí nové trestní právo, které je účinnou zbraní lidu proti škůdcům naší vlasti. Před několika týdny byl vydán po 139 letech nový občanský zákoník, který upravuje základní majetkové vztahy mezi občany navzájem i mezi podniky našeho socialistického průmyslu a obchodu. Tak bylo zděděné právo, které již nevyhovovalo novým poměrům, nahrazeno společnou prací právníků, dělníků i rolníků právem novým, právem lidově demokratickým.

Důležitou událostí našeho vnitropolitického života bylo několik procesů proti nepřátelům naší lidově demokratické republiky. Tyto procesy se staly názornou školou pro široké vrstvy lidu. Ukázaly jasně, že zrádcům a škůdcům není v jejich snaze o rozvrat našeho pokojného života a práce žádná ničemnost dost ničemná, žádný zločin dost sprostý a surový. Špionáž, sabotáž, vraždy a posléze válka — to jsou jejich prostředky i cíle, ke kterým se doznávali zbankrotovaní pohlaváři bývalých politických stran stejně jako příslušníci vysoké církevní hierarchie. Procesy ukázaly dále, že hlavním podněcovatelem a organizátorem rozvratné činnosti u nás jsou především zahraniční síly, od amerických imperialistů přes Vatikán až po titovské fašisty. Procesy ukázaly také, že bdělost a ostrážitost vůči nepříteli nesmí být jen deklarativním heslem, nýbrž že musí prostoupit všechnu naši činnost a všechnen náš život. A názornou školou byly procesy i pro zbytky reakce u nás. Názornou školou, že náš lid je na stráži a že naše lidové soudy budou tvrdě a neúprosně trestat každého, kdo vztáhne svoji zločinnou ruku na naši výstavbu, na náš pořádek.

Tolik, drazí spoluobčané, k naší hospodářské i vnitropolitické bilanci za uplynulý rok.

Aby nám však plně vynikl její význam a zároveň i význam našich dalších úkolů, třeba vidět všechno naše domácí úsilí i v rámci zahraničně politické situace. Ta byla v minulém roce určována dvěma základními jevy. Na jedné straně to bylo stálé stupňování válečných štvanic, které dospěly až k přímé vojenské agresi proti Korejské lidově demokratické republice a k vojenské okupaci čínského ostrova Tajvanu. Na druhé straně byl to však ještě mocnější rozmach hnutí prostých lidí Evropy, Asie i ostatních světadílů za udržení míru a spoutání válečných štváčů. Nesmírnou sílu této mírové fronty prokazovala stalinská mírová politika Sovětského svazu. Sílu této fronty prokázaly stamiliony podpisů, shromážděné na stockholmské mírové výzvě a varšavský mírový kongres. Sílu této fronty

prokázali Čínští dobrovolníci, kteří přispěchali na pomoc korejským bratřím a zasadili těžké rány americkým vojskům, americké válečné politice i americké prestiži.

To jsou, ovšem, jen některá fakta. Ale i ta říkají dosti jasně, že také v nastávajícím roce bude gigantický zápas mezi mírem a válkou hlavním motorem dalšího světového vývoje. A jak bezprostředně se nás tento zápas dotýká, vidíme z toho, že druhé jeho hlavní ohnisko, vedle Koreje, je v Západním Německu, které s námi sousedí. Světoví imperialisté usilují o jeho znovuvyzbrojení, aby si tak vytvořili žoldáckou armádu, ozbrojenou pěst pro své válečné záměry v Evropě.

S tohoto hlediska třeba tedy pohlížet na, naši práci v minulosti i v budoucnu. A stále musíme mít na mysli tisíckrát pravdivé heslo varšavského kongresu: Mír nelze vyprosit — mír nutno vybojovat! Ano, pod vedením největší světové síly — Sovětského svazu, pod vedením nejmoudřejšího člověka dneška — Stalina, po boku čínského a korejského lidu, v řadách stamilionů obránců míru na celém světě — lze ubránit světový mír a pokojný rozkvět naší vlasti, lze zkrušit válečné štváče.

Třeba vsak bojovat. A to pro nás znamená: poctivě, obětavě a s důvtipem pracovat a dobře obezřele hospodařit v závodech i na polích. To znamená dále upevňovat náš stát, bratrství Čechů a Slováků a Národní frontu našeho lidu. To znamená usilovně pečovat o naši armádu a Sbor národní bezpečnosti, to znamená být neustále na stráži proti všem úkladům nepřítelů.

Toho je zapotřebí, drazí spoluobčané. A v plnění těchto úkolů je i záruka, že nový rok bude rokem nových úspěchů, nových vítězství v našem zápase za mír, za blaho lidu a rozkvět vlasti, za socialismus.

2. Příloha Novoroční projev Klementa Gottwalda 1. 1. 1952

Drazí spoluobčané, soudružky a soudruzi!

Vstoupili jsme do nového roku, do roku 1952. Dovolte, abych i já vám a vašimi blízkým srdečně popřál všeho nejlepšího v nastávajícím novém roce, a abych stejně srdečně poděkoval všem těm pracovnícím a pracovníkům, kteří poctivě splnili úkoly, které před nimi stavěla republika v uplynulém roce 1951.

Před rokem, na prahu roku 1951 jsem k vám mluvil mimo jiné o tom, že „také v nastávajícím roce bude gigantický zápas mezi mírem a válkou hlavním motorem dalšího světového vývoje“. To se také plně potvrdilo.

Zpátečnické, válečné síly světa, vedené americkým imperialismem, dělaly a dělají všechno, aby připravily novou světovou válku. Vrhají na to stále více a více prostředků, vyždímaných z porobených jimi národů. Národní hospodářství všech kapitalistických vasalů Spojených států severoamerických praská pod tíhou nároků nenasytných podněcovatelů války z Wall-Streetu a Washingtonu, zatím co i těmto se začíná – ekonomicky vzato – otřásat půda pod nohama.

Tím více je tomu tak ve smyslu politickém. Američtí imperialističtí gangsteři, kteří převzali a rozšířili Hitlerovy šílené světovládné plány, začínají býti dnes ve světě podobně nenáviděni, jako jejich nacističtí předchůdci. S neomaleností, právě jen nacistům rovnou, derou se do posic svých tak zvaných spojenců, včetně Velké Britannie, a rozšiřují vůči sobě více méně skrytý odpor a opovržení.

Ale nejen to. Další stamiliony koloniálních a polokoloniálních národů, které povstaly anebo povstávají proti svým starým koloniálním pánům, nikterak nechtějí zaměnit tyto staré pány za nové, americké. Neslavně proslulou Trumanovou doktrínou se americký imperialismus svévolně deklaroval za žandára světové reakce a nového, amerického imperialismu, který nastoupí na místo hroučících se imperialismů starých. Nyní musí američtí žraloci vidět, že chňapli po soustu, které je i pro ně příliš velké a na kterém se mohou za určitých okolností i zadávat.

I vojenské prestiži amerického imperialismu byla zasazena těžká rána. Zločinecké válečné přepadení Severní Koreje, zahájené a provedené už v létě 1950 na rozkaz amerických imperialistů, dopadlo úplně jinak, než jak si to američtí páni představovali.

Hrdinství korejského lidu a čínských dobrovolců dokázalo už, že ani vojenské stromy amerických imperialistů nerostou do nebe.

Proto američtí imperialisté zesilují honbu za novou potravou pro děla. Na Dálném Východě vytvářejí tak zvané politické předpoklady pro znovu vyzbrojení Japonska, v Evropě pak, v našem nejbližším sousedství, stupňují nátlak pro znovuvyzbrojení západního Německa, pro vytvoření nové Wehrmacht neblahé paměti. Leč ani v honbě za novým kanónenfutrem se americkým militaristům nedaří věci tak, jak to měli původně vypočítané. Tak zvaná mírová smlouva s Japonskem vyvolala nový odpor všech asijských národů a ještě více je postavila proti americkým válečným plánům. A v Evropě pak je všeobecný odpor proti remilitarisaci západního Německa takový, že američtí páni a jejich evropští lokaji jsou nuceni přikrývat rodící se Wehrmacht chatrným pláštěm tak zvané evropské armády. I mezi evropskými národy si američtí imperialisté právem vysloužili pověst největších válečných štváčů a kazimírů. A je stále méně těch, kdož by si pro Američany chtěli pálit prsty a tahat pro ně horké kaštiny z ohně.

Zásluhu na tom, že přes zuřivé úsilí amerických pohlavárů byly jejich válečné plány v uplynulém roce haceny, má především velké světové mírové hnutí, vedené mocným Sovětským svazem. Stále širší a širší, vpravdě sta a stamilionové vrstvy poctivých lidí v celém světě jsou tímto hnutím uchvacovány. Válečný podněcovatel, válečný agresor, strůjce nové světové války je v očích sta a stamilionů odhalen, pranýřován a znám v podobě pažravého, za světovládou se pachtícího amerického imperialismu. Národy dnes ukazují prstem na tohoto prapůvodce všeho zla a jsou odhodlány a schopny odporovat a čelit zlu. Vážná a přitom povzbudivá slova velikého Stalina, že národy Sovětského svazu jsou pohotovy přivítat válečného útočníka v plné zbroji – a že na příklad znají i zbraně atomové – a dále pak jeho závažné zjištění, že světový mír může být zachován, vezmou-li národy obranu míru do svých rukou a povedou ji až do konce – tato slova vítězného vojevůdce nad fašismem jsou mocnou posilou a mocným podnětem pro mírové hnutí v celém světě, aby v nastávajícím roce ještě více zesílilo zápas za udržení míru a plnou vahou se postavilo za mírové a odzbrojovací návrhy, které Sovětský svaz znovu a znovu staví na mezinárodní aréně.

My v Československu stojíme na jedné z vysunutých posic tábora míru. Je proto pochopitelné, že vše, co se kolem nás děje, musí mít svůj vliv i na naše vnitřní položení. Za věc míru bojujeme na svém úseku dnes tím, že budujeme a upevňujeme svoji lidově demokratickou republiku a její politickou a hospodářskou sílu a odolnost, že budujeme novou, socialistickou společnost a především její hospodářské základy.

Není sporu, že za uplynulý rok můžeme v tomto směru zaznamenat určité pokroky. Podle předběžných výpočtů stoupla celková průmyslová výroba Československa v roce 1951 o 12,7 % oproti roku 1950 a byla si o dvě třetiny větší než v roce 1937. Na Slovensku vzrostla celková průmyslová výroba v roce 1951 o 19,2 % oproti roku 1950 a byla asi tři a půlkrát větší než v roce 1937. Podle jednotlivých kategorií průmyslu stoupla československá výroba v roce 1951 celkem o 14,3 % u průmyslu těžkého, o 6 % u průmyslu lehkého a o 18,6 % u průmyslu potravinářského ve srovnání s rokem 1950. Na Slovensku za tutéž dobu stoupla výroba průmyslu těžkého o 36,4 procenta, lehkého o 12,8 % a u potravinářského o 7 %. Národní důchod, počítaný v cenách roku 1937, stoupl roku 1951 o 10 % oproti roku 1950 a o 33 % oproti roku 1937. Investice dosáhly v roce 1951 úctyhodné sumy 105 miliard Kčs.

Výše uvedený vzrůst průmyslové výroby, které jsme dosáhli v uplynulém roce, však nestačil k ukojení stoupající spotřeby, která se projevuje ve stoupající poptávce po předmětech osobní spotřeby obyvatelstva, ve zvýšených vydáních na sociální, zdravotní a kulturní služby obyvatelstvu, v nárocích na nové investice, v potřebách obrany země a pod. Zkrátka řečeno: nevyrobili jsme v uplynulém roce tolik, kolik bychom byli chtěli a mohli uložit a spotřebovat. To je také hlavní příčina oněch obtíží, které jsme v uplynulém roce měli zejména na širokém spotřebním trhu a které jistě přinášely mnohé trampoty zvláště našim hospodyňkám.

Bylo již mnoho řečeno a i napříště bude muset být zejména mnohem více uděláno k odstranění této disproporce mezi růstem společenské výroby a stoupající osobní a společenskou spotřebou. V tomto krátkém projevu chci vaši pozornost obrátiti na jednu okolnost, která mnohé vysvětluje. Běží o poměr mezi výrobou a spotřebou potravin. Průmyslová výroba Československa byla v roce 1951 asi o dvě třetiny vyšší než v roce 1937. Zemědělská výroba se však stále ještě pohybuje přibližně na úrovni předválečné. Zatím však spotřeba potravin beze sporu podstatně stoupla. Stoupla spotřeba potravin také na venkově, který v důsledku nezvýšené výroby dodává na trh podstatně menší množství potravin než před válkou. Rozdíl musí být hrazen dovozem. Hle, několik názorných čísel. Jestliže v roce 1937 činil dovoz potravin necelých 13 % celkového našeho dovozu, pak v roce 1951 činil dovoz potravin už asi 29 % celkového našeho dovozu. Tak jsme v roce 1951 dovezli na příklad asi desetkrát tolik chlebového obilí než v roce 1937, másla 26krát více a masa, které jsme v roce 1937 téměř vůbec nedováželi, jsme v roce 1951 dovezli přes 41 000 tun. O to více pak musíme zvyšovat vývoz našich průmyslových výrobků, zejména

výrobků našeho strojírenství vůbec a těžkého strojírenství zvláště. V tom je také část odpovědi všem těm rozumbradům, kteří dělají, jako by nechápali význam rozvoje těžkého průmyslu a vykládají, že výstavba a rozvoj těžkého průmyslu nemají nic společného se zvyšováním životní úrovně obyvatelstva. To však je pouze jedna stránka věci. Druhá stránka věci spočívá beze sporu v tom, že k trvalému překonání potíží v zásobování obyvatelstva potravinami musí být podstatně zvýšena zemědělská výroba. A to se může stát jen a jen na základě zemědělské socialistické velkovýroby, na základě socialisace vesnice. Jen a jen tak může naše zemědělství dohonit náš průmysl a býti mu rovnocenným partnerem. Cestou k tomu je rozvoj a upevňování jednotných zemědělských družstev, strojně traktorových stanic, jakož i státních statků.

Náš průmysl musí se své strany daleko rychlejším tempem si osvojovati sovětské socialistické metody práce, organisace, hospodárnosti a výchovy kádrů. Některá dílčí opatření, která byla v posledních měsících učiněna v oblasti těžby uhlí, hutnictví, energetiky, chemie a bavlnářského průmyslu, začínají přinášet blahodárné ovoce. Přes všechny obtíže a nedostatky můžeme vidět, jak za účinné pomoci Sovětského svazu průmyslová a technická úroveň naší země roste. Rostou nové a nové průmyslové velkozávody, vyrábíme stále více nových a složitějších strojů a mechanismů. Předválečná průmyslová a technická měřítka jsou už dávno zastaralá. Před námi, před všemi pracujícími lidmi naší země se otvírají nebývalé široké perspektivy i v průmyslovém a technickém směru. Diskriminace a částečná blokáda, používaná proti naší zemi na rozkaz amerických monopolistů působí nám zajisté různé nepříjemnosti. Kladnou stránkou tohoto nátlaku však je, že nás činí odolnějšími, že nás nutí stát na vlastních nohou a učit se a naučit se mnohému, čemu jsme dříve nerozuměli. A v tomto směru můžeme vždy spoléhat na nezištnou pomoc sovětských přátel, jak se o tom naši lidé v průmyslu nejednou na vlastní zkušenosti přesvědčili. Ocenit tuto dobrou vůli našich sovětských přátel, poznat a uznat, že každý z nás se můžeme od nich mnohému naučit – to je věcí všech pracovníků v průmyslu i v zemědělství a zejména věcí naší mladé i staré technické inteligence. A učit se od přítele – to naprosto neznamená ztrácet sebedůvěru, sebeúctu a sebevědomí, to naprosto neznamená upadnout do mentality onoho nám naočkovaného „malého českého člověka“, který plive po všem vlastním a poklonkuje před vším cizím. Učit se u přítele i u protivníka, abych se stal mistrem v daném oboru a zařadil se mezi nejpřednější znalce věci – to odpovídá skutečné české a slovenské nátuře. Hle, a tuto možnost má dnes před sebou všeseka naše technická inteligence.

Můžeme považovat za symbol růstu průmyslové úrovně naší země, že dnes na Nový rok 1952 je zapálena první vysoká pec v Nových železárnách v Kunčicích. Je to první vysoká pec velkého železářsko-ocelářského kombinátu, postavená v rekordní době. Jí budou rychle za sebou následovat další a další vysoké pece na důkaz, co dovede osvobozený pracující lid. Dovolíte mi zajisté, abych jménem vás všech poslal pozdrav a poděkování všem těm tisícům pracovníků a pracovnic, kteří se svou obětavou prací zasloužili, že první vysoká pec Nových železáren v Kunčicích mohla být ve stanovenou lhůtu zapálena. Jim patří dík, čest i sláva.

Končím, soudružky a soudruzi!

Naše společná práce v uplynulém roce nebyla bez úspěchů, ale také ne bez překážek a obtíží. Z toho, co jsme si předsevzali, dosáhli jsme mnohého, ale daleko ne všeho. Mnoho práce nás čeká v nastávajícím roce 1952. Přejme si všichni vespolek, abychom i v tomto roce se všemi ostatními lidmi ve světě ubránili mír a možnost mírového budování. Přejme si, aby naše lidově demokratická republika v pevném spolku se Sovětským svazem a ostatními lidově demokratickými zeměmi mohutněla a vzkvétala. Přejme si, aby naše hospodářství se upevňovalo, výroba průmyslová i zemědělská se rychleji zvyšovala a přiložme proto všichni pevněji ruce k dílu. Přejme si a pracujme usilovně k tomu, aby život našich rodin, našich dětí, našich žen a matek byl v tomto roce radostnější a veselejší.

Takové je moje přání vám všem na prahu roku 1952.

3. Příloha Novoroční projev Václava Havla 1. 1. 1990

Milí spoluobčané,

čtyřicet let jste v tento den slyšeli z úst mých předchůdců v různých obměnách totéž: jak naše země vzkvétá, kolik dalších miliónů tun oceli jsme vyrobili, jak jsme všichni šťastni, jak věříme své vládě a jaké krásné perspektivy se před námi otevírají.

Předpokládám, že jste mne nenavrhli do tohoto úřadu proto, abych vám i já lhal.

Naše země nevzkvétá. Velký tvůrčí a duchovní potenciál našich národů není smysluplně využit. Celá odvětví průmyslu vyrábějí věci, o které není zájem, zatímco toho, co potřebujeme, se nám nedostává. Stát, který se nazývá státem dělníků, dělníky ponižuje a vykořisťuje. Naše zastaralé hospodářství plýtvá energií, které máme málo. Země, která mohla být kdysi hrdá na vzdělanost svého lidu, vydává na vzdělání tak málo, že je dnes na dvaasedmdesátém místě na světě. Zkazili jsme si půdu, řeky i lesy, jež nám naši předkové odkázali, a máme dnes nejhorší životní prostředí v celé Evropě. Dospělí lidé u nás umírají dřív, než ve většině evropských zemí.

Dovolte mi malý osobní zážitek: když jsem nedávno letěl do Bratislavy, nalezl jsem při různých jednáních čas k tomu, abych pohlédl z okna. Viděl jsem komplex Slovnaftu a hned za ním velkoměsto Petržalku. Ten pohled mi stačil k tomu, abych pochopil, že naši státníci a političtí činitelé se po desetiletí nedívali nebo nechtěli dívat ani z oken svých letadel. Žádná četba statistik, které mám k dispozici, by mi neumožnila rychleji a snadněji pochopit stav, do něhož jsme se dostali.

Ale to všechno není stále ještě to hlavní. Nejhorší je, že žijeme ve zkaženém mravním prostředí. Morálně jsme onemocněli, protože jsme si zvykli něco jiného říkat a něco jiného si myslet. Naučili jsme se v nic nevěřit, nevímat si jeden druhého, starat se jen o sebe. Pojmy jako láska, přátelství, soucit, pokora či odpuštění ztratily svou hloubku a rozměr a pro mnohé z nás znamenají jen jakési psychologické zvláštnosti, anebo se jeví jako zatoulané pozdravy z dávných časů, poněkud směšné v éře počítačů a kosmických raket. Jen málokterí z nás dokázali nahlas zvolat, že mocní by neměli být všemocní a že zvláštní farmy, které pro ně pěstují ekologicky čisté a kvalitní potraviny, by měly své produkty posílat do škol, dětských internátů a nemocnic, když už je naše zemědělství nemůže zatím nabízet všem. Dosavadní režim - vyzbrojen svou pyšnou a nesnášenlivou

ideologií - ponížil člověka na výrobní sílu a přírodu na výrobní nástroj. Zaútočil tím na samu jejich podstatu i na jejich vzájemný vztah. Z nadaných a svěprávných lidí, důmyslně hospodařících ve své zemi, udělal šroubky jakéhosi obludně velkého, rachotícího a páchnoucího stroje, o němž nikdo neví, jaký má vlastně smysl. Nedokáže nic víc, než zvolna, ale nezadržitelně opotřebovávat sám sebe a všechny své šroubky.

Mluvím-li o zkaženém mravním ovzduší, nemluvím tím pouze o pánech, kteří jedí ekologicky čistou zeleninu a nedívají se z oken letadel. Mluvím o nás všech. Všichni jsme si totiž na totalitní systém zvykli a přijali ho za nezměnitelný fakt a tím ho vlastně udržovali. Jinými slovy: všichni jsme - byť pochopitelně každý v jiné míře - za chod totalitní mašinérie odpovědni, nikdo nejsme jen její obětí, ale všichni jsme zároveň jejími spolutvárci.

Proč o tom mluvím: bylo by velmi nerozumné chápat smutné dědictví posledních čtyřiceti let jako cosi cizího, co nám odkázal vzdálený příbuzný. Musíme toto dědictví naopak přijmout jako něco, čeho jsme se my sami na sobě dopustili. Přijmeme-li to tak, pochopíme, že jen na nás všech je, abychom s tím něco udělali. Svádět všechno na předchozí vládcy nemůžeme nejen proto, že by to neodpovídalo pravdě, ale i proto, že by to mohlo oslabit povinnost, která dnes stojí před každým z nás, totiž povinnost samostatně, svobodně, rozumně a rychle jednat. Nemylme se: sebelepší vláda, sebelepší parlament i sebelepší prezident toho sami mnoho nezmohou. A bylo by i hluboce nesprávné čekat obecnou nápravu jen od nich. Svoboda a demokracie znamená přece spoluúčast a tudíž spoluodpovědnost všech.

Uvědomíme-li si to, pak se nám okamžitě všechny hrůzy, které nová československá demokracie zdělila, přestanou jevit tak hrůzné. Uvědomíme-li si to, vrátí se do našich srdcí naděje.

V nápravě věcí obecných se máme oč opřít. Poslední doba - a zvláště posledních šest týdnů naší pokojné revoluce - ukázala, jak velký obecně lidský, mravní a duchovní náboj a jak velká občanská kultura dřímaly v naší společnosti pod vnucenou maskou apatie. Kdykoli mi někdo o nás kategoricky tvrdil, že jsme tací nebo onací, vždycky jsem namítal, že společnost je velmi tajemné stvoření a že nikdy není dobré věřit pouze té její tváři, kterou právě ukazuje. Jsem šťasten, že jsem se nemýlil. Všude ve světě se lidé diví, kde se v těch poddajných, ponížených, skeptických a zdánlivě už v nic nevěřících občanech Československa vzala náhle ta úžasná síla za několik týdnů zcela slušným a mírumilovným způsobem setřást ze svých beder totalitní systém. My sami se tomu divíme. A ptáme se: odkud vlastně mladí lidé, kteří nikdy jiný systém nepoznali, čerpají svou touhu

po pravdě, svou svobodomyšlnost, svou politickou fantazii, svou občanskou odvahu i občanský rozmysl? Jak to, že i jejich rodiče - tedy přesně ta generace, která byla považována za ztracenou - se k nim přidali? Jak je vůbec možné, že tolik lidí okamžitě pochopilo, co dělat, a nikdo z nich k tomu nepotřebuje žádné rady a instrukce?

Myslím, že tato nadějeplná tvář naší dnešní situace má dvě hlavní příčiny: člověk především nikdy není jen produktem vnějšího světa, ale vždycky je také schopen vztahovat se k něčemu vyššímu, byť by tuto schopnost v něm vnější svět jakkoli systematicky hubil; za druhé to je tím, že humanistické a demokratické tradice, o nichž se tak často planě hovořilo, přeci jen kdesi v nevědomí našich národů a národních menšin dřímaly a nenápadně se přenášely z generace na generaci, aby je v pravou chvíli každý z nás v sobě objevil a proměnil je ve skutek.

Za svou dnešní svobodu jsme ovšem museli i my zaplatit. Mnoho našich občanů zahynulo v padesátých letech ve věznicích, mnozí byli popraveni, tisíce lidských životů bylo zničeno, statisíce talentovaných lidí bylo vypuzeno do zahraničí. Pronásledováni byli ti, kteří za války zachraňovali čest našich národů, ti, kteří se vzepřeli totalitní vládě, i ti, kteří dokázali prostě být sami sebou a myslet svobodně. Na nikoho, kdo za naši dnešní svobodu tak či onak zaplatil, by nemělo být zapomenuto. Nezávislé soudy by měly spravedlivě zvážit případnou vinu těch, kdo jsou za to odpovědni, aby vyšla plná pravda o naší nedávné minulosti najevo.

Zapomenout ovšem nesmíme ani na to, že jiné národy zaplatily za svou dnešní svobodu ještě tvrději a že tím platily nepřímo i za nás. Potoky krve, které protekly v Maďarsku, Polsku, Německu a nedávno tak otřásajícím způsobem v Rumunsku, jakož i moře krve, které prolily národy Sovětského svazu, nesmí být zapomenuty především proto, že každé lidské utrpení se týká každé lidské bytosti. Ale nejen to: nesmí být zapomenuty i proto, že právě tyto velké oběti jsou tragickým pozadím dnešní svobody či postupného osvobozování národů sovětského bloku, tedy pozadím i naší čerstvě nabyté svobody. Bez změn v Sovětském svazu, Polsku, Maďarsku a Německé demokratické republice by se asi u nás těžko stalo to, co se stalo, a pokud by se to stalo, rozhodně by to nemělo tak krásně pokojný charakter.

Že jsme měli příznivé mezinárodní podmínky, neznamená ovšem, že nám v těchto týdnech někdo bezprostředně pomáhal. Po staletích se vlastně oba naše národy napřímily samy, neopřeny o žádnou pomoc mocnějších států či velmocí. Zdá se mi, že v tom je velký mravní vklad této chvíle: skrývá v sobě naději, že napříště už nebudeme trpět komplexem těch, kteří musí trvale někomu za něco děkovat. Teď záleží jen na nás, zda se tato naděje

naplní a zda se historicky docela novým způsobem probudí naše občanské, národní i politické sebevědomí.

Sebevědomí není pýcha.

Právě naopak: jedině člověk nebo národ v tom nejlepším slova smyslu sebevědomý je schopen naslouchat hlasu druhých, přijímat je jako sobě rovné, odpouštět svým nepřátelům a litovat vlastních vin. Pokusme se takto chápané sebevědomí vnést jako lidé do života naší pospolitosti a jako národy do našeho chování na mezinárodním jevišti. Jedině tak získáme opět úctu k sobě samým, k sobě navzájem i úctu jiných národů.

Náš stát by už nikdy neměl být přívažkem či chudým příbuzným kohokoli jiného. Musíme sice od jiných mnoho brát a mnohému se učit, ale musíme to po dlouhé době dělat zase jako jejich rovnoprávní partneři, kteří mají také co nabídnout.

Náš první prezident napsal: Ježíš, nikoli Caesar. Navazoval tím na Chelčického i Komenského. Dnes tato idea v nás opět ožila. Troufám si říct, že snad dokonce máme možnost šířit ji dál a vnést tak do evropské i světové politiky nový prvek. Z naší země, budeme-li chtít, může už natrvalo vyzařovat láska, touha po porozumění, síla ducha a myšlenky. Toto záření může být přesně tím, co můžeme nabídnout jako náš osobitý příspěvek světové politice.

Masaryk zakládal politiku na mravnosti. Zkusme v nové době novým způsobem obnovit toto pojetí politiky. Učme sami sebe i druhé, že politika by měla být výrazem touhy přispět ke štěstí obce, a nikoli potřeby obec podvést nebo ji znásilnit. Učme sami sebe i druhé, že politika nemusí být jen uměním možného, zvláště pokud se tím myslí umění spekulací, kalkulací, intrik, tajných dohod a pragmatického manévrování, ale že může být i uměním nemožného, totiž uměním udělat lepšími sebe i svět.

Jsme malá země, ale přesto jsme byli kdysi duchovní křižovatkou Evropy. Proč bychom se jí opět nemohli stát? Nebyl by to další vklad, jímž bychom mohli oplácet jiným pomoc, kterou budeme od nich potřebovat?

Domácí mafie těch, kteří se nedívají z oken svých letadel a jedí speciálně vykrmená prasata, sice ještě žije a občas kalí vody, ale není už naším hlavním nepřítelem. Tím méně je jím jakákoli mafie mezinárodní. Naším největším nepřítelem jsou dnes naše vlastní špatné vlastnosti. Lhostejnost k věcem obecným, ješitnost, ctižádost, sobectví, osobní ambice a rivalita. Na tomto poli nás čeká teprve hlavní zápas.

Máme před sebou svobodné volby a tudíž i předvolební boj. Nedopustme, aby tento boj zašpinil dosud čistou tvář naší vlídné revoluce. Zabraňme tomu, abychom sympatie světa, které jsme tak rychle získali, stejně rychle ztratili tím, že se zapleteme do

houštiny mocenských šarvátek. Nedopustíme, aby pod vznešeným hávem touhy sloužit věcem obecným rozkvetla opět jen touha posloužit každý sám sobě. Teď už opravdu nejde o to, která strana, klub či skupina zvítězí ve volbách. Teď jde o to, aby v nich zvítězili - bez ohledu na své legitimace - ti mravně, občansky, politicky i odborně nejlepší z nás. Budoucí politika i prestiž našeho státu bude záviset na tom, jaké osobnosti si vybereme a posléze zvolíme do svých zastupitelských sborů.

Milí spoluobčané!

Před třemi dny jsem se stal z vaší vůle, tlumočené poslanci Federálního shromáždění, prezidentem této republiky. Očekáváte tedy právem, že se zmíním o úkolech, které před sebou jako váš prezident vidím.

Prvním z nich je využít všech svých pravomocí i svého vlivu k tomu, abychom brzy a důstojně předstoupili všichni před volební urny ve svobodných volbách a aby naše cesta k tomuto historickému mezníku byla slušná a pokojná.

Mým druhým úkolem je bdít nad tím, abychom k těmto volbám přistoupili jako dva skutečně svéprávné národy, které navzájem ctí své zájmy, národní svébytnost, náboženské tradice i své symboly. Jako Čech v prezidentském úřadu, který složil slib do rukou významného a sobě blízkého Slováka, cítím po různých trpkých zkušenostech, které měli Slováci v minulosti, zvláštní povinnost bdít nad tím, aby byly respektovány všechny zájmy slovenského národa a aby mu nebyl v budoucnosti uzavřen přístup k žádné státní funkci, včetně té nejvyšší.

Za svůj třetí úkol považuji podporu všeho, co povede k lepšímu postavení dětí, starých lidí, žen, nemocných, těžce pracujících, příslušníků národních menšin a vůbec všech občanů, kteří jsou na tom z jakýchkoli důvodů hůře, než ostatní. Žádné lepší potraviny či nemocnice už nesmí být výsadou mocných, ale musí být nabídnuty těm, kteří je nejvíc potřebují.

Jako vrchní velitel branných sil chci být zárukou, že obranyschopnost našeho státu nebude nikomu už záminkou k tomu, aby mařil odvážné mírové iniciativy, včetně zkracování vojenské služby, zřizování náhradní vojenské služby a celkové humanizace vojenského života.

V naší zemi je mnoho vězňů, kteří se sice vážně provinili a jsou za to potrestáni, kteří však museli projít - navzdory dobré vůli některých vyšetřovatelů, soudců a především advokátů - pokleslou justicí, jež zkracovala jejich práva, a musí žít ve věznicích, které se nesnaží probouzet to lepší, co je v každém člověku, ale naopak lidi ponižují a fyzicky i duševně ničí. S ohledem na tuto skutečnost jsem se rozhodl vyhlásit poměrně širokou

amnestii. Vězně zároveň vyzývám, aby pochopili, že čtyřicet let špatného vyšetřování, souzení a věznění nelze odstranit ze dne na den, a aby chápali, že všechny urychleně chystané proměny si přeci jen vyžádají určitý čas. Vzpourami nepomohou ani této společnosti, ani sobě. Veřejnost pak žádám, aby se propuštěných vězňů nebála, neztrpčovala jim život a pomáhala jim v křesťanském duchu po jejich návratu mezi nás nalézat v sobě to, co v nich nedokázaly nalézt věznice: schopnost pokání a touhu řádně žít.

Mým čestným úkolem je posílit autoritu naší země ve světě. Rád bych, aby si nás jiné státy vážily za to, že prokážeme porozumění, toleranci a lásku k míru. Byl bych šťasten, kdyby ještě před volbami navštívili naši zemi - byť na jeden jediný den - papež Jan Pavel II. a tibetský dalajlama. Byl bych šťasten, kdyby se posílily naše přátelské vztahy se všemi národy. Byl bych šťasten, kdyby se nám podařilo ještě před volbami navázat diplomatické styky s Vatikánem a Izraelem. K míru chci přispět i svou zítřejší krátkou návštěvou našich dvou navzájem spřízněných sousedů, totiž Německé demokratické republiky a Spolkové republiky Německa. Nezapomenu ani na naše další sousedy - bratrské Polsko a stále nám bližší Maďarsko a Rakousko.

Na závěr bych rád řekl, že chci být prezidentem, který bude méně mluvit, ale víc pracovat. Prezidentem, který se bude nejen dobře dívat z oken svého letadla, ale který - a to hlavně - bude trvale přítomen mezi svými spoluobčany a dobře jim naslouchat.

Možná se ptáte, o jaké republice sním. Odpovím vám: o republice samostatné, svobodné, demokratické, o republice hospodářsky prosperující a zároveň sociálně spravedlivé, zkrátka o republice lidské, která slouží člověku, a proto má naději, že i člověk poslouží jí. O republice všestranně vzdělaných lidí, protože bez nich nelze řešit žádný z našich problémů. Lidských, ekonomických, ekologických, sociálních i politických.

Můj nejvýznačnější předchůdce zahájil svůj první projev citátem z Komenského. Dovolte mi, abych já svůj první projev ukončil vlastní parafrází téhož výroku:

Tvá vláda, lide, se k tobě navrátila!

5. Příloha Novoroční projev Václava Havla 1. 1. 1991

Vážení spoluobčané,

bývaly doby, kdy mohl prezident na Nový rok přečíst týž projev, který četl před rokem, a nikdo by nic nepoznal.

Ty doby našťestí pominuly.

Do našeho života se vrátil čas, vrátila se do něho historie. Pochmurná obloha nudy a umrtvujícího nedění se protrhla a my jen žasneme, jakou paletu možností má vskutku svobodné politické nebe a jak nás dokáže vždy znovu překvapovat v dobrém i špatném slova smyslu.

Dovolte mi promluvit nejprve o všech špatných překvapeních, která nám minulý rok přinesl.

Především se ukázalo, že dědictví minulých desetiletí, s nímž se musíme vyrovnávat, je horší, než jsme v radostné atmosféře prvních svobodných týdnů tušili a mohli tušit. Denně se vyjevují nové problémy a denně se ukazuje, jak jsou navzájem propojeny, jak zdlouhavé je jejich řešení a jak těžko se hledá nejlepší pořadí, v němž by se měly řešit.

Věděli jsme, že dům, který jsme zdědili, není v dobrém stavu; omítka tu a tam opadávala, střecha vypadala dost podezřele, měli jsme pochybnosti o lecčems dalším. Po roce průzkumných prací šokování zjišťujeme, že veškeré potrubí je zrezivělé, trámy jsou shnilé, elektrika je v havarijním stavu a rekonstrukce, kterou jsme si naplánovali a na kterou jsme se těšili, bude trvat déle a bude nás stát podstatně víc, než jsme si zprvu mysleli.

Zjišťujeme, že to, co se nám před rokem jevilo jen jako zanedbaný dům, je v podstatě ruina.

Není to radostné zjištění a není divu, že jsme z něho všichni dost rozmrzelí a zklamaní.

Mnoho občanů si klade otázku, proč se tak málo daří zúčtovat s minulostí, rehabilitovat všechny její oběti, napravit všechny spáchané křivdy a spravedlivě potrestat jejich viníky. Mnoho lidí se ptá, jak je možné, že panstvo minulého režimu, které se obohatilo na úkor společnosti, je stále ještě panstvem, a jak je možné, že se tak úspěšně

zabydluje v nových podmínkách. Mnoho občanů je podiveno nad tím, že se o rozsáhlé transformaci naší celé ekonomiky stále jen mluví a že ve svém každodenním životě přitom nespátňují jakékoli změny k lepšímu. Lidé jsou nervózní z toho, že jediné, co jim zatím plánovaná reforma přináší, je zdražování a hrozba ztráty sociálních jistot, včetně ztráty zaměstnání. Všichni jsme zneklidněni povážlivým vzrůstem kriminality. Naděje na lepší budoucnost je stále zřetelněji prorůstána nitkami pocitu právě opačného: totiž strachu z budoucnosti.

V atmosféře obecné netrpělivosti, nervozity, zklamání a pochybností se rodí a do našeho veřejného života vkrádají prvky nevraživosti, podezřívavosti, nedůvěry, vzájemného osočování; svoboda překvapivě otevřela dveře projevům našich nejrozmanitějších špatných vlastností a ukázala hloubku mravního úpadku, který postihl naše duše. Monolitního, viditelného a všemi snadno rozpoznatelného nepřítele jsme porazili a hledáme teď -- hnáni svou nespokojeností a potřebou najít živoucího viníka -- nepřítele jeden v druhém. Jeden druhým se cítíme být zklamáni nebo dokonce podvedeni.

Před rokem nás všechny spojovala radost z toho, že jsme prolomili mřížce totality a osvobodili se, dnes jsme všichni trochu zneurotizováni tíhou svobody. Naše společnost je stále ještě v jakémsi šoku. Dalo se předvídat, že tento šok přijde, nikdo jsme však nepředvídal, že bude tak hluboký. Starý systém se zhroutil, nový není dosud vybudován a náš společenský život je poznamenán podvědomou nejistotou, zda vůbec víme, jaký systém chceme budovat, jakým způsobem ho máme budovat a zda ho vůbec umíme budovat. Pocit vzdálenosti, mlhavosti a neurčitosti horizontu nového pořádku vede mnohé z nás k tomu, že se upínají k horizontům náhradním a dílčím a zapomínají, že prospěch individuální či skupinový je možný jen na pozadí prospěchu obecného nebo v souvislosti s ním. Nemilým překvapením, které nám rok 1990 přinesl, je tedy dost rozpačitá, ne-li přímo dusná atmosféra, v níž jsme se na jeho sklonku ocitli.

Dík této atmosféře máme všichni sklon zapomínat na několik velkých překvapení v dobrém smyslu toho slova, která nám první rok po naší vzpouře proti totalitnímu režimu přinesl. Myslím, že je mou povinností připomenout dnes i to dobré, co se stalo a o čem jsme si před rokem ještě stěželi uměli představit, že se nám podaří.

(1)

Poslední jednotky sovětské armády, která nás před dvaadvaceti lety přepadla, opouštějí naši zemi.

(2)

Úspěšně jsme absolvovali své první svobodné volby po dvačtyřiceti letech, v nichž jsme si zvolili své představitele do zastupitelských sborů všech stupňů skutečně podle své vůle.

(3)

Naše parlamenty přijaly mnoho desítek nových zákonů, které tvoří první základy skutečně právního, demokratického a decentralizovaného státu.

(4)

Dosáhli jsme toho, že nás celý svět respektuje po dlouhých desetiletích opět jako nezávislý demokratický stát a že se tento stát těší obecné vážnosti, je navštěvován nejvýznamnějšími světovými státníky, kteří vysoce oceňují jeho iniciativní zahraniční politiku, směřující k budování nové mírové Evropy.

(5)

V naší zemi je naprostá svoboda slova a projevu a je zaručena svoboda shromažďování a sdružování.

(6)

Zpřetrhali jsme dráty, kterými byla naše republika obklíčena a které z ní dělaly jeden veliký koncentrační tábor; kdokoli smí cestovat kamkoli a kdokoli smí přijíždět k nám.

(7)

V naší zemi byl obnoven svobodný náboženský život, všechny katolické diecéze jsou obsazeny biskupy, navštívil nás papež, navázali jsme diplomatické styky s Vatikánem.

(8)

Po složitých diskusích se nám podařilo vypracovat scénář ekonomické reformy a přijmout několik důležitých ekonomických zákonů, které vytvářejí legislativní předpoklady této reformy. Dnešním dnem vstupuje naše reforma v život.

(9)

Začli jsme tvořit skutečnou a životaschopnou federaci. První a pravděpodobně nejdramatičtější fáze této tvorby vyvrcholila nedávným přijetím ústavního zákona, který nově rozděluje pravomoci výkonné moci mezi naše dvě republiky a federaci.

Jak patrně, podařilo se v jednom jediném roce víc, než za předchozích jednačtyřicet let.

Vím, že to je stále ještě velmi málo a že to hlavní máme teprve před sebou. Řekl bych, že jsme uzavřeli rok příprav a tvorby předpokladů. Rok tvorby nového prostoru.

V roce, do něhož dnes vstupujeme, začneme tento prostor naplňovat obsahem. Na půdě všech předpokladů a podmínek, kterou jsme vytvořili, začneme už reálně stavět náš nový demokratický stát a budovat jeho nový hospodářský systém.

Od projektu rekonstrukce domu přecházíme k rekonstrukci samé.

Neskrývám, že rok 1991 bude rokem velké zkoušky. Začneme uskutečňovat to, co jsme si loni naplánovali, a začneme zjišťovat, jak se nám to daří a zda jsme opravdu schopni prakticky přinášet ty oběti, o nichž zatím jen teoreticky mluvíme a bez nichž se velká proměna naší země, pro kterou jsme se rozhodli, neobejde.

Nikdo z nových představitelů našeho státu nevolá po těchto obětech proto, že by přál svým spoluobčanům utrpení. Všichni přemýšlejí o způsobech, jak tyto oběti omezit na nevyhnutelnou míru. Všichni však vědí, že oběti jsou nutné a že není jiné cesty. Dosavadní systém se zhroutil nejen u nás, ale v celém bývalém sovětském bloku, a spolu s ním se hroutí i dosavadní systém našich zahraničně-ekonomických vazeb, takže i kdybychom chtěli udržovat dál při životě dosavadní veskrze neúspěšný centralistický hospodářský systém, nemohli bychom ho udržet prostě proto, že už zmizelo samo prostředí, v němž by mohl přežít a v němž jedině byl myslitelný.

Milí spoluobčané, vážení přátelé,

dovolte mi, abych se na závěr pokusil shrnout a aspoň přibližně časově ohraničit základní úkoly, které před námi v tomto roce stojí.

(1)

Domnívám se, že nejpozději do konce roku by měly naše parlamenty přijmout tři nové ústavy, dvě republikové a federální. Tyto ústavy by měly tvořit logický trojúhelník, který by byl pevným a trvanlivým základem celého našeho nového právního řádu. Podařilo se to našim zastupitelským sborům, splní tím hlavní úkol, který jste jim jako voliči pro jejich dvouleté funkční období svěřili. Tyto ústavy by měly mimo jiné dát definitivní podobu našemu státoprávnímu uspořádání. Pro dobu, než vstoupí nové ústavy v platnost, bude třeba podle mého názoru přijmout několik dočasných zákonů, které zajistí ústavní způsob řešení nejrůznějších krizových situací, které mohou v této těžké době nastat.

(2)

Už tento měsíc by měly začít aukce podle zákona o malé privatizaci. Malá privatizace, podobně jako restituce, by mohla být podle mého odhadu v podstatě ukončena rovněž v příštím roce. Velké, nepružné a byrokratické organizace ve sféře služeb, obchodu a drobnější výroby by měly být rozbity a nahrazeny rozsáhlou sítí soukromých a plně samostatných provozoven.

(3)

Současně s malou privatizací by měl začít proces velké privatizace. Ten si vyžádá zřejmě několika let. Na jeho konci by mělo být veškeré vlastnictví, tedy vlastnictví půdy, nemovitostí i výrobních prostředků, rozděleno konkrétním, jednoznačným a plně suverénním vlastnickým subjektům.

(4)

Dnešním dnem začíná u nás, jak víte, stav relativně svobodné tvorby cen jako jedné z podmínek tvorby vskutku tržního prostředí. Liberalizace cen přinese pravděpodobně jejich rychlý vzrůst. V druhé půli roku by se mohla podle odhadu odborníků cenová hladina uklidnit. S liberalizací cen souvisí i takzvaná vnitřní konvertibilita, k níž přistupujeme a která by měla být prvním krokem na obtížné a dlouhé cestě ke konvertibilitě skutečné a úplné. V první půli roku lze očekávat, navzdory všem protiinflačním opatřením, vzrůst inflace. I to bude daň, kterou musíme naší reformě zaplatit. Podle mého mínění bude nutné v první polovině roku do té míry zprůhlednit legislativní podmínky podnikání, aby zahraniční investoři ztratili zábrany u nás podnikat. Zatím jim v tom brání nejasnost vlastnických vztahů a právního rámce zahraničního podnikání u nás.

(5)

Paralelně s těmito prvními kroky naší ekonomické reformy by měla vznikat na vládní úrovni jasná strategická koncepce ve dvou oblastech. Zaprvé v oblasti sociální, kde je třeba urychleně vybudovat ve spolupráci s odbory systém legislativních a správních pojistek proti nebezpečí nespravedlivě a nehumánně rozprostřených dopadů ekonomické reformy. Zadruhé pak v oblasti struktury a orientace naší energetiky a velkého průmyslu. V této věci nemáme dosud jasno a za daného stavu nelze spoléhat na to, že rodící se tržní prostředí vyřeší všechno za vládu. Tato koncepce musí respektovat všechny základní ekologické požadavky.

(6)

Pevně věřím, že v roce 1991 projedná a přijme Federální shromáždění dobré a spravedlivé zákony, které vnesou jasno i do budoucnosti rolníků a zemědělců a vůbec do budoucnosti našeho zemědělství.

(7)

Za rok se bude naše země pomalu připravovat k novým parlamentním volbám. Pevně věřím, že se během tohoto roku stabilizuje spektrum politických sil v naší společnosti a pevně věřím, že v příštích volbách budeme své zástupce volit podle lepšího

volebního zákona a do menší a praktičtější struktury zastupitelských sborů, jak budou definovány v našich nových ústavách.

(8)

Pokud jde o zahraniční politiku, měli bychom si udržet její dosavadní iniciativnost. Za důležité považují, aby se co nejdříve, pokud možno ještě v lednu, sešel Politický poradní výbor Varšavské smlouvy, který by zrušil všechny její vojenské struktury, včetně spojeného velení, jak se na tom již členské země předběžně shodly. V duchu Pařížské charty chceme usilovat o novou kvalitu helsinského procesu, k čemuž by nás mohla dobře inspirovat i okolnost, že byl do Prahy umístěn stálý sekretariát KBSE. Při našem včleňování do existujících i nově vznikajících evropských struktur chceme svůj postup všestranně koordinovat především s Polskem a Maďarskem, těmito našimi nejbližšími sousedy. Věříme, že Československo bude už v lednu nebo únoru přijato za řádného člena Rady Evropy. Zároveň doufáme, že se nám podaří během tohoto roku dosáhnout výhodné asociační smlouvy s Evropskými společenstvími. Neskrýváme, že v budoucnosti bychom se rádi stali jejich plnoprávným členem. Usilujeme rovněž o těsnější spolupráci s NATO, i když prozatím nemáme v úmyslu do něj vstoupit.

Milí spoluobčané,

zajisté vám neříkám nic nového, když vám oznamuji, že nás čekají těžké doby. Nejtěžší bude zřejmě rok, který dnes začíná. Za nejdůležitější považují, abychom v nadcházejících zkouškách, byť by byly jakkoli tvrdé, neztratili naději. Kdybychom ji ztratili, ztratily by tyto zkoušky v našich očích jakýkoli smysl. Nebyly by to pak zkoušky, bylo by to pouhé strádání. Pevně věřím, že v těchto zkouškách obstojíme. Přeji si, abychom v nich obstáli co nejlépe. A to právě záleží na míře naděje, jakou si dokážeme uchovat ve svých duších.

Žádám vás proto všechny, abyste tuto naději v sobě i kolem sebe střežili jako oko v hlavě. Uvědomte si, prosím, že špatného domácího jsme už odstranili a jakkoli je tento dům po dlouhých letech jeho vlády zruinovaný, je to teď už dům náš a jen na nás záleží, co z něho uděláme. Žádám vás proto všechny, Čechy, Slováky i příslušníky jiných národností, abyste si vážili našeho nového státu, chápali ho jako stát skutečně svůj a pamatovali na jeho celkový prospěch. První zatěžkávací zkoušku soužití národů v tomto státě jsme už prodělali a Češi i Slováci v ní obstáli.

Přeji všem Slovákům, aby se jim co nejlépe dařilo budovat svoji svébytnou a hospodářsky samostatnou republiku. Věřím, že to bude republika lásky a hrdosti pro všechny její občany.

Totéž přeji všem Čechům. Věřím, že jejich republika bude republikou moudrosti a tolerance pro všechny její občany.

Všem krajanům, Čechům a Slovákům, žijícím v cizině, přeji vše nejlepší. Čas diaspory skončil. Ať již se vrátí domů či zůstanou v nové vlasti, budou zde vítáni, stejně jako jejich nesmírně cenné zkušenosti a podnikavost.

Obracím se na všechny, kteří svou prací vytvářejí hodnoty pro celou společnost. Po dlouhé době to budou opět hodnoty, které budou vytvářet pro sebe a své blízké, nikoli tedy pro své biřice a pro jakousi abstraktní budoucnost utopické ideologie. Vyzývám všechny z nich, kterým se rychle podaří nalézt své místo v novém hospodářském systému, aby cítili s těmi, kdo takovéto štěstí hned mít nebudou, a pomáhali jim podle svých možností. Obracím se na všechny, kdo pracují na půdě, a přeji jim hodně úspěchů v jedné z nejstarších lidských činností. Přeji jim, aby si rychle znovu osvojili hrdost hospodáře na dílo vykonané v potu tváře. Na zdaru jejich snažení budou záviset i základy spokojenosti a blahobytu nás všech.

Obracím se na všechny, kdo se rozhodli jít zatím neprošlapanou cestou soukromého podnikání a přeji jim hodně štěstí v jejich práci. Prosím je, aby nezapomněli, že vytvořený zisk není cílem sám o sobě, nýbrž prostředkem pro další zvelebování společnosti a jejich statků a k tvorbě podmínek pro vskutku důstojný a plný lidský život.

Obracím se na žáky, studenty a všechny mladé lidi. Prosím je, aby se soustředěně zadívali ke všem obzorům, které se před nimi otevírají a o kterých se jim ještě před rokem jenom snilo. Na jejich touze po vzdělání, mravních hodnotách i na jejich podnikavosti závisí naše budoucnost.

Obracím se i na ty, kteří větší část svého díla pro společnost již vykonali. Přeji jim, aby změny, na které tak dlouho čekali nebo které sami svou prací připravovali, vnášely do jejich života radost a spokojenost. Je nám zapotřebí jejich zkušeností, moudrosti i lásky.

Vážený spoluobčané, milí přátelé,

čas novoročních projevů, které byly každý rok stejné, definitivně skončil. Pevně věřím, že již ten příští bude obsahovat více příjemných překvapení, než překvapení nepříjemných. Věřím, že vám budu moci oznámit, že rekonstrukce našeho domu úspěšně započala a jeho základy tkví opět pevně v této zemi a jejich nejlepších tradicích.

Před rokem jsem svůj novoroční projev ukončil parafrází známé Komenského věty "Tvá vláda, lide, se k tobě navrátila!". Dnes bych na tuto větu navázal takto: "Je na tobě, lide, abys ukázal, že návrat vlády do tvých rukou měl smysl".

Šťastný nový rok!

6. Příloha Novoroční projev Václava Havla 1. 1. 1994

Milí spoluobčané,

když vstupovala před rokem do života samostatná Česká republika, pro většinu z nás to byl spíš důvod k zamyšlení než k oslavám. Ptali jsme se sami sebe: co pro nás všechny - Čechy i Slováky - bude znamenat toto rozdělení našeho dosavadního domova? Co to bude znamenat pro střední Evropu? Máme to chápat jako úspěch našich reprezentací, nebo jako prohru v zápase o společný stát?

Myslím, že první rok naší nové státní existence rozptýlil větší část loňských obav. Naše republiky se nezhroutily a střední Evropou naše rozdělení neotřásl. Česká společnost přijala tuto změnu věcně a s pochopením, nepropadla malomyslnosti či poraženectví, na Slováky nezanevřela a bez dlouhého váhání přiložila ruku k dílu, aby pokračovala v tvorbě nových poměrů v rozměrech českého státu. Zranění, které mnohým z nás způsobilo rozdělení Československa, jsme záhy pochopili jako daň, kterou platíme za svou polistopadovou svobodu.

Co toto rozdělení bude skutečně historicky znamenat a co přinese, záleží zase především na nás samotných. Smyslem evropského sjednocování je tvorba nového typu soužití a spolupráce všech jejích svébytných součástí. Fakt, že se tohoto sjednocování účastníme jako dva suverénní státy, spojované bohatstvím česko-slovenské vzájemnosti, bychom tudíž měli přijmout prostě jako nově a jinak založenou výzvu k naplňování tohoto evropského cíle. Podaří-li se nám to, bude to znamenat, že jsme v této dějinné zkoušce úspěšně obstáli.

Předpoklady k tomu máme. Nejdůležitějším z nich je, že Česká republika dokázala ihned po svém vzniku navázat na vše dobré z dávnějšího i čerstvého československého odkazu. Jasně jsme se přihlásili k humanistické a demokratické tradici naší novodobé historie, což jsme symbolicky vyjádřili i převzetím československého státního svátku, a bez přerušení jsme pokračovali ve velkém transformačním díle zahájeném po listopadu 1989.

Dík tomu všemu dokázal náš parlament včas přijmout novou demokratickou ústavu, jakož i bezpočet dalších zákonů, pokračujících v zásadní přestavbě celého našeho právního řádu. Nový ústavní systém začal být naplňován a uváděn v život: brzy byl zvolen

prezident a zřízen Ústavní soud a letos má být tento proces dovršen volbou Senátu. Naše vláda se těší trvalé podpoře parlamentu i většiny občanů. Česká republika, samozřejmě i díky spořádanému způsobu rozdělení Československa, byla v krátké době plně uznána mezinárodním společenstvím, ve své zahraniční politice se záhy postavila na vlastní nohy a způsobem přiměřeným nové situaci tvořivě navázala na iniciativní zahraniční politiku polistopadového Československa.

Nejzřetelnějším úspěchem České republiky nepochybně je, že dokázala udržet tempo hospodářské transformace, neuchýlit se od její koncepce a prokázat, že postup, který byl po prvních diskusích přijat, byl správný. Jak je obecně známo, všechny hlavní makroekonomické údaje jsou dnes příznivé, základní instituce a vztahy tržní ekonomiky začínají působit, dobře pokračuje i privatizace: letos proběhne její druhá vlna, po které bude mít už naprostá většina podniků své nové konkrétní vlastníky. Kdy a jak rychle začne opět růst výroba, nezáleží proto už jen na hospodářské politice vlády, ale především na tvořivosti podnikatelské sféry. Celkově lze říct, že většina základních systémových změn v našem hospodářství je provedena, a jeho transformaci je proto dnes už možno považovat za nezvratnou.

Vážení přátelé,

vím dobře o všem těžkém a mnohdy i bolestivém, co ve vašem všedním životě způsobují velké změny, které dnes probíhají ve všech oblastech našeho života. Vím dobře o vašem strachu z rostoucí kriminality, vím o problémech, které mnohým z vás, zvláště těm starším, způsobuje přestavba sociální a zdravotní péče, vím o rizicích, s nimiž je spojeno vaše podnikání. O to víc si vážím toho, že většina z vás chápe dobrý smysl těchto změn, a trpělivosti, s níž se vyrovnáváte se všemi jejich tíživými průvodními jevy. A vždy znovu obdivuji odvahu, s níž tolik z vás naplňuje nové poměry tvořivou prací.

Rychlost a všechny dosavadní dobré výsledky naší společenské transformace proto nechápu jen jako úspěch vlády a parlamentu, ale především jako úspěch vás všech, občanů České republiky.

Zajisté ode mne neočekáváte, že tu budu dnes podrobně probírat resort po resortu, mapovat situaci každého z nich a popisovat jeho úspěchy i nedostatky. Spíš a právem asi očekáváte několik poznámek k tomu, co nás v tomto roce čeká.

Myslím, že společným jmenovatelem několika důležitých úkolů, jimiž bychom se měli teď zabývat, je tvorba skutečné, to znamená vskutku otevřené a vrstevnaté občanské společnosti.

Velkorysé odstátňování, které probíhá v našem hospodářství, musí podle mého názoru rychle nalézt svůj protějšek i ve sféře občanského a veřejného života. Důvěru v jedince jako skutečného tvůrce hospodářské prosperity bychom měli vskutku cílevědomě a daleko nebojácněji než dosud rozšiřovat i o důvěru v jedince jako občana, schopného přebírat svůj díl spoluodpovědnosti za věci celku.

Jsou samozřejmě úkoly, které může a musí plnit jen stát, má-li mít vůbec smysl. Možná je takových úkolů dokonce víc, než si naše vláda dnes připouští. Ale zároveň je mnoho jiných úkolů, které by mohli a měli v daleko větším rozsahu plnit občané sami a které mohou plnit dokonce lépe než stát. Jeho centrální rozum - i kdyby byl sebeosvícenější - nemůže totiž trvale nahradit pluralitní bohatství myšlenek, poznatků, zkušeností a nápadů jednotlivých lidí a jejich nejrůznějších přirozeně vznikajících společenství.

Život je ze samé své podstaty nekonečně barevný a různotvárný, vždy znovu nás něčím překvapuje, vždy znovu vytváří nekonečně bohaté a trvale se proměňující tkanivo společenských vztahů, zájmů a aktivit, které prostě nelze z jednoho místa předvídat, natož plánovat či regulovat. Snažit se o to by znamenalo život jen dusit a riskovat tím konfrontací s ním. Čím mnohotvárnější je občanská společnost, tím lépe odpovídá samé podstatě lidského života, tím lépe dovoluje všem dobrým rozměrům lidské bytosti, aby se projevíly, a tím bohatší život posléze umožňuje.

Demokracie je systém založený na důvěře v lidskou odpovědnost, kterou by měl probouzet a kultivovat. Demokracie a občanská společnost jsou tedy jen dvě strany téže mince. Ostatně nevidím v dnešní době, kdy je sama naše planetární civilizace ohrožena lidskou neodpovědností, jinou cestu k její záchraně, než obecné probouzení a pěstování odpovědnosti člověka za věci tohoto světa.

Rozvoj občanské společnosti záleží samozřejmě především na samotných občanech. Ale zdaleka ne jenom na nich. Co může v tomto směru udělat stát? Z mnoha možných příkladů uvedu aspoň dva, které se mi zdají v této chvíli obzvlášť aktuální.

Hodně se dnes mluví o reformě veřejné správy. Myslím, že náš stát tu stojí před typickou výzvou této doby, výzvou, která má hlubší smysl, než by se na první pohled mohlo zdát. Odvážil-li se včas a vskutku koncepčně decentralizovat sám sebe, snést různé typy svého rozhodování vždy na ten nejnižší stupeň, který je ještě schopen je účinně převzít, a dát větší prostor samosprávě - a to i na vyšší než jen obecní rovině -, pak tím může k tvorbě skutečné občanské společnosti významně přispět. Vždyť bezpočet věcí, které se dnes řeší na ministerstvech, by mohli lidé daleko pružněji a s lepší znalostí všech

konkrétních souvislostí řešit na úrovni krajů či přirozených regionů, mnoho věcí, jimiž se dnes zabývají okresy, by mohlo být rychleji a účinněji vyřizováno obcemi, a ještě smělejší decentralizace v přerozdělování by jen přispěla k tomu, aby toto přerozdělování vskutku citlivě reagovalo na mnohotvárné a z centra těžko dohlédnutelné potřeby života. Dobře založená samospráva - jako jeden z nástrojů občanské spoluodpovědnosti za věci veřejné - není pro ústřední moc komplikací, ale naopak ulehčením, vyvazujícím ji z vnucené hry na vševědoucnost.

Jinou oblastí, v níž by měla být významně posílena občanská účast na veřejném životě, je rozsáhlá vrstva toho, co není sice většinou privátní, co by ale zároveň nemělo být státní, co není zaměřeno k zisku, ale co je zároveň pro společnost životně důležité. Mluvím o velké oblasti neziskových či veřejněprávních organizací. Stovky škol, zdravotnických zařízení, kulturních institucí, fondů i nadací čeká na zákon či zákony, které by v nových podmínkách upravily jasně jejich postavení, vymezily jejich vztah k jejich zakladatelům, určily způsoby, jimiž mohou získávat prostředky ke své činnosti, jakož i pravidla jejich hospodaření, a ovšem i jeho veřejné kontroly. Rozkvět tohoto sektoru je další z neodmyslitelných součástí vyzrálé občanské společnosti. Ba víc: je to přímo ukazatel její vyzrálosti.

Skutečná pluralita této oblasti závisí pochopitelně opět na pluralitě zdrojů, z nichž je živa. Stát by neměl být založen na představě, že on sám a jediný ví nejlépe, co společnost potřebuje, a že jedině on by tedy měl z centrálně vybíraných daní financovat tuto oblast. Centrální financování vede zákonitě i k centrálnímu řízení. I zde je třeba důvěřovat víc občanům a umožnit jim přebírat větší odpovědnost. Nejde o nic jiného, než promyšleně delegovat část přerozdělovacích funkcí státu na jiné subjekty. Riziko, že se nebudou chovat vždy tak účelně jako stát, tu samozřejmě je. Je však mnohonásobně vyváženo faktem, že jedině velmi členitá struktura mnoha nezávislých zdrojů může živě zachycovat všechny rozmanitě se proměňující potřeby veřejného života a vnášet do něj skutečnou pluralitu a konkurenci. Ale nejde jen o to. Ještě podstatnější je, že rozšíření možností, o nichž tu mluvím, prohloubí ve společnosti i občanskou solidaritu, zájem o veřejné věci, zážitek účasti na nich, pocit odpovědnosti za celek, a tím nepřímou i dobrý vztah k vlastní zemi.

Vážení přátelé,

věřím, že chápete, o co mi jde. Není to ostatně nijak složité. Nebude-li prostě naše odvážná ekonomická reforma provázena dlouhodobou, cílevědomou a vytrvalou péčí o dobrý rozvoj všech rovin občanské společnosti, náš život se záhy stane jednorozměrným,

bude pustnout, omezí se na pouhou honbu za ziskem, provázenou apatickým vztahem k veřejným zájmům a opětovným spoléháním na stát jako toho, kdo všechno zařídí za nás. Moderní demokratický stát se nemůže skládat - zjednodušeně řečeno - jen ze státní správy, politických stran a soukromých podniků. Musí otevírat občanům pestrý vějíř možností, jak se angažovat nejen soukromě, ale i veřejně, jak rozvíjet nejrůznější typy občanského soužití, solidarity a účasti. Ve vrstevnaté občanské společnosti hrají svou nezastupitelnou roli samozřejmě nejen samosprávné orgány a neziskové organizace, ale i církve, odbory, nejrůznější občanská sdružení, spolky a kluby, přičemž to všechno dohromady vytváří teprve životadárné prostředí pro život politický a jeho hlavní údy, to jest politické strany. Skutečná občanská společnost je navíc tou nejlepší pojistkou proti různým druhům společenského napětí nebo politickým a sociálním otřesům: umožňuje totiž, aby se různé problémy řešily ihned a tam, kde vznikají, nehnisaly kdesi pod kůží společnosti a nakonec nepřerůstaly zbytečně do rozměrů, v nichž by mohly nebezpečně zasahovat život celospolečenský.

Často dnes slyšíme slovo "standardní": budujeme standardní tržní ekonomiku, standardní politický systém i standardní politické strany, přijímáme standardní zákony, normy i principy, sledujeme standardní reklamy.

Nic proti tomu, znamená-li standardnost, že je něco osvědčené a dobré. Měli bychom si však dávat pozor na to, abychom nezačali vyznávat standardnost jako takovou, standardnost o sobě, a abychom posléze nepropadli bludu, že všechno standardní, to znamená obvyklé, je automaticky i dobré. Jsou věci, které ze samé své povahy nemohou být standardní a které standardizovat by neznamenal nic jiného, než je prostě zplošťovat či neodpustitelně zestejňovat. Vždyť život sám je úkazem bytostně nestandardním a já bych se děsil světa, který by na mně žádal, abych měl standardní ženu, standardní úsměv či standardní duši, nebo abych byl standardním spisovatelem či prezidentem. Ano, volám po standardní občanské společnosti. Ale co to znamená? Nic méně a nic víc, než úctu ke všemu nestandardnímu, jedinečnému, osobitému, neobvyklému, nebo dokonce tak či onak provokujícímu. Znamená to prostě úctu k životu a jeho tajemství, důvěru v lidského ducha a příležitost pro všechny nestandardní bytosti, kterým činí radost dělat občas i něco, co činí radost jiným.

Řeč o občanské společnosti je ovšem řečí o charakteru státu. Domnívám se, že český národ - tak jako jiné vyspělé evropské národy - už vyrostl z plenek svého novodobého národního probuzení a dozrál k poznání, že jeho češství nemůže být jediným či hlavním smyslem jeho existence a že jeho stát musí být něčím trochu jiným a trochu víc,

než pouhým vyvrcholením jeho národního bytí. K svému národu se přirozeně hlásíme, hlásíme se k jeho dějinám, jeho tradicím, jeho kultuře i jeho dobrým zvykům, máme rádi svou řeč, krajinu i města, které obýváme, duchovní klima své země. Stejně se ale hlásíme i k jiným rovinám své příslušnosti: ke své rodině, své církvi, své obci, svému povolání či podniku, svému spolku či politické straně, k společenství těch, s nimiž sdílíme společný názor na svět. Myslím, že většina z nás dnes už chápe, že žádná z těchto našich příslušností, byť by k tomu byla na rozdíl od jiných disponována sebelépe, nemůže být povýšena nad jiné a proměněna v jakýsi určující smysl státní existence. Kam až vede idea etnicky čistého státu, poznala Evropa za druhé světové války a v jiné podobě to dnes s bezmocnou hrůzou sleduje v bývalé Jugoslávii. Kam až vede idea státu ideologicky třídního jsme dostatečně poznali v éře komunismu. V co až může ústit idea státu přísně religiózního, vidíme dnes v projevech fundamentalismu, prodírajícího se k moci v některých islámských zemích. Ideologie, která zakládá stát jen a jen na tom, čím se jedni liší od jiných, a tedy na tom, co lidi rozděluje, vždycky vede k násilí.

Jedinou alternativou programově nacionálního státu, jak ho v různých podobách Evropa v posledních staletích vytvářela, je dnes stát založený na občanském principu jako na principu, který lidi spojuje a nikoli rozděluje, aniž tím samozřejmě potlačuje kteroukoli z jejich příslušností. Je tomu dokonce naopak: jde o jediný princip, který umožňuje, aby lidé svobodně a v míru s ostatními naplňovali všechny typy své příslušnosti. Vpravdě občanský stát, opřený o demokratický zákon, je založen na porozumění jiným, nikoli na odporu k nim.

Budovat stát na občanském principu nelze ovšem jinak, než budováním skutečné občanské společnosti. Myslím, že tato cesta by měla být i cestou České republiky. Není to cesta ke ztrátě národní či jakékoli jiné identity, ale naopak cesta k jejich pokojnému rozvoji.

Evropa byla politickou realitou dávno před tím, než se v ní zformovaly národy v moderním slova smyslu. Její vnitřní pořádek vyplýval přitom vždycky z určitého systému mocenské rovnováhy. Tato rovnováha byla Evropě většinou vnucena těmi mocnějšími a dopláceli na ni ti méně mocní. Jednotlivé části Evropy si nikdy prostě nežily jen tak samy pro sebe, zcela nezávisle na ostatních.

V dnešní době se Evropa pokouší dát sama sobě historicky nový druh pořádku, kterému se říká její sjednocování. Nejde o to, aby se všechny její národy, etnika, kultury či regiony rozplynuly v nějakém amorfním panevropském moři, nejde ani o to, aby vznikl jakýsi monstrózní nadstát. Jde o to, aby se vytvářel prostor těsné a rovnoprávné spolupráce

nejrůznějších svébytných součástí Evropy. Jde tedy o budování Evropy, v níž by už nikdo mocný nemohl utiskovat kohokoli méně mocného, v níž by už nebylo možné řešit spory silou. Je to proces složitý a nepochybně bude provázen mnohými chybami. Je to však pokus úctyhodný.

Základním principem, který tuto integraci vůbec umožňuje, je ovšem opět princip občanský jako záruka, že národní nevraživost už nikdy neztvrdí nad normální občanskou spoluprací. Mnoho rozrůzněných občanských společností evropských demokratických států spolu tvoří velkou občanskou společnost evropskou. Nevidím pro nás jinou a lepší možnost, než přijmout tohoto ducha občanské Evropy. Je to jediná alternativa, která nás může už natrvalo zbavit strachu z druhých.

Vztah občanů a politiků je v demokratických poměrech vždycky dvojsměrný: politika zrcadlí vůli a nálady občanů a počínání politiků zároveň ovlivňuje počínání občanů. Úkolem politické moci, které jde o občanskou společnost, není tedy jen vydávání příslušných zákonů, ale i starost o to, co se rozumí politickou kulturou. Konkrétně řečeno: chtějí-li politici probouzet v občanech jejich nejlepší síly a vlastnosti, jejich vůli sloužit celku a jejich odpovědnost za něj, pak by sami měli méně myslet na to, jak se který z nich prosadí a jak se mu podaří dloubnout do druhého, ale víc na společnou věc. Dobré politické klima je jednou z důležitých podmínek dobrého klimatu společenského.

Do našeho společenského klimatu by se totiž měl - po všech otrěsech, které vyvolal šok z nově nabyté svobody - konečně zase vracet duch dobré vůle, tolerance, slušnosti, zájmu o druhé, víry v dobré lidské vlastnosti, úcty k životu, přirozené odpovědnosti, skromnosti a laskavého nadhledu. Čím lépe se to bude dařit, tím lépe se bude žít všem.

Vážení spoluobčané,

před čtyřmi lety jsem v tento den řekl, že naše země nevzkvétá. Co mohu říci dnes? Neodvážil bych se říct, že už vzkvétá. Rozhodně se ale nebojím říct, že na mnoha místech už začala rašit: výhonky něčeho nového, něčeho slibného, něčeho nadějeplného je možno vidět téměř všude. A pokaždé, když se setkám s lidmi, jejichž práce prozrazuje dobré podnikatelské nápady, solidaritu s trpícími, starost o naše kulturní dědictví či docela prostou úctu k přírodě, vzroste má víra v dobrou budoucnost této země.

Všem takovýmto lidem patří dík. Dík tím větší, oč větší jsou nesnáze, které musejí překonávat.

Vše nové a dobré, co začíná kolem nás klíčit, bychom měli pečlivě ošetřovat, denně zalévat, dobře střežit.

Přeji vám v novém roce spokojenost v životě soukromém, úspěchy v práci a životě veřejném, dobrou mysl, vlídné okolí a hlavně víru, že naše společné snažení má smysl.

Hezký nový rok!